

ΝΕΑ ΕΣΤΙΑ

ΕΤΟΣ Θ' — 1935
ΤΟΜΟΣ ΔΕΚΑΤΟΣ ΕΒΔΟΜΟΣ

ΑΘΗΝΑΙ, 1 ΜΑΡΤΙΟΥ 1935

ΤΕΥΧΟΣ 197

ΖΩΕΣ

Τὴν πρώτη φορά γεννηθήκαμε μέρα :
μᾶς εἶχε θαμπώσει τ' ἀπέραντο φῶς·
κανένας μας πόθος δὲν ἦταν κρυφός.
Τοῦ κάκου ἕναν ἴσκιο γυρεύαμε πέρα . . .

Σιγή καὶ σκοτάδι βαστοῦσε, τὴν ἄλλη :
μὴτ' ἕνα μικρὸ φῶς δὲν εἶχε φανεῖ !
Καὶ τότε, θλιμμένοι, καὶ σὰν ὄρφανοί,
ζητώντας τὸν ἥλιο, χαθήκαμε πάλι . . .

ΧΕΙΜΩΝΙΑΤΙΚΟ ΤΟΠΙΟ

Ἐν' ἀλλόκοτο φεγγάρι, σὰν ἕνα κομμάτι πάγου,
πεθαμένο, καὶ στημένο μέσ' στή μέση τοῦ πελάγου,

μιὰ βουβή, μεγάλη ξέρα, πιὸ γυμνή κι' ἀπὸ παλάμη,
μ' ἕνα γέρικο, θλιμμένο, τραγικὸ μικρὸ καλάμι,

κι' ἕνας ἴσκιος—ἕνα κάτι, πού δὲν ξαίρω τί ἔχει χάσει,
κι' ἀπὸ τότε φέρνει γύρα, μὴ μπορώντας νὰ ἡσυχάσει,

— παγωμένο, τὸ γραμμένο κι' ὄλο φῶς ἐκεῖνο τρίο,
σιωποῦσε, κι' ἀγρυπνοῦσε, μέσ' στή νύχτα, μέσ' στοῦ κρύο . . .

ΝΑΠΟΛΕΩΝ ΛΑΠΑΘΙΩΤΗΣ

ΑΠΟ ΤΗΝ ΖΩΗΝ ΚΑΙ ΑΠΟ ΤΗΝ ΤΕΧΝΗΝ

ΑΓΝΩΣΤΟΛΑΤΡΕΙΑ

Μιά νέα περίεργη λατρεία αρχίζει να καθιερώνεται στις ημέρες μας: Η λατρεία των Άγνωστων. Τα πρώτα ίχνη της λατρείας αυτής ίσως πρέπει να τα ζητήσουμε στο βωμό που είχαν ύψώσει οι αρχαίοι Αθηναίοι στον Άγνωστο Θεό. Μέσα σε τόσους γνωστούς θεούς που είχαν οι πρόγονοί μας, ένοιωσαν την ανάγκη να προσθέσουν κ' έναν άγνωστο. Από φόβο τάχα μήπως υπήρχε και κανένας άλλος που δεν τον ήξεραν και τον είχαν άφισει παραπονεμένον, ή από μιá βαθύτερη επίγνωση πώς άπάνω από τους ανθρωπόμορφους θεούς που λάτρευαν, υπήρχε μιá ανώτερη άμορφη και άφανέρωτη κυβερνήτρα δύναμη, που της χρωστούσαν μιá ξεχωριστή λατρεία, ή άπλως από μιá μυστικόπαθη ανάγκη λατρείας του μυστηρίου έξω από κάθε μορφή και υπόσταση; Υποθέτω μάλλον το τελευταίο, που είναι και ή ανώτερη μορφή του θρησκευτικού πνεύματος. Γιατί όλες οι θρησκείες μπορούν να περάσουν και όλοι οι βωμοί να γκρεμιστούν. Ο βωμός του Άγνωστου Θεού δε θα μείνη ποτέ χωρίς λατρεία.

Η άγνωστολατρεία όμως των ημερών μας δεν πιστεύω να έχει μεγάλη σχέση με τη λατρεία του Άγνωστου Θεού των αρχαίων Αθηναίων. Είναι έντελως διαφορετική και στη γένεσή της και στο νόημά της. Ο μεγάλος οίκουμενικός πόλεμος έδημιούργησε τη λατρεία του Άγνωστου Στρατιώτη, που του στήσανε βωμούς-τάφους όλα τα έθνη, μόλις έβγηκαν άπ' την τρομερή θυσία. Άλλά με τους βωμούς αυτούς θέλησαν οι πατρίδες να τιμή-

σουν όλα τα άναρίθμητα πλήθη των άνωνύμων πολεμιστών που έπεσαν κάτω άπό τις σημαίες τους και που κοινοί, άξεχώριστοι, πολύνεκροι τάφοι έκλεισαν τά κόκκαλά τους. Έπληραν άπ' τον άνώνυμο σωρό των κοκκάλων τά κόκκαλα ενός άγνωστου νεκρού και τάκλεισαν σ' έναν τάφο άντιπροσωπευτικό, τιμώντας έτσι στον έναν άγνωστο όλους τους άγνωστους νεκρούς της μεγάλης θυσίας.

Η Ελλάδα, τελευταία από όλα τα έθνη της γής, άποφάσισε να τιμήσει κι αυτή τον «Άγνωστο Στρατιώτη» της. Και του έστησε ένα πρωτότυπο μνημα, με κανένα νεκρό μέσα του, ούτε γνωστό, ούτε άγνωστο, όπου ή χριστιανική καντήλα καίει άπάνω στα άδεια χώματα, χωρίς κανένα μυστήριο και καμμιά συγκίνηση. Το ότι ο «άγνωστος στρατιώτης» των ξένων ώνομάστηκε έδω «άφανής στρατιώτης», δεν αλλάζει τίποτε. Το συμβολικό νόημα του «άγνωστου στρατιώτη» δεν έχει καμμιά σχέση με τους «άφανείς» Μαραθωνομάχους. Οι αρχαίοι, με την εικονική κήδευση των «άφανών», όπως την περιγράφει ο Θουκυδίδης, ήθελαν να τους άποδώσουν άπλως τις άπαραίτητες έντάφιας θρησκευτικές τιμές, που δεν είχαν άξιωθεί να λάβουν οι νεκροί τους. Και έδωκαν ένα κενοτάφιο στους «άφανείς» νεκρούς του πολέμου, όχι στο συμβολικόν «άγνωστο». Άν έκαναμε κ' έμεις ένα κενοτάφιο στους «άφανείς» μας, θα βρισκόμαστε πλησιέστερα στην αρχαία παράδοση. Έπειδή όμως οι ξένοι έτίμησαν τον «άγνωστο» στρατιώτη τους, αλλάζοντας κ' έμεις μόνο τη λέξη, τιμήσαμε τον

«άφανή» μας. Έτσι άποκτήσαμε έναν τάφο, που ούτε με τον τάφο των «άφανών» των αρχαίων έχει καμμιά θρησκευτική σχέση, ούτε με τον τάφο του «άγνωστου» των ξένων έχει καμμιά συμβολική συγγένεια. Ο άδειος τάφος της πλατείας του Συντάγματος είναι τίποτε περισσότερο, τίποτε λιγώτερο, ο τάφος όπου άναπαύεται ο όμηρικός Ούτις.

Τώρα πάλι, ο κατήφορος ή ο άνήφορος — όπως προτιμάτε — της άγνωστολατρείας, μας έφερε στη λατρεία του Άγνωστου Ποιητή. Εύτυχως, γι' αυτόν δε θα χρειασθώ τάφος. Θα του στήθω μιá άναμνηστική στήλη. Πολλοί ώστόσο ρωτούν ποιός είναι αυτός ο «άγνωστος ποιητής», που είναι τόσο γνωστός, ώστε να του στήνουν και μαρμαρένιο μνημείο; Άπλούστατα δεν είναι κι αυτός ένας. Είναι πολλοί. Είναι οι άώνυμοι τραγουδιστάδες των άθάντων δημοτικών μας τραγουδιών. Και τους άξιζει κάθε τιμή και δόξα. Ο ποιητής κ. Γ. Άθάνας μας τους παρουσίασε στον «Παρνασσό» μ' έναν τρόπο έντελως άξιό τους. Και τους ύψωσε ένα πραγματικό μνημείο λόγου. Είναι χρέος τιμής να τους ύψώσωμε και κάθε άλλο μνημείο. Ίσως μάλιστα είμαστε καθυστερημένοι στην έξόφληση του χρέους μας. Άλλά δεν καταλαβαίνω γιατί το μνημείο αυτό να μην άφιερωθώ καθαρά και ξάστερα στους ποιητές των δημοτικών τραγουδιών. Έτσι θα γινόταν, φαντάζομαι, λίγα χρόνια πρωύτερα, πριν έφευρεθώ ο «άγνωστος στρατιώτης». Με τη δημιουργία όμως του

«άγνωστου στρατιώτη», θεωρήθηκε, φαίνεται, ως ταιριαστό συμπλήρωμά του, και ο «άγνωστος ποιητής». Και έτσι οι πολλοί έγιναν ένας, κι αυτός «άγνωστος», χωρίς κανένα βαθύτερο νόημα και καμμιά έκφραστική ανάγκη να δικαιολογή το πράγμα.

Κάποιος άπλοϊκός, όταν πρωτόεγινε λόγος για την ίδρυση και στην Ελλάδα ενός μνημείου στον «άγνωστο στρατιώτη», έπιασε το μακαρίτη το Σπύρο Ματσούκα και του είπε:

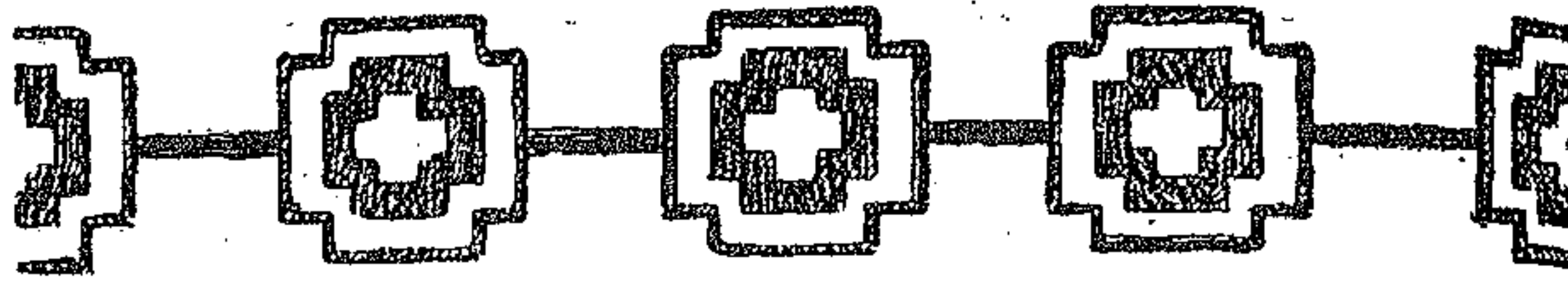
— Έσύ, παιδί μου, που φροντίζεις για τις μαννάδες των σκοτωμένων, δε νομίζεις πώς πρέπει να μαζέψεις λίγα λεφτά και για την καημένη τη μάννα του άγνωστου στρατιώτη;

Και, όταν τέτοιες παρεξηγήσεις γίνονται άπ' το λαό με τον «άγνωστο στρατιώτη», ο Θεός να φυλάξη μήπως βρεθώ αύριο κανένας άπλοϊκός και ζητήση να βγώ σύνταξη για τη μάννα του «άγνωστου ποιητή». Άλλά, πρό πάντων, ο Θεός να φυλάξη, μήπως μας παρουσιασθούν και άλλοι «άγνωστοι» με άξιώσεις. Γιατί ποιός θα μπορώ ν' άρνηθώ μιá πρέπουσα τιμή στον «άγνωστο δάσκαλο» του έλληνικού λαού, στον «άγνωστο γιατρό» της λαϊκής θεραπευτικής, στον «άγνωστο ζωγράφο» των παλιών εκκλησιών, στον «άγνωστο μουσικό» των λαϊκών τραγουδιών και τόσους άλλους «άγνωστους»; Άκρη πιά δε θα μπορούμε να βρούμε.

Η άγνωστολατρεία μας θα είτανε θεάρεστο να σταματήσει στον «Άγνωστο Στρατιώτη». Άπό τιμή τουλάχιστον σ' αυτόν και τη θυσία του.

ΠΑΥΛΟΣ ΝΙΡΒΑΝΑΣ

Ἡ ΝΕΚΡΟΠΟΛΙΣ ΤΗΣ ΑΡΧΑΙΑΣ ΠΟΛΕΩΣ ΜΑΡΑΘΩΝΟΣ

Εἰς τὸν Μαραθῶνα, καὶ ἀκριβέστερα εἰς τὴν περιφέρειαν τῆς ἀρχαίας πόλεως Μαραθῶνος, ὡς δευτέρᾳ κατὰ τὸ λήξαν ἔτος ἀνακάλυψις, μετὰ τὴν τοῦ Μυκηναϊκοῦ θολωτοῦ τάφου, ἔρχεται ἡ ἀνακάλυψις τῆς Νεκροπόλεως τῆς πόλεως ταύτης. Καὶ εἰς τὰς αὐτὰς μάλιστα μετὰ τὸν τάφον τοῦτον θέσεις, εἰς τὴν μεταξὺ τῶν βουνῶν Ἀγριελίκι καὶ Κοτρῶνι μέχρι Βρανᾶ καὶ Αὐλῶνας κατατείνουσιν μικροπεδιάδα. Κυρίως εἰς τὴν μικροπεδιάδα ταύτην ὄλη ἡ βορραία τοῦ Ἀγριελίκι ὑπῄρεια, ἀλλὰ καὶ ἡ προέκτασις αὐτῆς ὡσαύτως μέχρις ἐγγὺς τοῦ ἀντικρυνοῦ τοῦ Κοτρῶνι, ἦτο μία ἀρκετὰ ἐκτεταμένη Νεκρόπολις τῆς αὐτῆς πόλεως Μαραθῶνος, μαρτυρουμένη ὑπὸ τῶν λειψάνων τῆς, τὰ ὅποια εἶναι διεσκορπισμένα εἰς ὄλους τοὺς σήμερον εἰς τὸν τόπον τοῦτον καλλιεργουμένους ἀγροὺς καὶ ἐν μέρει μεταξὺ τῶν ἀμπελῶν αὐτοῦ. Τὰ λείψανα ταῦτα, γνωστὰ πρὸ πολλοῦ εἰς τοὺς ἀρχαιοδίφας, εἶναι τάφοι συλημένοι, μεγαλεῖτερα νεκρικὰ μνημεῖα κατεστραμμένα εἰς ὄλως διόλου νεωτέρους χρόνους ὑπὸ τῶν γεωργῶν, οἱ ὅποιοι ἢ ἀλύπητα κατασυντρίβουν τὰ ὠραία τῶν ποτε τάφων τούτων μάρμαρα ἢ μεταφέρουν αὐτὰ εἰς τὰς ἐστίας τῶν πρὸς οἰκιακὰς χρήσεις· ἔπειτα, βάσεις μαρμαρίνων κιόνων οἱ ὅποιοι ἐκόσμουσαν αὐτὰ, βάσεις ἀνδριάντων ἐπιτυμβίων, συχνάκις ἐνεπίγραφοι, καὶ ἀρκετὰ τέλος συντρίμματα ἐπιτυμβίων στηλῶν. Ἄλλ' ἐκ τοῦ συνόλου τῆς Νεκροπόλεως ταύτης, ἡ ὅποια ἐνὸς τοῦλάχιστον τετραγωνικοῦ χιλιομέτρου ἔκτασιν φαίνεται ὅτι κατεῖχε, ἀποχωρίζεται τὸ τμήμα αὐτῆς, τὸ ὅποιον ἀποτελεῖται ἀκριβῶς ἀπὸ ὅ,τι πρὸ μικροῦ ἢ σκαπάνη εἰς φῶς ἔφερε ὡς ἐντελῶς ἀθικτον καὶ αὐτὸ παραμεῖναν — ὅπως καὶ ὁ ἐν τῷ μέσῳ του κείμενος Μυκηναϊκὸς θολωτὸς τάφος—ἀθικτον ἀπὸ χειρᾶς τυμβωρύχων καὶ λυμεῶνων ἐν γένει, ἔκπαλαι ἤδη ἀπὸ τῶν πρώτων ἀκόμη αἰῶνων τῆς πρώτης τοῦ Χριστοῦ χιλιετηρίδος μέχρι τῆς σήμερον ἡμέρας. Καὶ εἶναι πολλὰ καὶ πλούσια τὰ εὐρήματα τῶν τάφων τοῦ ξεχωριστοῦ τούτου τμήματος ἐκ τῆς ὄλης μεγαλειέρας Νεκροπόλεως· ὅλα ἀγγεῖα πῆλινα ὡς προσφοραὶ οἰκείων καὶ φίλων εἰς τοὺς νεκρούς, προϊόντα τῆς ἀγγειοπλαστικῆς καὶ ἀγγειο-

γραφίας τῶν μετὰ τοὺς Μυκηναϊκοὺς ἐρχομένων γεωμετρικῶν χρόνων, μετ' αὐτοὺς δὲ καὶ τῶν ἀρχαϊκῶν καὶ τῶν κλασικῶν αἰώνων, μέχρι καὶ τοῦ τρίτου πρὸ Χριστοῦ τῆς ἀρχαίας Ἑλλην. Ἱστορίας. Γνωρίζουν δὲ οἱ περὶ ταῦτα ἐπιστήμονες ποῖαν ἀξίαν ἔχουν τοιαῦτα εὐρήματα, ὅχι μόνον διότι ἐκπροσωποῦν μίαν τέχνην ἐπιχωρίαν καθ' ἑαυτὰ τὰ στάδια τῆς ἀναπτύξεως τῆς καὶ ἐν ἀδιασπάστῳ συνεχείᾳ μακρῶν αἰῶνων, τὸ ὅποιον βέβαια ἤδη εἶναι κάτι τι σπουδαῖον· οὔτε μόνον διότι αὐτὰ εἶναι καθ' ἑαυτὰ ἀξιόλογα μιᾶς ὠραίας βέβαια τέχνης ἔργα· ἀλλὰ διότι καὶ δὲν ἐσυλήθησαν ταῦτα εἰκὴ καὶ ὡς ἔτυχε, κακὴν τινα στιγμήν ἀρπάγην ἐκ τῶν τάφων τῶν ὑπὸ λαθροθηρῶν, ἀλλὰ ἐκ τῆς θέσεως, εἰς τὴν ὅποια ποτὲ εἰς τοὺς τάφους τούτους μετὰ στοργῆς τοποθετηθέντα ἀκίνητα καὶ ἀθικτα πλέον παρέμειναν, σήμερον ἐκ τῆς αὐτῆς ταύτης θέσεως διὰ τῆς ἀνασκαφῆς, μετὰ τῆς αὐτῆς στοργικῆς φροντίδος ἀπλῶς μετεκινήθησαν, μόνον διὰ νὰ εὗρουν τὴν νέαν τιμητικὴν τῶν θέσιν εἰς τὰ μουσεῖα μας. Τοῦτο δὲ πολὺ σπανίως συμβαίνει μετὰ τὰ τοιαῦτα ἐξ ἀρχαίων τάφων προερχόμενα εὐρήματα, τῶν ὁποίων, μετὰ ὀλίγας μόνον ἐξαιρέσεις, ποτὲ δὲν μανθάνομεν οὔτε τὴν ἀληθινὴν προέλευσιν, διότι συμφέρον οἱ λαθραῖως αὐτὰ καπηλεύοντες ἔχουσιν· ἀποκρύψωσιν αὐτήν, οὔτε τὴν θέσιν καὶ τὸν τρόπον τῆς καταθέσεως τῶν εἰς τοὺς τάφους.

Καὶ ποῖα μὲν σχήματα ἔχουσιν τὰ ποικιλώτατα ταῦτα εἴτε κοινῆς χρήσεως εἴτε καὶ ἐξωραϊστικὰ ἀγγεῖα, καὶ ποῖα ἢ κοσμήματα γραμμικὰ γεωμετρικὰ, ἐφ' ὅσον εἰς τοὺς γεωμετρικοὺς χρόνους ἀνήκουσι, ἢ μορφὰς προσώπων καὶ παραστάσεις σκηνῶν διαφόρων φέρουσι, ἐφόσον ταῦτα εἶνε χρόνων, οἱ ὅποιοι ἀκολουθοῦν τοὺς γεωμετρικοὺς λεγομένους, τοῦτο γίνεται καταληπτὸν ἐνταῦθα ἐκ τῶν παρακειμένων εἰκόνων (βλ. σελ. 216, 217, 218) τριῶν μόνον ἐκ πολλῶν προχείρως κατ' ἀνάγκην ληφθέντων δειγμάτων ἐκ τοῦ ὅλου ἀριθμοῦ τῶν ἀγγείων. Μίαν γενικὴν ὅμως εἰκόνα θὰ παραστήσω νὰ δώσω ἐδῶ καὶ τῶν τάφων ἐπίσης τῆς Νεκροπόλεως, περιγράφων αὐτοὺς κατὰ τε τὸ σχῆμα καὶ τὴν κατασκευὴν καὶ κατὰ ἄλλα τινὰ χαρακτηριστικὰ τῶν,

καθόσον δὲν εἶναι καὶ αὐτοὶ πάντοτε τάφοι σκαπτοί, ὀρύγματα δηλαδὴ τετράπλευρα ὡς οἱ σημερινοί. Διότι ἀντὶ αὐτῶν ἀρκετοὶ εἶναι ἀπλοὶ πίθοι, πῆλινοι, πλατύστομοι, εἰς τοὺς ὁποίους καὶ νεκρῶν παιδίων μόνον τὰ σώματα ἐτέθησαν, ὁμοῦ μετ' ἀγγεῖα, ὡς προσφορὰς εἰς τοὺς νεκρούς. Ἄλλα δὲ εἶναι κάλπεις, πῆλινα δηλαδὴ πάλιν δοχεῖα, μικρὰ ὅμως μᾶλλον, εἰς τὰ ὅποια ἢ τέφρα μόνον καέντων εἰς πυρὰν νεκρῶν ἐνάπετέθη, ἀναμιχθεῖσα ἔπειτα ὡς ἦτο ἐπόμενον μετὰ πολὺ χῶμα πού εἰσέρρευσε εἰς αὐτὰ σὺν τῷ χρόνῳ ἐπὶ χιλιετηρίδας, ἐνῶ καὶ αἱ συνήθεις προσφορᾶς εἰς τοὺς μικροὺς νεκρούς, τὰ μικρὰ δηλαδὴ ἀγγεῖα, ἐξῶθεν παραπλευρῶς εἰς τὰς κάλπεις παρετέθησαν, καθόσον οὔτε μικρὰ ἀγγεῖα δὲν ἐχώροσαν εἰς τὰ τοιαῦτα μικρὰ στενόστομα τέφρας δοχεῖα. Ἄλλοι δὲ πάλιν εἶναι τάφοι μὲν καὶ αὐτοί, ὡς οἱ λίθινοι, ἀλλ' ἐν ἀληθείᾳ κενοτάφια ἴσως μόνον, διότι κενὰ παντὸς περιεχομένου εὐρέθησαν ἐξαιρετικῶς ὅμως παραπλευρῶς ταῦτα κεῖνται εἰς μίαν ἰδιαιτέραν μεγάλην πυρὰν, εἰς τὴν ὅποιαν ἀριδῆλως νεκροί, οὐχὶ ἐφάπαξ μάλιστα, ἀλλὰ ἐν συνεχείᾳ διὰ πολλοῦ χρόνου ἐκάησαν.

Ἐκτείνονται δὲ πάντες οἱ τάφοι οὗτοι εἰς μίαν εὐθείαν στενόμακρον γραμμὴν, τεμνομένην εἰς δύο, ὡστε μία μὲν ὁμᾶς αὐτῶν νὰ καταλαμβάνη θέσιν ἀνατολικῶς τοῦ θολωτοῦ Μυκηναϊκοῦ τάφου, καὶ εἰς ἀπέστασιν τινα ἀπ' αὐτοῦ, ἢ ἐξ ἄλλῃ δυτικῶς, καὶ ἀφισταμένη ὡσαύτως ἀπ' αὐτοῦ. Τοιοῦτοτρόπως ἀπομένει ἀρκετὸς περὶ τῶν Μυκηναϊκῶν τάφων χῶρος κενός, γυμνός δηλαδὴ ἀπὸ τάφους χῶρος, ἐνῶ οἱ λοιποὶ τῆς ὄλης Νεκροπόλεως πρὸ πολλοῦ κατεστραμμένοι τάφοι τὰ ἴχνη τῶν δεικνύουν πυκνὰ σχετικῶς καὶ ἐν συνεχείᾳ, πολὺ ἀνατολικώτερα μόνον καὶ νοτιώτερα τῆς ἐν λόγῳ γραμμῆς τοῦ ξεχωριστοῦ τμήματος τῆς Νεκροπόλεως, περὶ τοῦ ὁποίου ἐδῶ ὁμιλῶ.

Καὶ πιθανώτατον εἶναι ὅτι τὸν κενὸν τοῦτον χῶρον κατελάμβανον αἱ ὑπερύψηλοι καὶ πολλὴν τόπον σκιάζουσαι, εἰς τὸν Μαραθῶνα δὲ πανταχοῦ εὐδοκιμοῦσαι, ἡμεροὶ δρυὲς, αἱ βαλανιδεαὶ σήμερον λεγόμεναι. Τοιαῦτα θαυμάσια δένδρα, κατακοπέντα ὑπὸ τῶν καλλιεργητῶν ὅχι πρὸ πολλῶν ἐτῶν, ὑπῆρχον ἐνταῦθα, καὶ δὲν ἐσπᾶνίζον βέβαια οὔτε εἰς τοὺς ἀρχαίους χρόνους, πολὺ ὀλιγώτερον μάλιστα εἰς τὰς ἀρχαίας Νεκροπόλεις, αἱ ὅποια ἦσαν πόλεις πραγματικαὶ τῶν νεκρῶν καὶ ὅχι στυγνὰ νεκροταφεῖα καὶ ἄχαρα τῶν ἀποθαμμένων κοιμητήρια.

Ἄλλ' ἐνῶ δὲν πρέπει ν' ἀμφιβάλλωμεν ὅτι ἀδένδρους ἐξάπαντος δὲν ἀφηναν τοὺς γυμνοὺς τάφους χῶρους τῶν Νεκροπόλεων οἱ ἀρχαῖοι, ἐξ ἄλλου πιστεύω ὅτι καὶ κάποιος ἄλλος λόγος θὰ παρεκίνησε τοὺς Μαραθῶνιους τῆς ἀρχαιότητος Ἕλληνας

νὰ μὴ πλησιάσουν πολὺ μετὰ τοὺς ἰδικούς τῶν, θνητῶν ἀνθρώπων νεκρούς, τὴν βασιλικὴν ὄντως, μνημειώδη κατοικίαν τοῦ ποτε ἡμιθέου βασιλέως τῶν Σεβασμῶν ἱερῶς καὶ δεῶς θρησκευτικῶν ἦτο δυνατόν νὰ συνεῖχε τοὺς Ἀττικοὺς ἀνθρώπους ἐμπρὸς εἰς τοὺς τάφους τούτους τῶν ὁμαιμόνων καὶ ὁμοφύλων βασιλέων τῶν, καὶ πολλοὺς ἀκόμη μετὰ τοὺς Μυκηναϊκοὺς χρόνους αἰῶνας, ἐπειδὴ εἰς τὴν Ἀττικὴν ρήγμα κυρίως οὔτε ἐθνολογικόν οὔτε πολιτικόν ἐπῆλθε εἰς τὴν μεταβατικὴν ἐν τῷ μεταξὺ ἐποχῇ. Ὁ σεβασμὸς δὲ οὗτος πρὸς τοὺς πατέρας κατ' ἀρχάς, προγόνους δὲ ὑστερώτερα πλέον, αἰτία πιστεύω ὑπῆρξεν ὡστε καὶ ἀθικτος, ἀσύλητος καὶ ὁ Μυκηναϊκὸς βασιλικὸς τάφος νὰ παραμεινῇ εἰς τε τοὺς ἐγγὺς πρώτον καθ' ὅλην τὴν Ἑλλάδα ταραχώδεις καιροὺς, ἡσυχούς ὅμως εἰς τὴν Ἀττικὴν ἀπὸ ἐπιδρομῶν ξένων καὶ ἐπιλύδων, κατόπιν δὲ καὶ καθ' ὅλην ὡσαύτως τὴν συνεχίαν τῶν καιρῶν ἐκείνων, ἐφ' ὅσον ἢ αὐτῇ ἱερᾷ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων παράδοσις ἀρρηκτῶς ὅλας τὰς ἐκείνοτε νεωτέρας γενεάς πρὸς ἀλλήλας συνέδεσε. Ἡ πρώτη δὲ εἰς τὸν θολωτὸν ἐνταῦθα τάφον ἐπελθοῦσα ποτὲ βλάβη, ἕνεκα τῆς καταπτώσεως τῆς κορυφῆς τῆς κυψέλης, ἢ ταυτόχρονος διὰ τοῦτο πλήρωσις καὶ αὐτῆς διὰ τόσου λίθινου τῶν τοίχων τῆς ὑλικῆς, εὐθὺς δὲ ὁμοῦ καὶ διὰ τῶν ἐκ τῶν πέριξ εἰσρυσάντων μαζὶ μετὰ ὁμβρία ὕδατα χωμάτων, ἐν συνδυασμῷ καὶ πρὸς τὸ ἀδύνατον τοῦ παραβιασμοῦ τῆς εἰσόδου εἰς τὴν κυψέλην ἕνεκα τῶν κολοσσίων σωρῶν λίθων τῶν ριφθέντων ἐμπρὸς εἰς τὴν εἰσοδὸν ταύτην, ἀφήρσαν καὶ ἀπὸ τοὺς μεσαιωνικοὺς καὶ ἀπὸ τῶν νεωτέρων χρόνων ἀνθρώπους, μέχρι τῶν τελευταίων τούτων ἡμερῶν, πᾶσαν προθυμίαν διὰ νὰ μάθουν μὴ τι πολῦτιμον ἀκόμη ἐσώζετο εἰς τὴν περιεργὸν ἐκείνην κρύπτην.

Οἱ τῶν νηπίων ὅμως καὶ τῶν παιδίων τάφοι τῆς πρὸς ἀνατολὰς τοῦ Μυκηναϊκοῦ μνημείου ὁμάδος τῆς ἡμετέρας Νεκροπόλεως, πολὺ εὐκολώτερον ἦτο πάντοτε μετὰ τοὺς γνησίους χρόνους τῆς ἑλληνικῆς ἀρχαιότητος νὰ ἀγνοηθοῦν ὑπὸ τῶν οἰωνδῆ ποτε κατόπιν ἀνθρώπων. Ἐξωτερικόν τι σημεῖον, οἶον ἐπιτύμβια στήλαι, οὔτε καὶ τεθραυσμέναι, δὲν διέκρινον ἀπολύτως αὐτοὺς καὶ δὲν ἐδίδεν ἐπομένως καιμίαν ἀφορμὴν νὰ ὑποπτευθοῦν μεταγενέστεροι ἀνθρώποι τὴν ὑπαρξίν των. Ἄλλὰ καθόσον ἔκειντο εἰς βάθος τεσσαράκοντα μέχρι καὶ πενήτηντα ἑκατοστῶν ὑπὸ τὸ νῦν, ἀπὸ τῶν πρώτων μεταχριστιανικῶν βεβαίως αἰῶνων ἤδη, καλλιεργούμενον ἢ πλειστάκις τοῦλάχιστον καλλιεργηθὲν ἔδαφος, κανένα ἄροτρον τῆς ἐποχῆς δὲν ἦτο δυνατόν ν' ἀποκαλύψῃ αὐτοὺς εἰς τὰς μετέπειτα γενεάς, αἱ ὅποια δὲν ἐσέβοντο πλέον τὴν ἀρχαιότητα. Τὸ ἄροτρον τοῦτο, μέχρι τῶν ἐσχάτων ἡμερῶν, ὑπῆρξε πάν-

Εἰκ. 1.

τοτε τὸ Ἡσιόδειον, τοῦ ὁποίου τὸ ὄνιον πολὺ ἀπείχε καὶ νὰ ψαύσῃ ἀπλῶς τῶν τάφων τούτων τὴν ἐπιφάνειαν. Διὰ τοῦτο καὶ ἢ κατὰ σύμπτωσιν μόνον δι' ἑνὸς νεωτέρου ἀρότρου διαυλάκωσις τοῦ ἐδάφους παρέσχε καὶ εἰς ἐμὲ τὴν ἀφορμὴν, ὅταν τοῦτο εἰς λίθον μέγαν διὰ τοῦ ὄνιου του προσέκρουσε, νὰ ἐξετάσω τὰ χῶματα ταῦτα προσεκτικώτερον καὶ, ἀντιληφθεὶς ὅτι ὁ λίθος οὗτος ἦτο μεγάλη πλάξ ὡς καλυπτὴρ λίθος, ν' ἀνακαλύψω ὅτι τάφον ἀρχαῖον ἐκάλυπτεν οὗτος καὶ ὅτι μάλιστα ὁ τάφος οὗτος ἦτο ἕνας μόνον, μεταξὺ πολλῶν ὁμοίων του, καὶ ὅτι προσθέτως πάλιν οὗτοι πάντες τμήμα μίᾳς ὁλοκλήρου Νεκροπόλεως ἀπετέλουν.

Εὑρέθησαν δὲ καὶ πολὺ περιποιημένοι οἱ ὀριζόντιοι οὗτοι, νηπίων καὶ παιδῶν, γεωμετρικῶν χρόνων πάντες, τάφοι. Τετράπλευρα ὀρύγματα καθὼς εἶπα, ὡς οἱ σημερινοὶ ἔχου-

σιν αὐτοὶ καὶ τὰς τέσσαρας πλευράς των μὲ λιθίνας ἐκ μαλακοῦ σχιστολίθου πλάκας ἐπενδεδυμένους. Ἀλλὰ μονόλιθοι εἶναι αἱ πλάκες αὗται τῶν δύο μακροτέρων πλευρῶν, μονόλιθοι δὲ ὡσαύτως κατὰ τὸ πλεῖστον καὶ αἱ καλύπτουσαι τοὺς τάφους. Κοινὸν σχεδὸν πάντων χαρακτηριστικὸν εἶναι ὅτι τὴν κεφαλὴν τοῦ νεκροῦ δεικνύουσι ἀπὸ δυσμῶν πρὸς ἀνατολὰς βλέπουσαν. Περὶ νεκρῶν ὅμως ὁμιλῶ ὄχι κυριολεκτικῶς, διότι εἰς κανένα σχεδὸν τάφον ἀμφοτέρων τῶν ὁμάδων (ὅπως προηγουμένως οὔτε εἰς τοὺς δύο τάφους τοῦ θολωτοῦ Μυκηναϊκοῦ), δὲν εὑρήκα ἴχνος ὀστέων τοῦ σκελετοῦ, τὰ ὁποῖα ἐντελῶς ὡς φαίνεται διαλύονται εἰς τὰ χῶματα τοῦ τόπου τούτου. Τὰ ἀγγεῖα εὑρέθησαν εἰς τὴν θέσιν των, περὶ τὴν κεφαλὴν, ἢ καὶ παρὰ τοὺς πόδας, ὅλα πλήρη καὶ αὐτὰ χωμάτων, τὰ ὁποῖα διὰ τῶν μακρῶν αἰῶνων εἰσέρρευσαν καὶ εἰς αὐτὰ καθὼς καὶ εἰς τὸν τάφον ὅλον. Τὸ ὁμαδικὸν ὅμως πλῆθος τῶν παιδικῶν τάφων ἐξηγεῖται πιστεύω ἕνεκά τινος ἐπιπεσοῦσης εἰς τὸν τόπον ἐπιδημίας παιδῶν, ἢ ὁποῖα καὶ ἐντὸς ὀλίγου χρόνου ἐθέρισε πολλὰ ἐξ αὐτῶν. Τὰ ἀγγεῖα τῶν τάφων τῶν παιδῶν εἶνε μικρὰ ἢ καὶ μικρότατα μόνον. Ἐνας μόνος τάφος εὑρέθη καλῶς μὲν κεκαλυμμένος, ἀλλὰ κενὸς οἰουδήποτε ἀγγείου, καὶ ὡς τάφος ὄχι πλέον παιδός, ἀλλὰ μαιρακίου τούλαχιστον. Ἴσως ὅμως μᾶλλον ὁ τάφος οὗτος ἦτο τῆς ἀτυχησάσης μητρὸς, ἢ ὁποῖα τὴν ἀνάπαυσιν τῆς ἐζήτησε πλησίον τοῦ παραπλευρῶς τεθαμμένου τέκνου τῆς.

Πίθος ἀρκετὰ μεγαλειότερος, εἰς ὃν παιδίου σῶμα θὰ ἠδύνατο νὰ ἐναποτεθῇ, δὲν εὑρέθη μεταξὺ τῶν τῆς ὁμάδος ταύτης τάφων. Ἐνα μόνον τοιοῦτον, μὲ ἀρκετὰ μάλιστα ἐντὸς καὶ παραπλευρῶς ἐκτὸς του μικρὰ ἀγγεῖα, εὑρον πολὺ νοτιώτερα, ὀλίγον ἔξω τῆς θέσεως τῆς ὑπὸ τὴν ἀκρόπολιν τῆς ἀρχαίας πόλεως, κατ' ἐνδειξιν μίᾳς ὑπὸ τὸ ἔδαφος μόλις διακρινομένης τεθραυσμένης ἐπιτυμβίας στήλης, ἢ ὁποῖα κάποτε προσέπεσε εἰς τὸ βλέμμα μου, ἐνῶ μεγαλειότερους τινὰς λίθους ἐξήταξα εἰς μικρὸν ρεῖθρον σχηματισθὲν ὑπὸ ραγδαίας βροχῆς. Ἀλλ' ὁ τόπος ἐδῶ ἀνήκει εἰς τὴν περιοχὴν τῶν κατεστραμμένων πλέον τάφων τῆς ὑπαιρείας τοῦ Ἀγριελίκι, τοὺς ὁποῖους ἐν τῷ συνόλω των διεσκορπισμένα μόνον λείψανα εἰς τοὺς ἀγρούς καθὼς ἀνέφερα πιστοποιοῦσι. Ὁ σημερινὸς δὲ κερρόδρομος εἰς τὸ σημεῖον τοῦτο ἔχει τὴν κατεύθυνσιν τῆς ἀναμφισβητήτου ἀρχαίας ὁδοῦ τῆς διὰ τῆς χαράδρας τοῦ Βρανᾶ καὶ τῆς ὀρεινῆς Πεντελικῆς χώρας ἐκ Μαραθῶνος φερούσης πρὸς τὸν Διόνυσον καὶ τὰς Ἀθήνας. Παρὰ δὲ τὴν ταιαύτην ὁδὸν, ὀλίγον μάλιστα ἔξω τῆς πόλεως, ἔπρεπε νὰ ὑπάρχωσι καὶ ὑπῆρχαν ἀναμφιβόλως τάφοι, οἱ ὁποῖοι καθ' ἑαυτοὺς ἤδη μίαν ἔχωριστὴν ὁμάδα θὰ ἀπετέλουν, ἀγνώρι-

στον σήμερον καταστάσαν ποίας λογιῆς ἦτο, ἕνεκα τῆς λεηλασίας τῆς.

Αἱ τεφροδόχοι ὅμως τοῦ ἡμετέρου παιδικοῦ τμήματος τῆς Νεκροπόλεως εἶχον πᾶσαι τὰ παρακείμενα εἰς αὐτὰς ἀγγεῖα καὶ μὲ ὀλίγους ἀνθρακας πάντοτε ἀνάμικτα. Ἀλλ' ἐπειδὴ εἰς τόσον μικροσκοπικὰς ἐστίας, αἱ ὁποῖαι οὔτε μικροτάτην πυρὰν ἀποτελοῦν, δὲν ἦτο βεβαίως δυνατόν νὰ εἶχαν καὶ οὔτε νηπίων σῶματα, διὰ τοῦτο ὑποθέτω μᾶλλον ὅτι θὰ ὑπῆρχον ἐδῶ καὶ ἐκεῖ ἐστίας μικροτέρων πυρῶν περισσότεραι αἱ ὁποῖαι σὺν τῷ χρόνῳ ἦτο δυνατόν νὰ σκορπισθῶσιν εὐκόλως καὶ ἐξαφανισθῶσιν εἰς τοὺς ἀγρούς. Αἱ κάλπει, κατακεκλιμένοι καθὼς ἦσαν εἰς τὸ χῶμα, βαρὺ δὲ βάρος χωμάτων καὶ ἐπάνωθεν ἔφεραν, εὑρέθησαν ραγισμένοι ἐντελῶς καὶ τόσον διαλελυμένοι κατὰ τὸ πλεῖστον, ὥστε νὰ μὴν εἶναι δυνατόν ἐκ τῶν μικρῶν των εὐθρύπτων τεμαχίων νὰ ἀνασυγκροτηθῶσι. Παραπλευρῶς μίᾳς ἐξ αὐτῶν εὑρέθη καὶ μικρὸς σιδηροῦς βῶλος, ὡς οἱ διὰ τὰ παιγνίδια τῶν μικρῶν συνειθιζόμενοι σήμερα, ὡσαύτως καὶ αἰχμὴ σιδηρᾶ δόρατος, ἴσως καὶ αὐτὴ ὡς παιγνίδιον μᾶλλον τοῦ μικροῦ κατατεθὲν ὑπὸ τοῦ φιλοστόργου πατρὸς εἰς τὸν τάφον. Ἀλλὰ καὶ ἕξιφος μακρὸν λεπτὸν σιδηροῦν παρ' αὐτόν, τὸ ὁποῖον βεβαίως δὲν ἦτο δυνατόν νὰ εἶχε χρησιμεύσῃ ὡς ἄθυρμα διὰ τὰ παιδία· ἀλλ' ἢ παρουσία αὐτοῦ ἐκεῖ δύναται καὶ ἄλλως νὰ ἐξηγηθῇ.

Ἡ δυτικῶς τοῦ θολωτοῦ Μυκηναϊκοῦ πολυπληθεστέρα ὁμάς τῶν τάφων δὲν εἶναι ὁμοιόμορφος οὔτε πρὸς τὴν ἀνατολικὴν οὔτε καθ' ἑαυτήν. Τὸ ἐν μέρος αὐτῆς ἔχει λιθίνους μόνον τάφους, ὡς οἱ ἀνωτέρω τῶν παιδῶν, ὄχι ὅμως καὶ τοὺς μονόλιθους ἐκείνων, εἶναι δὲ καὶ ὅλοι γεωμετρικῶν χρόνων καὶ μόνον ἡλικιωμένων προσώπων. Αὐτοὶ εἶναι καὶ οἱ παρασχόντες ὅλα τὰ μεγαλύτερα ἀγγεῖα. Ἐνας ἀκέραιος ἀμφορεὺς — ἀκέραια δὲ τὰ περισσότερα ἀγγεῖα ἐξήχθησαν — ἀπετέλει τὸ προσκεφάλαιον τοῦ νεκροῦ. Θέσιν δὲ εἶχαν πάντα τὰ ἀγγεῖα παρὰ τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ ἑκατέρωθεν τοῦ στήθους, τινὰ ὅμως καὶ παρὰ τοὺς πόδας. Ὅλιγοι τάφοι εὑρέθησαν ἀνευ οἰουδήποτε ἀγγείου. Ὅλοι δὲ ἔκειντο εἰς τὸ αὐτὸ βάθος, τεσσαράκοντα μέχρι πενήκοντα ἑκατοστῶν τοῦ μέτρου. Δὲν ἐσχημάτιζαν ὅμως οὔτε αὐτοὶ γραμμὴν εὐθείαν, κοινὸν μέτωπον δεικνύουσαν. Ὅταν ἐθεώρει κανεὶς αὐτοὺς ἀνά τρεῖς, οἱ δύο ἑκατέρωθεν ἑνὸς ἐφαίνετο ὅτι ἀφηναν αὐτὸν μεταξὺ των νὰ προηγείται ἀμφοτέρων ὀλίγον. Ἀλλὰ καὶ οἱ ἴδιοι δύο δὲν ἀπετέλουν μέτωπον, ἀλλ' ὁ ἐκ δεξιῶν ἐλάμβανε θέσιν, ἐν συγκρίσει πρὸς τὸν ἄλλον, ὀλίγον τι ἐπίσης προχωρημένην. Εἰς τὴν ἰδικὴν μου ἀντίληψιν ἀπετέλουν οἶον ἐνωμοτίαν στρατιωτῶν συμπορευομένων πρὸς ἀνατολάς, πρὸς τὸν πέραν κόσμον ἴσως, ἀλλὰ

μὲ τὴν ποικιλίαν αὐτῆς τῆς θέσεως τῶν μελῶν τῆς, ἢ ὁποῖα καὶ ὄχι εὐθεῖαν γραμμὴν ἐσχημάτιζεν, ἀλλὰ κλίνουσαν λοξῶς ὀλίγον ἐκ τοῦ νοτιοδυτικοῦ πρὸς τὸ βορειοανατολικόν. Ἦτο ἀδύνατον νὰ ἀπαλλαγῶ τῆς ἀντιλήψεως ὅτι οἱ νεκροὶ αὐτοὶ ἐπίτηδες παρεστάθησαν ὡς νὰ εὑρίσκοντο ἐν πορείᾳ! Ἀλλὰ καὶ ἄλλοι, θεαταὶ γενόμενοι τῆς διατάξεως ταύτης τῶν τάφων, εἶχαν τὴν αὐτὴν μὲ τὴν ἰδικὴν μου ἀντίληψιν.

Ὅλιγον περαιτέρω τῆς ὁμάδος ταύτης τῶν ἐν λιθίνους τάφοις νεκρῶν, καὶ ἐν συνεχείᾳ πρὸς αὐτήν, οἱ λοιποὶ τάφοι ἦσαν ἐκεῖνοι οἱ ὁποῖοι καὶ πρὸς ταύτην καὶ πρὸς ἀλλήλους παρουσιάσθησαν ὡς ἀνόμοιοι.

Λίθινος πλέον δὲν ἦτο κανεὶς. Ἀλλ' ἐνῶ τινες ἦσαν πῆλινοι καὶ ὡς πρὸς τὴν ἐπέκτασιν τῶν πλευρῶν των καὶ ὡς πρὸς τὰ καλύμματά των, οἱ ἄλλοι ἦσαν πίθοι μόνον, τινὲς μάλιστα ἱκανῶς μεγάλοι, ὥστε νὰ δεχθῶσιν ἐντὸς των παιδία μεγαλύτερα, μαζὶ μὲ τὰ μικρὰ των ἀγγεῖα, καὶ ἱκανοὺς λίθους μετ' αὐτῶν — πλὴν τῶν ἐπὶ αἰῶνας μικρὸν κατὰ μικρὸν ἐντὸς των εἰσρευσάντων χωμάτων. (Οἱ λίθοι ἐντὸς τῶν πίθων, διὰ νὰ συγκρατοῦν ἴσως μὲ τὸ βάρος των αὐτοὺς καλὰ στερεωμένους.) Στόμια ἱκανῶς πλατέα καὶ μὲ λιθίνας πλάκας καλυπτούσας αὐτὰ εἶχαν αὐτοὶ πάντες. Κατακεκλιμένοι δὲ ὀριζοντίως εἰς μικρὰ κοιλώματα, ἐξησφαλίζοντο καλῶς ἑκατέρωθεν διὰ μεγάλων λίθων. Ἄλλοι ὅμως πολλοὶ, μικρότεροι, εἶχαν τὰ ἀγγεῖά των παραπλευρῶς μόνον, ὅπως οἱ τῆς ἀνατολικῆς τοῦ Μυκηναϊκοῦ τάφου ὁμάδος, καὶ πάντο-

Εἰκ. 2.

τε ὀλίγους ἀνθρώπους πλησίον των ὡς ἐκεῖνοι. Τινές ὀριζόντιοι πάλιν, καὶ ἡλικιωμένων μόνον ἀνθρώπων, ὄχι ὅμως λίθινοι, ἀλλὰ ἐξ ὀπτῶν πλίνθων (τούβλων) καὶ ἐπενδύσεις ἔχοντες καὶ καλύμματα, ἀνήκον προφανῶς εἰς τὸν τέταρτον πρὸ Χριστοῦ αἰῶνα καὶ κατεύθυνσιν εἶχον μεταξὺ βορρᾶ καὶ νότου. Δύο δὲ ἀντὶ καλυμμάτων εἶχον τὰς ἐκατέρωθεν ὀρθὰς πλίνθους οὕτω συγκλινοῦσας μὲ τὰ ἄνω χεῖλη των τὴν μίαν πρὸς τὴν ἄλλην, ὥστε νὰ σχηματίζουσαν τριγωνικὸν σκέπασμα ὅπως εἰς ὄχετούς. Τὸ βάθος δὲ καὶ ἐδῶ, εἰς τὸ ὁποῖον ἔκειντο καὶ οἱ λίθινοι καὶ οἱ πήλινοι τάφοι καὶ οἱ πίθοι ὡσαύτως καὶ αἱ τεφροδόχοι κάλπεις ἦτο ἐν γένει τὸ αὐτό, ὡς τεσσαράκοντα ἑκατοστά τοῦ μέτρου, ὅπου τυχαίως δὲν ἦτο καὶ ὀλιγώτερον, ἀναμφιβόλως διότι συνέβη ραγδαῖαι βροχαὶ νὰ παρασύρουν ὀλίγον τὰ χώματα ἐκ τῆς ἐπιφανείας τοῦ ἐδάφους. Διὸ καὶ ὑπὸ τοῦ ἀρότρου εὐρέθη ἀπεσπασμένον ἀπὸ ἐνός τοιούτου ἀβαθεστέρου τάφου ὀλόκληρον τὸ τρίγωνον τῶν συγκλινοῦσων πηλίνων πλακῶν, χωρὶς νὰ ἐννοηθῆ ὑπὸ τοῦ γεωργοῦ ὅτι τάφος ἐκρύπτετο ἐκεῖ ὑπὸ τὸ ἀροτριώμενον ἔδαφος. Ἄλλ' ἐδῶ ἀκριβῶς, ὅπου φαίνεται ὅτι τελειώνει ὡς πρὸς τὸ δυτικὸν τῆς ὄριον ἢ ὄλη στενόμακρος καὶ ἐδῶ ὁμᾶς τῶν τάφων, ἀπεκαλύφθη ὑπὸ ἐλάχιστον βάθος, ὅσον τὸ ὕψιον τοῦ ἀρότρου μόλις φθάνει, ἢ ἐπιφάνεια τῆς μεγάλης πυρᾶς, τὴν ὁποῖαν ἀνωτέρω ἐμνημόνευσα. Ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας ταύτης ἐφανερώθησαν ἀμέσως τὰ τεμάχια ἀμφορέως. Παρ' αὐτὰ δέ, καταμαυρισμέ-

νον ὑπὸ τοῦ πυρός, καὶ πῆλινον εἰδώλιον γυμνῆς γυναικείας μορφῆς, σῶαν διατηροῦν τὴν κεφαλὴν καὶ τὸ στήθος μόνον, στερημένον δὲ τὰς χεῖρας καὶ τὰ σκέλη. Εἶναι ἐξαιρετικοῦ κάλλους τὸ εἰς τὸν πέμπτον πρὸ Χριστοῦ αἰῶνα ἀνήκον τοῦτο εἶδωλιον, ὥστε καὶ εἰς αὐτὸ ν' ἀρμόζουσι οἱ εἰς τὰς κανηφόρους τοῦ Ἐρεχθίδου ἀναφερόμενοι στίχοι τοῦ ποιητοῦ Κωστή Παλαμᾶ:

Οἱ ἔξη ἀλύγιστες παρθένας
λαμπρόστηθες καὶ πληγωμένες
καὶ λατρευτές.

Ἡ πυρὰ δὲν εἶναι ἐνός μόνον νεκροῦ, καὶ μᾶλλον φαίνεται ὅτι ἐσχηματίσθη εἰς συνέχειάν τινα ἐτῶν. Ἄλλὰ τὰ κατὰ τὴν πυρὰν ταύτην θὰ γίνῃ ἴσως δυνατὸν νὰ ἐξακριβωθῶσιν μόνον ἐὰν δυνατὴ καταστῆ ἡ ἐπανάληψις τῶν ἐν Μαραθῶνι ἀνασκαφῶν κατὰ τὸ προσεχές ἔτος. Ἐδῶ πρέπει νὰ προσθέσω τοῦτο μόνον ἔτι, ὅτι εἰς αὐτὴν ἀναφέρεται ἡ ἀνωτέρω παρατήρησις μου περὶ τῶν κενῶν εὐρεθέντων παρὰ τὰ χεῖλη ἀκριβῶς αὐτῆς δύο τάφων τοὺς ὁποῖους ἀναμφισβητήτως ποτὲ δὲν ἤγγισε βέβηλος χεῖρ. Ἐπειδὴ δὲ οὐδὲ ἴχνος τέφρας εὐρέθη εἰς αὐτούς, ἦτις ὡς λειψανον νεκρῶν ἀλλαχόθεν θὰ ἠδύνατο νὰ ὑποτεθῆ ὅτι μετηνέχθη εἰς αὐτούς, ὑποθέτω μᾶλλον ὅτι πρόκειται περὶ ἀφανῶν γενομένων νεκρῶν μάχης, ὧν τὰ σώματα δὲν εὐρέθησαν πρὸς ταφήν, ἢ ναυμάχων ἐν θαλάσῃ ἀπολεσθέντων.

ΓΕΩΡΓ. ΣΩΤΗΡΙΑΔΗΣ

Εἰκ. 3.

ΑΜΑΡΤΩΛΑ

ΕΚΕΙΝΟΣ Ο ΚΑΙΡΟΣ...

Πόσο μακριὰ μοῦ φαίνεται ἐκεῖνος ὁ καιρός. Σὰν ἓνα ὄνειρο, σὰν ἓνα παραμῦθι τραγικό. Σὰν κάποτε νὰ πέθανα κι' ἐτάφηκα στὴν ἄβυσσο. Νυχτοπερπατοῦσα στὸ δάσος καὶ εἶχα πιστέψει ὅτι δὲν θάχῃ τελειωμό. Δὲν εὔρισκα πηγὴ νὰ ξεδιψᾶσω, ἀχτίδα τοῦ ἡλίου νὰ ζεστάνω τὸ κορμί μου. Οὐρλιαζαν τὴ νύχτα τριγύρω τὰ θεριά κι' ἔτρεμε ἡ καρδιά μου σὰν τὸ ἀδύνατο καλάμι πού ἀνεμοδέρνεται.

Πόσο μακριὰ μοῦ φαίνεται ἐκεῖνος ὁ καιρός πού πέρασε ἡ ζωὴ μου ἀίχμαλωτισμένη κι' ἄβουλη, παραδομένη σ' ἓνα περίεργο μεθύσι τοῦ νοῦ καὶ τῆς σάρκας. Τώρα πού περπατῶ σὲ κήπους κι' ἀκρογιαλίας, χωρὶς νὰ τρέμω, ἀναρωτιέμαι ἂν εἶμ' ἐγὼ πού πέρασα τὸν βαρὺ χειμῶνα, ἂν εἶμ' ἐγὼ πού εἶχα τὴν ἄβυσσο μεσ' στὴν ψυχὴ καὶ στὸ νοῦ μου ἔβαλα γιὰ ν' ἀπολυτρωθῶ τὴν ἰδέα τοῦ θανάτου.

Τώρα πού ξαναβρῆκα τὴν ψυχὴ μου ἀναρωτιέμαι ἂν εἶμ' ἐγὼ πού ἀμάρτησα κι' ἔγινα σύντροφος μὲ τὸ πυκνὸ σκοτάδι. Ἀναρωτιέμαι καὶ δὲν βρίσκω ἀπόκρισι—πλήθος οἱ ἀναμνήσεις ξεπροβάλλουν—ἀναρωτιέμαι σὰν τὸν ἔνοχο καὶ σταματῶ τὰ βήματά μου στὸ ἀνοιξιὰτικο λουλοῦδι πού ἡ μοῖρα μου τὸ πρόσφερε γιὰ τὸν ἐξαγνισμό.

Πόσο μακριὰ μοῦ φαίνεται ἐκεῖνος ὁ καιρός πού ἔζησα ὅσο ποτὲ γλυκότερα, κι' ὅσο ποτὲ φριχτότερα.

ΤΑΞΕΙΔΙ

Περπατοῦσαμε στὸ χιόνι καὶ τὸ περπάτημά μας ἀνοίγε δρόμους νέους. Ἡ παγωνιά δὲν μᾶς ἐτρόμαζε γιὰτ' ἡ καρδιά μας ἦταν φλογισμένη. Στὴ μακρινὴ τὴν πολιτεία πού τὴν συντροφεύουν γύρω τὰ βουνὰ εἴμαστε οἱ ἀγνωστοὶ καὶ οἱ προστατευμένοι ἀπὸ τὸν ἀνθρώπινο τὸ φθόνο.

Γι' ἀγάπη σοῦ μιλοῦσα καὶ γι' ἀτέλειωτα ταξίδια. Κι' ἐσὺ μὲ κύτταζες στὰ μάτια καὶ μὲ τὸν πόθο τῆς φαντασίας σου λαχταροῦσες κι' ἔφευγες μακριὰ σὲ θάλασσες πού ἔχουνε λιμάνια πολυκάραβα.

Ποθοῦσες τὸ ταξεῖδι μὲ κυβερνήτη τὴν ἀγάπη μας. Κι' ἐγὼ πού ἤξερα τίς θάλασσες, σοῦ ἔκαμα ἀποφασιστικά τὸν ὄρκο, ἔκλεισα τὰ μάτια στοὺς τριγύρω μου, καὶ τ' ἀνοίξα στὰ πέλαγα κι' ἔγινα σύντροφος καὶ ὁδηγός σου.

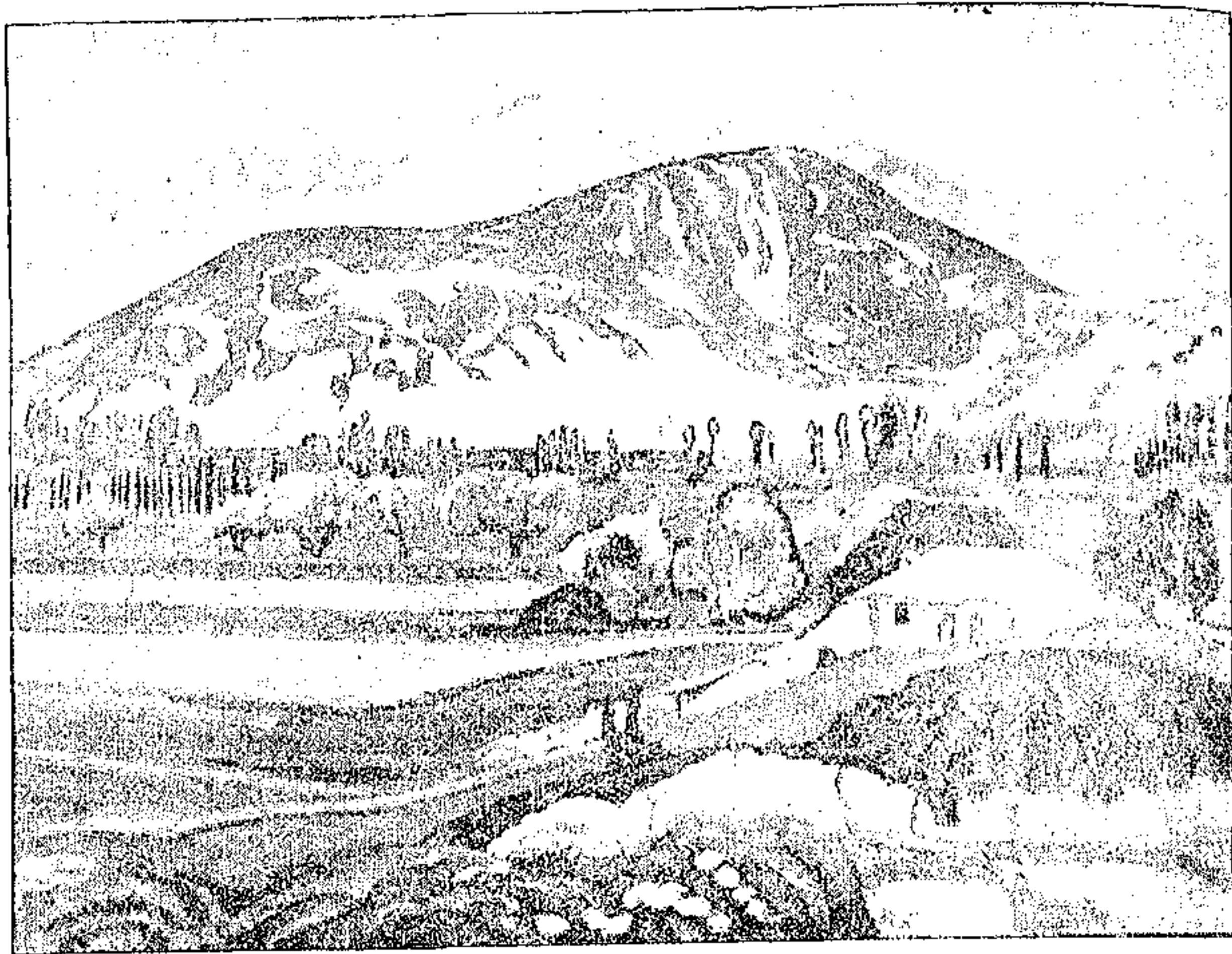
Γλυκειά μου, τώρα πού ταξιδεύουμε μαζὺ γιὰ τὰ πολυκάραβα λιμάνια, σ' ἀφιερώνω τὴ ζωὴ μου καὶ σὲ θερμοπαρακαλῶ νὰ τὴν κρατήσης σκλάβα, ἢ καὶ νὰ τὴν θανατώσης τὴν ὥρα πού θάρθῃ ἡ νοσταλγία τοῦ ξαναγυρισμοῦ σου στὴν πολιτεία πού ἐγὼ ἀποχαιρέτισα γιὰ πάντα...

ΡΟΥΜΠΑ

Ἔτσι ξεγυμνωμένη καθὼς ἐβγήκες στὴ σκηνὴ ἐνοιώσα τὴ ζήλεια νὰ μοῦ σπαθίξῃ τὴν καρδιά. Ἡ λευκὴ σου σάρκα εἶχε παραδοθῆ σὲ ἐρεθιστικούς χοροὺς πού ἀνάβαν τοὺς πόθους. Τὸ πλήθος κρεμότανε ἀπὸ τὸ κορμολύγισμά σου. Κι' ἐγὼ ἀπὸ τὴν τέχνη τοῦ χοροῦ σου.

Ἡ σάρκα σου, πού εἶχε ὀλοζώντανη τὴν εἰκόνα τῆς ἀμαρτίας, ἦταν καὶ τραγοῦδι βγαλμένο ἀπ' τὴν ψυχὴ σου. Τὸ πλήθος χειροκροτοῦσε κι' οὐρλιαζε μὲ τοὺς ἐξωτικούς χοροὺς, μὲ τὸ ἐνστικτὸ τοῦ ζώου. Γιατί δὲν ἐνοιώθε τὴν προσφορά τῆς σάρκας στὴν ἱερὴ σου τέχνη.

Κι' αὐτὴ ἦταν ἡ ἀντίθεσί μας ἀπὸ τὸ πλήθος π' οὐρλιαζε — μὲ τὴ βαθεῖα συγκίνησί μου — ἀπὸ τοὺς λάγνους πόθους του — καὶ τὴ δακρῦβρεκτη θυσία τῶν ματιῶν μου. Τὸ βράδυ ἐκεῖνο πού χόρευες τὴ Ρούμπα ἔβλεπα ἐκστατικά μιὰ καλλιτεχνικὴ ψυχὴ νὰ κυματολυγίζεται σὰν τὸ ἀνοιξιὰτικο λουλοῦδι ἀπ' τὴν ὀρμὴ τοῦ ὁροσεροῦ ἀνέμου.

Κ. ΜΑΛΕΑΣ

ΚΑΛΑΒΡΥΤΑ

ΝΥΧΤΕΡΙΝΟ

Οι ούρανοι βροντούν, οι κεραυνοί αδιάκοπα ξεσπούν, κι' ή λάμψη των φεγγαβολάει σε πολιτείες, βουνά και κάμπους. Και νά πουρχειται ή μπόρα, σάν κατακλυσμός, και πλημμυρίζουνε οι δρόμοι, και κρούει με όρμη τα παράθυρά μας, λές και είναι όχτρος που θέλει νάμπη με τη νυχτερινή όλομαυρη άρματωσιά του για νά ταραξή τη χαρά μας.

Λές κι' είναι ή μανία και τό μίσος κάποιου ανθρώπου που λυσομανάει από τη ζήλεια. Η άγκαλιά μου γίνεται φωληά και στέγη για τη βασιλοπούλα της καρδιάς μου, άραξοβόλι της αγάπης που δέν φθάνει ως εκεί ούτε τό μίσος τών ανθρώπων ούτε ή καταιγίδα τ' ούρανού.

Μάταια κρούει τα παράθυρα ή μπόρα. Οι πόθοι της αγάπης φουντώνουν περισσότερο με τό άγριο νυχτερινό παράξενο τραγοῦδι. Κι' ή καταιγίδα μένει σάν μιá γλυκειά ανάμνησι στο νυχτοαγκάλιασμά μας...

MIX. ΡΟΔΑΣ

ΑΙΓΑΙΟ

ΔΙΗΓΗΜΑ

Στην ΕΦΗ ΠΑΝΣΕΑΗΝΟΥ

Τό μικρό νησάκι που βρίσκεται στα βορεινά της Λέσβου, ανάμεσα στην Πέτρα και στο Μόλυβο, είναι γυμνό και έρημο. Δέν έχει όνομα, κ' οι ψαράδες που δουλεύουν σε κείνες τις θάλασσες τό λένε άπλά έτσι: «τό Νησί». Δέν έχει μήτε ένα δέντρο, έξόν από θάμνους. Τρία μίλλια αλάργα, τα βουνά της Λέσβου συνθέτουν μιάν άτελείωτη άρμονία από γραμμή, από κίνηση και από χρώμα. Πλάϊ σ' αυτή τη σπατάλη, τό γυμνό «νησί» με την άυστηρή γραμμή του φαίνεται ακόμα πιό έρημο. Σά νά τό είχε ξεχάσει ό Θεός όταν έχτιζε τις στεριές κ' έκανε τις θάλασσες στις έφτά πρώτες μέρες του κόσμου.

Μά από τούτη τη γυμνή λουρίδα της γής, τό καλοκαίρι μπορείς νά δεις τόν ήλιο νά πέφτει μέσα στο άτελείωτο πέλαγο. Τότε τα χρώματα βάφουν τα νερά κι' όλοένα αλλάζουν, κάθε στιγμή, σά νά λυώνουν μες τα αλαφρά κύματα. Όταν τα βράδια είναι πολύ καθαρά, μπορείς νά ξεχωρίσεις τα βουνά του "Αθω νά βγαίνουν μέσα από τό πέλαγο και σιγά-σιγά πάλι νά σβύνουν μαζί με τη νύχτα που έρχεται. Αυτή την ώρα, ό μπάρμπα-Δημήτρης, ό μοναχικός κάτοικος του έρημου νησιού, θά κάνει την τελευταία κίνηση που τόν ένώνει με τους ανθρώπους και με τη ζωή: Θ' ανάψει τό φώς στο φάρο. Τό φώς θ' άρχισει ν' ανάβει, νά σβύνει, πάλι, πάλι, στο ίδιο διάστημα, άυστηρά και αναπόφευχτα, έτσι όπως οι σκοτεινές δυνάμεις στη ζωή, ή μοίρα του ανθρώπου, ό θάνατος.

Ό γέρο-φαροφύλακας τράβηξε τη βάρκα στον άμμο. Τη σιγούραρε καλά, μη τυχόν τη νύχτα γυρίσει ό καιρός και φουσκώσουν τα νερά. Την κοίταξε για μιá τελευταία φορά, πριν πάρει τό δρόμο για τό φάρο.

— Λοιπόν πάει κι' αυτό τό ταξίδι... λέει σιγά.

Τό λέει μονάχος του και σωπαίνει. Τό ταξίδι αυτό, στην αντικρυνή στεριά, γίνεται μιá φορά τό μήνα. Πάει για τις κουμπάνιες του, για τό άλεύρι, για τό λάδι,

και για τα γενήματα που του χρειάζονται. Στην αρχή, σε κάθε ταξίδι, έμενε όλη τη μέρα στο χωριό. Μιλούσε με παλιούς φίλους του, μάθαινε νέα για τη χώρα, για τόν κόσμο, αν οι άνθρωποι είταν σε πόλεμο ή είχαν ειρήνη.

Ό τελωνοφύλακας του έδινε τό μισθό του.

— Λοιπόν, και τόν άλλο μήνα με τό καλό, μπάρμπα-Δημήτρη.

Ό γέρος κινούσε τό κεφάλι του κι' ευχαριστούσε.

— Με τό καλό, αν θάχουμε ζωή, παιδί μου, του έλεγε.

Τις άλλες ώρες, ως που νά γυρίσει στο «νησί» του, τις περνούσε ανεβαίνοντας στη μικρή Παναγιά, στο βράχο με τα εκατό σκαλιά, νά κάνει την προσευχή του. Γονάτιζε μπροστά στο παλιό εικόνησμα και προσεύχονταν για τα δυό παιδιά του που χάθηκαν στον πόλεμο της Ανατολής, για τους άλλους ανθρώπους, τελευταία για τόν έαυτό του.

— "Αν ζούνε, προστάτεέ τα, παρακαλούσε για τα παιδιά του. Φύλαγέ τα από τό θυμό κι' από την κακή ώρα. Φύλαγέ τα από τό μαχαίρι...

Μουρμούριζε τους χαιρετισμούς, ότι άλλο ήξερε από προσευχή, και τα γερασμένα του γόνατα τρέμαν άπάνω στις πλάκες.

— Κι' έμένα, καιρός πιά είναι νά ξεκουραστώ... έλεγε και βουρκώναν τα μάτια του.

Κατέβαινε τα εκατό σκαλιά με πιό αλαφρή καρδιά κάθε φορά. Στο δρόμο στέκονταν και κοίταζε τα παιδάκια που παίζαν. Τόν έέραν όλα και μπήγανε τις φωνές σάν τόν βλέπανε.

— Μπάρμπα-Δημήτρη! Μπάρμπα-Δημήτρη!

Τους άγόραζε φουντούκια και τους τα μοίραζε, κι' αυτά φωνάζανε χαρούμενα.

— Μην άργήσεις νά ξανάρθεις, παπούλη! Μην άργήσεις!...

Έτσι γινόταν σε κάθε ταξίδι κάθε φορά. Μά όσο τό χρόνια περνούσαν, τόσο ξεσυνήθιζε με τους ανθρώπους. Η έρημιά όλοένα τόν κυρίευε μέρα με τη μέρα, τόν ά-

πορροφούσε, σά να στάλαζε στάλα με στάλα μέσα στην ύπαρξή του τη φοβερή της δύναμη. Σέ κάθε ταξίδι λιγότευε όσο μπορούσε τόν καιρό που έπρεπε να μείνει στο χωριό για τις δουλειές του.

*Έκοψε και τó ανέβασμα στην έκκλησή-τσα του βράχου.

— Συχώρεσέ με γιατί πιά δέ μπορώ, έλεγε στο Θεό, σά να τού έφταιγε. Παν-τού μπορώ να σε παρακαλώ, για να βλέ-πης πόσο είμαι αδύνατος...

Και σά γύριζε στο νησί του, ύστερα από κάθε ταξίδι, έμενε πολύ άργα τη νύχτα, γονατιστός, να προσεύχεται.

Δέ ρωτούσε πιά νέα, τί γίνεται στον κό-σμο. Δέν ήξερε τίποτα. "Όλος ό κόσμος στένευε μέρα με τη μέρα γύρω στο έρημο νησί κι' έκλεινε με τó βαθύ πέλαγο και με τά χρώματα σάν έγερνε ό ήλιος.

Οί τελευταίοι σύντροφοι που άλλαζε πό-τε-πότε καμιά κουβέντα μαζί τους, είταν ψαράδες που σά δέν τούς έπαιρνε ό και-ρός άράζαν για λίγο στο νησί του. Μέναν εκεί στην άκρογιαλιά όπου έρχόταν να σβύσει τó κύμα και λέγανε για τά βάσανά τους και για τή μοίρα τους. Πολλές φορές ξενοχτούσαν εκεί. Τότε, στίς μακριές ώ-ρες ως που να χαράζει, όταν οί άλλες κουβέντες τελείωναν, έρχόταν κι' ή έπίση-μη ώρα για τά δυό παιδιά του.

— Ποιός τó ξέρει... τού λέγαν οί ψα-ράδες. Μπορεί να ζούνε και νάρθουν, μάρ-μπα-Δημήτρη. *Έτσι σάν τούς γλάρους σου, που γύρισαν.

Δέ μιλούσε, δέ σάλευε, τά ήμερα μάτια του μένανε στηλωμένα στο βάθος της νύχτας.

— Ναί, μάρμπα-Δημήτρη, σάν τούς γλά-ρους σου. *Έτσι μπορεί να γυρίσουν και νάρθουν. Μήν απέλπίζεσαι.

Κι' οί ψαράδες τότε, μ' αυτή την άφορμή, φέρναν την κουβέντα στους γλάρους τού γέρου.

— *Αλήθεια, τού λέγαν, πώς μπόρεσες να τούς μερώσεις, μάρμπα-Δημήτρη; Πουθενά δέν άκούστηκε να μερώνουν οί γλάροι...

— *Έτσι είναι, παιδιά μου, μουρμούριζε αυτός. "Όλα μερώνουν έδω κάτω. Μονάχα ό άνθρωπος...

Τόν ρωτούσαν να τούς πεί πάλι την ιστο-ρία με τούς γλάρους, μ' όλο που είταν γνώριμη σ' όλους στην αντικρινή στεριά. Τά είχε βρει μικρά, δυό γλαρόπουλα αμά-λαγα ακόμα μες στους βράχους. Είταν χειμώνας τότε, τά λυπήθηκε, και τά κουβά-λησε στο καλύβι του δίπλα στο φάρο. Τά κράτησε και τά μεγάλωσε ταγίζοντάς τα μικρά ψάρια που έπιανε τó δίχτυ του. Μιά μέρα τού ήρθε ή ιδέα να τούς βγάλει από ένα όνομα.

— *Ε, λοιπόν, έσένα θά σε λέμε...

Μές στίς αναμνήσεις του, μέσ στην καρ-διά του, αυτή την ήμερη ώρα τριγυρίζα-

νε τά δυό παιδικά πρόσωπα, τόν καιρό που είταν πολύ μικρά και τά φώναζε.

— Λοιπόν... έσένα να σε λέμε Βασιλά-κη, λέει στο ένα πουλί. Κι' έσένα να σε λέμε *Αργύρη...

*Έτσι από τότε άρχιζε να τούς φωνάζει με τά όνόματα τών παιδιών του. Κι' οί γλάροι σιγά-σιγά τά συνηθίσανε.

Σά μεγαλώσαν κι' ήρθε ή άνοιξη, ένα πρωί σκέφτηκε πώς είναι άμαρτία να χει σκλαβωμένα τά πουλιά. *Αποφάσισε να τ' άμολήσει. *Άνοιξε τó μεγάλο καλάμέ-νιο κλουβί κι' έπιασε πρώτα τó ένα πουλί. Τό κράτησε μέσ τά δυό του χέρια, τó χά-δεψε. Αίσθανόταν την καρδιά του άλαφρη-άλαφρη.

— *Αίντε, λοιπόν, Βασίλη! λέει στο πουλί κι' άνοιξε τά χέρια του να φύγει.

*Εβγαλε και τ' άλλο, τó χάδεψε σάν τó πρώτο και τ' άφησε κι' αυτό. "Όλα ήταν ήμερα αυτή τη μέρα και ή νύχτα που ήρθε ήταν ήμερη. Μονάχα που αίσθάνουνταν να είναι ακόμα πιό έρημος.

Τό ίδιο βράδυ είχε άποτραβηχτεί νωρίς, όταν άκουσε στο μικρό παράθυρο της κα-λύβας άλαφρά χτυπήματα. Πλησίασε και κοίταξε. Δέν τó πίστευε. Πετούσε από τή χαρά του σά να ήταν τά παιδιά του που γύριζαν.

*Άνοιξε την πόρτα να μπούν μέσα οί δυό γλάροι.

*Από τότε αυτό γινότανε. Φεύγανε τó πρωί, ταξειδεύανε ως τις αντικρινές στε-ριές της *Ανατολής, ως πέρα στο Σίγρι, και τά βράδυα γυρίζαν. Κάναν κοπάδι μαζί με άλλους γλάρους και πολλές φορές πετούσαν πάνω από τó ρημονήσι. *Αν ήταν χαμηλά, ό γέρος μπορούσε να τούς ξεχω-ρίσει άπ' τά σταχτιά σημάδια που είχαν κάτω άπ' τις φτερούγες. Και σάν έβγαίνε με τή βάρκα κι' αυτοί τριγυρίζαν εκεί σι-μά, χαμηλώναν και φωνάζαν από πάνω του. Τούς είχαν μάθει κι' οί άλλοι ψαρά-δες στα μέρη εκείνα. Και σάν τούς βλέ-πανε, φωνάζανε γελώντας:

— *Ε, Βασίλη!... *Ε, *Αργύρη!...

* * *

*Έτσι περνούσαν οί μέρες στο ρημονήσι. *Η μία, ή άλλη, αυτή που πέρασε, αυτή που θάρθει. Μιά άδιατάραχη σειρά από μέρες και νύχτες που δέν είχαν τίποτα να περιμένουν άλλο από τó θάνατο.

Μιά βραδυά τού καλοκαιριού, έγινε κάτι άσυνήθιστο. Οί γλάροι δέ γύρισαν. Μήτε την άλλη μέρα φάνηκαν, μήτε την άλλη νύχτα.

— Μπορεί να ταξιδέψαν μακριά, συλλο-γιζότανε ό γέρος για να ξεγελάσει την άνησυχία του.

Τ' άλλο πρωί, όπως συνήθιζε, κάθισε στο πεζούλι τού φάρου. Κοίταξε τó πέλαγο. Μιά στιγμή τού φάνηκε πώς ή θάλασσα

αύλακώνουνταν κάνα μίλι μακριά, σά να περνούσαν δελφίνια και παίζαν. Πολλές φορές, στ' άνοιχτά, έβλεπε να περνούν δελφίνια. Τά παρακολουθούσε να γράφουν τις άργες κινήσεις έξω άπ' τó νερό, ύστερα πάλι να πέφτουν.

— Δελφίνια θά είναι, είπε και τώρα.

Μά σε λίγο είδε καθαρά πώς δέν ήταν.

— *Άνθρωποι είναι, είπε ξαφνιασμένος.

Κατέβηκε στ' άκρογιαλί και περίμενε. Σέ λίγο ξεχώρισε πώς ήταν ένα άγόρι κ' ένα κορίτσι. Κολυμπούσαν πλάι-πλάι, με άργες κινήσεις γεμάτες βεβαιότητα. Και τó μικρό κύμα έκλεινε άπάνω στ' αύλακι που άφηναν.

— Τί να θέλουν; συλλογιότηκε πάλι.

Δέ θυμούνταν άλλη φορά να είχαν έρθει κατά κεί για κολύμπι άνθρωποι. Κι' ύστερα, πουθενά γύρω δέ φαινόταν καμιά βάρκα άπ' όπου να είχαν πέσει.

Σέ λίγη ώρα είχαν φτάσει.

Τά δυό βρεμμένα κορμιά τινάζουνται άπ' τή θάλασσα πάνω στο άκρογιαλί.

Τό άγόρι κοιτάζει τó κορίτσι μέσ στα μάτια και τεντώνει τά χέρια του ψηλά.

— *Α, λέει παίρνοντας μια βαθιά ανάσα. Τί καλά που ήταν.

Τό κορίτσι κάνει την ίδια κίνηση τών χε-ριών, πιό άργα.

— Ναί, τί καλά που ήταν.

*Υστερα τρέξαν προς τó φαροφύλακα.

— *Εσύ είσαι ό μάρμπα - Δημήτρη τού φάρου; λέει τó άγόρι.

*Έστεκε με χαμηλωμένο τó κεφάλι, γε-μάτος συστολή αντίκρου στο γυμνό σώμα τού κοριτσιού που έλαμπε μέσ τόν πυρόν ήλιο.

— *Εγώ είμαι, λέει με ταραχή. Μήπως σάς έτυχε τίποτα;

— *Α μπά! βιάζεται να πεί τ' άγόρι. Εί-παμε χτές να κάνουμε αυτό τó ταξίδι με τή φίλη μου, και να που ήρθαμε.

— *Από που; ρωτά ό γέρος άπορημένος.

— Μά άπ' αντίκρου, άπ' τήν Πέτρα.

*Ο μάρμπα Δημήτρη δέν ξαίρει τί να πεί, μουρμούριζει μονάχα πώς δέ θυμάται άλλους να τού είχαν έρθει με τέτοιο τα-ξίδι.

*Άρχισαν ν' άνεβαίνουν προς τó φάρο.

Περπατούσε πρώτος και τά παιδιά άκο-λουθούσαν. Δέ θά ήταν περισσότερο από δεκαοχτώ, δεκαενιά χρονών. Κι' αυτός βά-διζε μπρός και τά χρόνια βαρύναν στους ώμους του, σά να τού ζητούσαν την ευθύνη γιατί δέν τάφηνε πιά να ξεκουραστούν.

Κάθισαν στο πεζούλι τού φάρου. Μπρο-στά τους τó Αιγαίο ήταν άκύμαντο και ό ήλιος έτρεμε άπάνω του.

— *Από που έρχεστε; ρωτά ό γέρος.

— Σπουδάζουμε στην *Αθήνα, λέει τó κο-ρίτσι. *Εγώ σπουδάζω χημικός κι' ό φίλος μου στο Πολυτεχνείο.

— *Α, αλήθεια, μουρμούριζει ό γέρος χωρίς να καταλαβαίνει.

— *Έχεις πάει καμιά φορά στην *Αθήνα, παπούλη; ρωτά τó κορίτσι.

— *Όχι, λέει αυτός. Καμιά φορά.

— *Θά τó ήθελες τώρα;

*Η φωνή του είναι σιγανή, μόλις άκού-γεται.

— *Όχι, παιδί μου. Τώρα είναι άργα.

— *Θά είσαι πολύ μόνος έδω, παπούλη.

— Είμαι πολύ μόνος, παιδί μου.

Σώπασαν. Πέρασε λίγη ώρα. Ψηλά πέ-ρασε ένα κοπάδι γλάροι. *Ο γέρος σηκώ-νεται και μπαίνει στο καλύβι να τούς φέ-ρει γλυκό. *Από τó μικρό παράθυρο μπο-ρεί να βλέπει τά δυό παιδιά έτσι που εί-ναι ξαπλωμένα. Στά κορμιά τους και στα πρόσωπά τους τρέμουν ακόμα στάλες άπ' τή θάλασσα. *Ο ήλιος τά έχει ψήσει αλύ-πητα, είναι εκεί σά δυό άγάλματα από μπουρντζο που τά ξέβρασε τó πέλαγο —

μιά θεότητα της ύγείας και μιά θεότητα της νεότητας. Τά μαύρα μαλλιά τού κορι-τσιού πέφτουν πάνω στους ώμους του και στα μεγάλα μαύρα μάτια του σαλεύει ένα βαθύ φως. Τό άγόρι άνασηκώνεται και σκύβει άπάνω σ' αυτό τó πρόσωπο που τó αγιάζει τó βαθύ φως. Τό κοιτάζει σά ναρ-κωμένος κ' ύστερα σιγά-σιγά άπλώνει τά χέρια του να τó χαϊδέψει.

— Χρυσούλα... μουρμούριζει μονάχα τ' όνομά της και τά χείλη του τρέμουν από συγκίνηση.

Τά μεγάλα μαύρα μάτια σηκώνουνται. Μένουν μια λίγη στιγμή άκίνητα, στηλω-μένα στο πρόσωπο τού άγοριού. Κι' ύστε-ρα πλέκει τά χέρια της στο κεφάλι του και τόν φιλεί θερμά.

*Έτσι άπλά και ήμερα είναι όλα στο ρη-μονήσι αυτή την ήρη ώρα. *Έτσι ήμερα είναι και μέσα στην καρδιά τού γέρου ανθρώπου. Είναι πλημμυρισμένος, αυτό τó καλοκαιρινό πρωί, είναι βουρκωμένος. Αύ-τή ή άπρόοπτη τρυφερότητα που ήρθε να ταραξει την έρημιά του, τά άκίνητα νερά...

— Παπούλη, νάρθουμε και μείς μέσα; τού φωνάζει τó κορίτσι, άπ' έξω.

— *Έρχομαι έγώ. *Έρχομαι, λέει τα-ραγμένος.

Τούς έφερε γλυκό, άμύγδαλα, κρύο νερό.

— Δέν έχω τίποτε άλλο... μουρμούρι-ζει σά να θέλει να τόν συχωρέσουν.

— Κάθισε, κάθισε παπούλη, τόν πιάνει τó κορίτσι άπ' τó χέρι να καθήσει πλάι του. Κάθισε.

— *Ελάτε κι' αύριο, τούς λέει δειλά. *Θά ψαρέψω για σάς τη νύχτα.

— *Αύριο φεύγουμε, άπαντá τó κορίτσι με λύπη. Κρίμα τόσες μέρες που είμαστε έδω να μην έρχόμαστε. Είσαι πάντα έτσι έρημος παπούλη;

— Πάντα, παιδί μου.

— *Α, τώρα καταλαβαίνω τί είτανε οί γλάροι... μουρμούριζει τó άγόρι.

— Ναί, παιδί μου, αυτό είναι. *Η έρημιά.

— *Θά πρέπει να τούς συχωρέσεις, πα-

πούλη, λέει πάλι το αγόρι σε λίγο. "Αν ήξεραν δε θα το έκαναν ποτέ.

"Ο γέρος δέν καταλαβαίνει. Στέκει απορημένος.

— Για ποιους λές, παιδί μου;

— Γι' αυτούς που σκοτώσαν τους γλάρους σου, λέω, μπάμπια-Δημήτρη. Είναι φίλοι μας.

Καταλαβαίνει τα γόνατά του να τρέμουν, ή καρδιά του χτυπά.

— Τους σκοτώσαν είπες; ρωτά με σιγανή φωνή.

— "Α, δέν το ήξερες ακόμα;...

Το παιδί δαγκάνει τα χείλια του, μά είναι άργα. Τοῦ λέει τήν ιστορία. Πώς κυνηγούσαν, όλη ή νεολαία, ύστερα κατεβήκαν στην άκρογιαλιά, οι δυο γλάροι χαμηλώσαν απ' τ' άλλο κοπάδι κι' ο φίλος τους τράβηξε για να δοκιμάσει. Κι' ύστερα, κάτι ψαράδες εκεί σιμά, γνωρίσαν τις σταχτιές φτεροῦγες.

"Ο γέρος άκούει, άκούει — δέν είναι τίποτα, δύο γλάροι είταν.

— Δέν ήξεραν, παπούλη... λέει με θερμή φωνή το κορίτσι συγκινημένο απ' αυτή τή βουβή λύπη που βλέπει στο γερασμένο πρόσωπο. Δέν ήξεραν...

Κι' αυτός κινά μόλις άργα το κεφάλι του, συγκατανεύοντας:

— Ναί, ναί... δε θα ήξεραν...

* * *

Άρκετή ώρα πέρασε.

— Πρέπει να φύγουμε, λέει το αγόρι.

Το κορίτσι σηκώνεται.

— Να φύγουμε.

Πηγαίνουν μπροστά, ο γέρος έρχεται λίγο πίσω τους.

Φτάξαν στην άκρογιαλιά.

— Σε χαιρετούμε, παπούλη, λέει πρώτο το κορίτσι.

Πιάνει το χέρι του και σκύβει να το φιλήσει. Κι' αυτός τής χαδεύει τα μακριά μαλλιά.

— Να σας εύλογεί ο Θεός, μουρμουρίζει συγκινημένος.

"Εφυγαν. Παρακολουθεί πολλή ώρα το μικρό αλάκι που κάνουν τα κορμιά τους στη θάλασσα. "Ως που όλα σβήνουν απ' τα μάτια του. Και το πέλαγο είναι πάντα έρημο και άτελείωτο.

* * *

Νυχτώνει. Έχει καθήσει στο πεζούλι και οι ώρες περνούν. "Όλα περνούν απ' τα θολωμένα μάτια του: τα μικρά του χρόνια. Τα παιδιά που μεγάλωσε και χάθηκαν, οι άνθρωποι που τον πικράνανε. "Όλα περνούν κι' όλα σβύνουν. Και τα δυο παιδιά που φιληθήκανε έδω στον ίδιο τόπο, λίγες ώρες πριν. Κ' ένα κοπάδι γλάροι που πετούν ψηλά. Δυο γλάροι έχουν σταχτιές φτεροῦγες. Κι' αυτοί περνούν και χάνονται. Δέν είναι πιά να γυρίσει τίποτα.

"Έχει χαμηλώσει το κεφάλι και τα δάκρια στάζουν στην ξηρή γή. Από πάνω του το φως του φάρου ανάβει, σβύνει, πάλι, πάλι, στο ίδιο διάστημα, αούστηρά και ανάποφευκτα, έτσι όπως οι σκοτεινές δυνάμεις στη Ζωή, ή μοίρα του ανθρώπου, ο θάνατος.

ΗΛΙΑΣ ΒΕΝΕΖΗΣ

ΝΕΟΙ ΠΟΙΗΤΑΙ

ΑΠΟΓΟΗΤΕΥΣΗ

Μοιραίες μορφές, που το φιλι τής προδοσίας σας καλεί,

Σά μια σφραγίδα πύρινη, την πένθιμη ψυχή.

Γλυκειά φίλια που απόμεινες μονάχα άπαντοχή,

Μαρτυρικώτατε έρωτα, που ή νιότη μου σε κλαίει. —

Άπόψε πώς λαχτάρησα με τή δική σας σκέψη,

Ή άπαυδημένη απ' τον καημό καρδιά να λικνιστεί,

Ζώντας εκείνο π' άλλότες είχε δραματιστεί,

Κείνο τ' ώραίο που κάποτε για σας είχε πιστέψει.

ΠΥΘΑΓΟΡΑΣ ΔΡΟΥΣΙΩΤΗΣ

ΣΥΓΧΡΟΝΟΙ ΕΛΛΗΝΕΣ ΛΟΓΟΤΕΧΝΑΙ

ΣΩΤΗΡΗΣ ΣΚΙΠΗΣ

Νομίζω, πώς μιά από τις δυσκολότερες προσπάθειες είναι το άντικειμενικό και άκριβοζυγισμένο στην εύαισθητη ζυγαριά τής κριτικής δικαιοσύνης κοίταγμα του έργου ενός πνευματικού ανθρώπου τόσο άνησυχου στη δημιουργική του φαντασία, τόσο πληθωρικού στα πολλαπλά του φανερώματα, τόσο πρωτείκοῦ και πολυεδρικοῦ, καθώς ο Σωτήρης Σκίπης. Ποιητής, διηγηματογράφος, θεατρογράφος, κριτικός, χρονογράφος. Έδω άνώμαλος, άσυγκράτητος, καταρρακτώδης. Έκει γαλήνιος, ήρεμος, συγκρατημένος — πάντοτε πολυμέριμος και στη σύλληψη των θεμάτων του και στο καλλιτεχνικό δούλεμά τους. Προσπαθεί να τον πιάσεις κάπου, σου άντιστέκεται, σου ξεφεύγει. Κι' είναι πάλι στιγμές, που προσφέρεται και στην άδολη αίσθητική σου άπόλαυση και στην κριτική σου δίψα, χωρίς άντίσταση, με τήν προθυμία του παλιού δοκιμασμένου φίλου και με τήν απλότητα του παιδιού. Οι άρχές τής πνευματικής γνωριμίας μου με τον άνθρωπο και το έργο του στέκονται πολύ μακριά. Πέρασε πολύς καιρός από τή συλλογισμένη και τόσο βολική εκείνη μέρα του άθηναικού φθινοπώρου, που μπήκα στο βιβλιοπωλείο του Κουκλάρα, μακαρίτη τώρα, άντίκρου στην εκκλησία τής Ζωοδόχου Πηγής, για να σκοτώσω τήν ώρα μου και για να πάρω κάτι — τροφή στην άξεδίψαστη κι' άχόρταστη διανοητική βουλμία μου, ένα τόμο με στίχους ή με πεζά, κιτριμισμένο τις πιο πολλές φορές από τήν πολυκαιρία, με φύλλα βασανισμένα από το πολύ μεταχείρισμα. Κ' εκεί, ανάμεσα στα παμπάλαια ράφια με τα παμπάλαια βιβλία, γεμάτα άνώδυνη σοφία, όνειροπολήματα φυλακισμένα στην εϋστροφή ρίμα ή στη δύσκαμπτη φράση τής πεζογραφίας και τής πεζολογίας, συναπαντήθηκα στην τύχη με μιά σειρά μικροδιάστατους, πεντακάθαρους, όμορφοτυπωμένους τόμους. Είχαν έρθει από το Παρίσι κ' ήταν όλοι έξαιρετικά συμπαθητικοί κ' έξαιρετικά προσίτοι στην οικονομική έπάρκεια ενός νεαρού σπουδαστή. Έκαμα τή μεγάλη χειρονομία να τους αγοράσω όλους στη σειρά και το ίδιο βράδυ, καθώς έκοβα τ' άπειραχτα φύλλα

τους με τή μοναδική εκείνη ευφροσύνη που αισθάνεται ίσαμε τα τρίαβαθα του έαυτού του ο βιβλιόφιλος κι' ο βιβλιομανης όταν κόβει τα φύλλα ενός καινούργιου βιβλίου, έδιάβασα έδω κι' εκεί μερικούς στίχους. Σταμάτησα σ' ένα τραγούδι από το έπίμετρο των «Τσιγγανόθεων», τήν «Αλιωνία έπάνοδο»:

Ξεκίνησες βουβή απ' τήν 'Ιστορία
για τήν 'Επάνοδο σου τήν Αίλινα
στ' άστέρια που έχεις ζήσει έναν καιρό.

Κι' όταν περνούσες κι' απ' αυτό το άστέρι,
έστησες κάπου μουσικά — ποιός ξέρει —
το τσαντηράκι σου το μαγικό.

«Το τσαντηράκι σου το μαγικό». 'Ο στίχος αυτός καρφώθηκε από τή μακρινή εκείνη νύχτα στη μνήμη μου και δε λέει να φύγει. Υπάρχουν φράσεις ανάμεσα στα λογιής-λογιής γραψίματα, που προσπέφτουν στην όρασή μας, που έχουν μιάν επίδραση σχεδόν άνεξήγητη πάνω μας. Είναι σαν φωνές από μακριά, που είναι προετοιμασμένο το αυτί μας να τις άκούσει κ' ή ψυχή μας να τις δεχτεί. Δημιουργούν άπίθανες προεκτάσεις στην ύπαρξή μας, μιάν άντήχηση πολλαπλή, που ξετυλίγεται κυκλογυριστά και μάς φυλακίζει στη γοητεία τής. Έδιάβασα στη ζωή μου πολλά ποιήματα κι' άλλιμονοί έγραψα κι' έγω μερικά έδιάβασα κι' όλα τα ποιήματα που τύπωσε τριάντα χρόνια τώρα και περισσότερο ο Σωτήρης Σκίπης. Μά το «τσαντηράκι σου το μαγικό», αυτή ή σύντομη φράση, που με ξαναφέρνει κάθε φορά στην άθεράπευτη νοσταλγία του «νομάδος», δε σβύνεται από τους διαλογισμούς μου. Για το λόγο τουτο άκριβώς θέλησα ν' άρχίσω τή συνοπτική αυτή μελέτη μου για το έργο του Σωτήρη Σκίπη με τήν άνάμνηση τής μακρινής εκείνης νεανικής νύχτας. Μά θα πρέπει, βέβαια, να προχωρήσω και πάρα πέρα. Κι' όμολογώ πώς αισθάνομαι μεγάλη δυσκολία και πολλή στενοχώρια μπροστά σ' ένα έργο που επιβάλλεται με τον άπέραντο όγκο του και που επιβάλλει και προσοχή και περισκεψη. Υπήρξε μιά περίσταση, πάνε δώδεκα-δεκατρία χρόνια τώ-

ρα, πού κατηγορήσα τον ποιητή. Πρέπει και τοῦτο νά τὸ σημειώσω. Καί θυμοῦμαι πῶς, γιά νά ἐνισχύσω τίς κατηγορίες μου, μεταχειρίστηκα μερικά ἀποσπάσματα ἀπό τὰ ποιητικά του ἔργα, καμωμένα λές ἐπίτηδες γιά νά ἐρεθίσουν ἀντιδραστικά τήν αἰσθητική μου συνείδηση. Ἀπό τότε συλλογίστηκα πῶς τέτοια ἀποσπάσματα βρίσκονται πολὺ εὐκόλα σέ κάθε πληθωρική δημιουργία καί πῶς ἡ δικαιοσύνη ἀπαιτεῖ νά λογαριάζουμε τόσο τὰ καλά, ὅσο καί τὰ κακά, τόσο τὰ ἐλαττώματα, ὅσο καί τὰ προτερήματα. Θυμοῦμαι ἀκόμα, πῶς ὁ Γρηγ. Ξενόπουλος, σ' ἕνα κριτικό του σημείωμα στήν ἐφημερίδα «Ἐθνος», θέλησε νά ἐξετάσει τὸ «πρόβλημα Σκίπης» καί νά σπουδάσει τίς ἀνισότητες καί τίς ἀνισομερείες πού παρουσιάζει τὸ ἔργο τοῦ ἀνθρώπου αὐτοῦ, πού δέν ἔκαμε στή ζωὴ του τίποτε ἄλλο ἀπὸ λογοτεχνία καί πού θέλησε νά συνεχίσει τήν πατριαρχική παράδοση τῆς τέχνης τοῦ λόγου, πού δέν ὑπῆρξε πάρεργο, μὰ μοναδική ὑπόθεση βίου, παλλάδιο καί ἰδανικό, ἀντικείμενο ἀτελεύτητης ἀφοσιώσεως καί ἀκατάλυτης στοργῆς, μεθῦσι καί δηλητήριο γιά τοὺς πιστοὺς τῆς. Ὁ Σωτήρης Σκίπης καί πολὺ ἀπασχόλησε καί πάντα ἀπασχολεῖ τήν κριτική τοῦ τόπου μας. Μ' ἂν θελήσει νά συλλάβει κανεὶς τὴν ἔννοια τῆς προσωπικότητάς του ἀπὸ τὰ γραψίματα πού ἔχουν θέμα ἢ ἀφορμὴ τ' ἀλλεπάλληλα διανοητικά του φανερώματα, εἶμαι βέβαιος πῶς δὲ θά μπορέσει νά φτάσει σέ κανένα συμπέρασμα. Εἶναι, ἄλλωστε, τόσο δύσκολο νά μάθει κανεὶς τὴν ἀλήθεια ἀπὸ τοὺς κριτικούς. Ἡ σημερινή μου προσπάθεια, κατὰ συνέπειαν, μπορεῖ νά μὴν εἶναι ἀχρηστή. Κ' ἐλπίζω πῶς, ἂν ὄχι τίποτε ἄλλο, τούλάχιστο θά χρησιμεύσει σέ ὄσους θά θελήσουν ἀργότερα νά κοιτάξουν τὸ ἔργο τοῦ Σκίπης χωρὶς προκατάληψη καί χωρὶς ἀκαιρον ἐνθουσιασμό, μὲ ψυχραιμία, μὲ τιμότητα καί μὲ ἀντικειμενικότητα.

Μερικά βιογραφικά στοιχεία ἔχουν τὸν τόπο τους, τὴ στιγμή μάλιστα πού πρόκειται γιά ἕναν ποιητὴ πού εἶναι βαθύτατα ριζωμένος στή γῆ του καί πού, παρ' ὅλη τὴν κοσμοπολιτική του περιπλάνηση, διατήρησε ἀσβυστή μέσα του καί τὴν ἀγάπη καί τὴ λαχτάρα τῆς πατρίδας. Ὁ Σωτήρης Σκίπης προέρχεται ἀπὸ γενιὰ πολεμαρῶν καί πολεμιστῶν. Ἀπὸ μιὰ νεκρολογία τοῦ ἀδερφοῦ του Γιώργη, πού σκοτώθηκε στὰ 1912, στή μάχη τῆς Μανωλιάσας, δημοσιευμένη τὴν «Ποικίλη Στοά» τοῦ Ἀρσένου τοῦ 1914, μεταφέρω ἐδῶ τὸ διαφωτιστικό τοῦτο ἀπόσπασμα: «Οἱ ἀληθεῖς τίτλοι εὐγενείας τῶν οἰκογενειῶν εἰς τὴν Ἑλλάδα δέν ἀρχίζουν παρὰ ἀπὸ τὴν ἐπανάστασιν διὰ τὴν ἀνεξαρτησίαν τοῦ ἔθνους. Μία ἐκ τῶν ἐλληνικῶν δὲ οἰκογενειῶν, ἡ ὁποία δικαιούται τῶν τίτλων αὐτῶν, εἶναι

καί ἡ οἰκογένεια τοῦ Σκίπης. Ἀπὸ «Τ' ἀπομνημονεύματα» τοῦ Μακρυγιάννη, τὰ ὁποία ἐσώθησαν καί αὐτὰ καί εἶδον τὸ φῶς χάρις εἰς τὸν κ. Ι. Βλαχογιάννην, καί ἀπὸ ἄλλα ἀνέκδοτα χειρόγραφα, μανθάνομεν ἤδη ὅτι ὁ καπετάν Γιωργῆς Σκίπης, κατελθὼν ἀπὸ τὴν ἰδιαιτέραν του πατρίδα, τὸ Φράσαρη, μὲ ἄλλους Σουλιώτας καπεταναλοὺς καθὼς καί μὲ τὸν Μάρκον Μπότσαρη, ἔλαβεν ἐνεργὸν καί ἐνδοξον μέρος καθ' ὅλην τὴν Ἐπανάστασιν κ' ἐπρωτοστάτησεν εἰς τὴν ἔξοδον τοῦ Μεσολογγίου. Ἐννέα ψυχαὶ τῆς οἰκογενείας Σκίπης ἐχάθησαν διὰ τὴν ἐθνικὴν ἀνεξαρτησίαν. Δύο ἐξ αὐτῶν, μικραὶ κόραι τοῦ καπετάν Γιωργῆ, εὐρίσκοντο κατὰ τὴν πολιορκίαν εἰς τὸ Μεσολόγγι. Ὁ γενναῖος ὀπλαρχηγός, βλέπων ὅτι ἐγγίζει ἡ πτώσις τῆς πολιορκουμένης πόλεως καί ἐτοιμαζόμενος διὰ τὴν ἡρωϊκὴν καί ἀθάνατον ἔξοδον, ἀπεφάσισε νά φονεύσῃ διὰ τῶν ἰδίων του χειρῶν τὰς δύο μικράς του κορασιδας, διὰ νά μὴ τὰς συλλάβουν οἱ ἐχθροὶ καί τὰς τουρκέψουν. Ὁλίγας λοιπὸν ὥρας πρὸ τῆς ἔξοδου, τὰς ἐτουφέκισε μὲ τὸ ἴδιο του τὸ χέρι καί, μόλις τὰς εἶδεν αἰμοφύρτους εἰς τὸ ἔδαφος, ἔσπευσε νά συναντήσῃ τὰ παλληκάρια του. Ὁ μικρὸς του μόνον υἱὸς Εὐάγγελος εἶχε τὴν τύχην νά σωθῆ, διότι ὀλίγας ἡμέρας πρὶν, τὸν εἶχεν ἐμπιστευθῆ μετὰ τῆς μητρὸς του εἰς ἕνα πλοίαρχον, ὁ ὁποῖος τοὺς ἔφερε σῶους εἰς μίαν τῶν Ἐπτανήσων.» Ἡ συνέχεια εἶναι πολὺ περισσότερο συγκινητική. Ὁ Εὐάγγελος Σκίπης ἔγινεν ἕνας ἀπὸ τοὺς καλύτερους ἀξιωματικούς τοῦ νέου ἐλληνικοῦ βασιλείου. Ὑπῆρξε μοίραρχος στήν Ἀθήνα γιά ἕνα διάστημα καί τότε ἔμαθε πῶς οἱ δύο ἀδερφάδες του δέν εἶχαν πεθάνει, μὰ πῶς τουρκεμένες ζοῦσαν στὰ σπῆτια πλουσιῶν μπέηδων τῆς Θεσσαλίας. Τίς ζήτησε, τίς βρῆκε κ' ἀποφάσισε νά ἐγκατασταθεῖ στή Λάρισα, γιά νὰ ναι κοντά στήν ἀδερφή του Σοφία. Ἐμεινε στή Λάρισα ἴσαμε τὰ 1897. Ὁ ἄτυχος πόλεμος τὸν ἀνάγκασε νά πάρει τὴν οἰκογένειά του καί νάρθει στήν Ἀθήνα. Ὁλη του ἡ περιουσία, παρατημένη στή Λάρισα, στή διάθεση τῶν Τούρκων, χάθηκε. Ὁ Εὐάγγελος Σκίπης, πολεμιστὴς καί ἀρχηγός μὲ θαυμασία διοικητικὴ ἱκανότητα, ἀγωνιστὴς στὸ πλευρὸ τοῦ Σπύρου Καραϊσκάκη στήν Ἡπειρο στὰ 1854, ἐπιθεωρητὴς τῆς χωροφυλακῆς, ὑπαρχηγός καί ἀρχηγός τοῦ Ἀ' Ἀρχηγείου Στρατοῦ στή Λάρισα, πέθανε στὰ 1906. Ἄφησε τρία ἀρσενικά κ' ἕνα κορίτσι. Ὁ ἕνας ἀπὸ τοὺς γιούς του εἶναι ὁ ποιητὴς Ὁ Σωτήρης Σκίπης γεννήθηκε στήν Ἀθήνα, στὰ 1881, μὰ πέρασε τὰ παιδικὰ του χρόνια στή Λάρισα. Μικρός, καθὼς ὁ ἴδιος διηγείται, ἐπιθυμοῦσε νά γίνει στρατιωτικός. Μὰ ἡ κλίση του ἦταν διαφορετικὴ. Μ' ἂν χρειάζεται νά ἐξηγήσουμε τὸν ἄνθρωπο διὰ τοῦ ἔργου καί τὸ ἔργο διὰ τοῦ

ἀνθρώπου, στήν οἰκογενειακὴ του παράδοση θά βροῦμε τὴ ρίζα τῆς μαχητικῆς του ὀριμῆς, πού εἶναι τόσο χαρακτηριστικὴ στὰ πνευματικά του φανερώματα. Ἐνα ἄλλο γνώρισμα τῆς ποιητικῆς ἰδιοσυγκρασίας τοῦ Σκίπης, ἡ ἀτελειώτη νοσταλγία πού τὸν διαποτίζει μὲ τὴν πικρότατη μέθη τῆς, ἐρμηνεύεται μὲ τὰ ταξίδια πού ἔκαμε, ἀφοῦ τελείωσε τὸ Γυμνάσιο ἴσαμε τὰ μεσοκοπίσματά του, στή Δύση καί στήν Ἀνατολή. Πῆγε στήν Αἴγυπτο, στήν Κωνσταντινούπολη, στή Ρωσία. Καταστάλαξε στὸ Παρίσι γιά καιρὸ, ἔγινε φίλος τοῦ Μωρεᾶς καί τοῦ πρίγκηπα τῶν Γάλλων ποιητῶν, τοῦ Πῶλ Φόρ, γνωρίστηκε μὲ τοὺς ποιητὴς τοῦ ἀνησυχου, μποέμικου, συμβολιστικοῦ καί μετασυμβολιστικοῦ Παρισιοῦ κ' αἰσθάνθηκε τὴ γλώσσα καί τὴ νόηση τῆς Γαλλίας σὰ νόηση καί γλώσσα δική του. Παντρεύτηκε μιὰ προβηγκιανή, καί βρῆκε ἔτσι καί τὴν πολύτιμη εὐκαιρία νά χαρεῖ τὸν οὐρανὸ καί τὸν ἥλιο, τοὺς κάμπους καί τὰ βουνά, τὴν ἀττικὴ καί θεοκρίτεια χάρη τῆς Προβηγκίας, πού εἶναι ἕνας τόπος ἐλληνολατινικός, ἕνας καθαυτὸ μεσημβρινὸς τόπος, τόσο διαφορετικὸς ἀπὸ τὴ βορεινὴ φύση καί τὸν κοσμοπολιτικὸ χαρακτήρα τοῦ Παρισιοῦ. Στὴν Προβηγκία ἀνθίσε μιὰ ποίηση ντόπια, ἐκφρασμένη στὸ ἴδιωμα τοῦ τόπου, γεμάτη φρεσκάδα, δροσιά καί διαύγεια. Κυριώτατος ἐκπρόσωπος τῆς ὁ Φρειδερίκος Μιστράλ, πού συνταιριάζει τὴ γαλατικὴ χάρη μὲ τὴν ἐλληνικὴ, τὴν κατακάθαρη ὁμορφιά. Ὁ Σκίπης ἀνάσανε τὸν ἀέρα τοῦ Μιστράλ κ' ὑπῆρξεν εὐτύχημα πού καί ἀπὸ γεννησιμιοῦ του βρέθηκε προικισμένος μὲ τὴ μεγάλη ἀρετὴ τῆς ἀκριβολογαριασμένης, ὀλοκάθαρης καί λιτῆς φόρμας, πού εἶναι μιὰ ἀρετὴ καί πολύτιμη στατικά καί γόνιμη δυναμικά σὲ καρποφόρα ἀποτελέσματα. Ἀνάμεσα στήν Προβηγκία καί στήν Ἀθήνα, ἀνάμεσα στὸ Ρονιάκ, στὸ Αἶξ, στὸ Ἀβινιόν, στὶς πολιτεῖες καί στὰ χωριά,

στὶς κοιλάδες καί στὰ κατατόπια, πού μὲ τέτοια πλαστικὴ κομψότητα καί σαφήνεια ζωγράφισε καί ἀνάστησε στὶς σελίδες του ὁ Ἀλφόνσος Ντωντέ τῶν «Ἐπιστολῶν ἀπὸ τὸ μῦλο μου» καί τῶν Ταρταρίνων, καί στήν ἔνθεη τούτη ἀγκαλιά τῆς γῆς, πού στεφανώνουν τὰ περιγράμματα τοῦ Ὑμητοῦ καί τῆς Πάρνηθας καί τῆς Πεντέλης, γέμισε τὴ λυρική του φαντασία μ' ἕνα σωρὸ ἱκανότητες, μὲ τὴ διάθεση τοῦ ὕμνου, μὲ τὴν ἀγάπη τῆς ἀλήθειας, τῆς δημοφιλῆς καί τῆς ἰδέας. Στὰ 1904 ἔβγαλε στήν Ἀθή-

ΣΩΤΗΡΗΣ ΣΚΙΠΗΣ

να, μαζί μὲ τὸν Ἀριστο Καμπάνη, τὸ περιοδικὸ «Ἀκρίτας», πού, ὅσο καί νά ὑπῆρξε λιγόζωο, σημείωσε ἕνα σταθμὸ στὰ γράμματά μας μὲ τὴ φροντισμένη συνεργασία του, μὲ τὴν ὀριμὴ καί ὑψηλὴ ἀντίληψη τῆς Τέχνης, πού τὸ διέπνεε, μὲ τὴν προσπάθειά του ν' ἀνοίξει νέους δρόμους στήν ποίησή μας καί στήν πεζογραφία μας καί νά παρουσιάσει καινούργια ταλέντα. Ὁ «Ἀκρίτας» βγήκε ἀπὸ τὰ 1904 ἴσαμε τὰ 1906. Στὸ ξώφυλλο μιᾶς ποιητικῆς συλλογῆς τοῦ Σκίπης («Silentii dissolutio»), τυπωμένης στὰ 1903, στὸ τυπογραφεῖο τοῦ Μιχ. Σαλίβερου, βρισκῶ τὴν ἀγγελία ἐνός ἄλλου περιοδικοῦ: «Πρωτεύς, δεκαπενθήμερος ἐπιθεώρησις, διευθύνται: Σ. Σκίπης—Α. Καμπάνης.» Φαντάζομαι πῶς πρόκειται γιά τὸν ἴδιο τὸν «Ἀκρίτα», πού βγήκε ἀργότερα καί πού στή ἀρχὴ θά λογάριάζαν οἱ ἐκδότες του νά τὸν ὀνομάσουν «Πρωτεύς». Ὁ κ. Σκίπης ἢ ὁ κ. Καμπάνης θά μπορούσαν νά μᾶς προσφέρουν μιὰ σχετικὴ διαφώτιση. Σημειῶνω ἀκόμα γιά τὴ βιογραφία τοῦ Σωτήρη Σκίπης, πῶς στὰ 1922 τιμήθηκε μὲ τὸ Ἐθνικὸ Ἀριστεῖο τῶν Γραμμάτων καί τῶν Τεχνῶν καί πῶς ἀπὸ τὰ 1929 εἶναι Γενικός Γραμματεὺς τῆς Σχολῆς Καλῶν Τεχνῶν. Καθὼς βλέπει ὁ ἀναγνώστης, τὰ γεγονότα πού χαρακτηρίζουν τὴ δημόσια ζωὴ του εἶναι λιγοστά, ἐκτός ἂν μοῦ ξεφεύγουν τὴν ὥρα τούτη πολλὰ ἄλλα. Δέν εἶναι ὅμως καθόλου λιγοστά τὰ

γεγονότα που χαρακτηρίζουν την πνευματική του παραγωγή, οι σταθμοί της πνευματικής του καρποφορίας. Θά τα περάσω ένα-ένα, με την ελπίδα πως δε θά με άπατήσει ή μνήμη μου και το σημείωμα το βοηθητικό που έχω στα χέρια μου. Είναι καμμιά σαρανταριά τόμοι, ελληνικά ή γαλλικά γραμμένοι, ποιήματα, μεταφράσματα, δράματα, διηγήματα, έντυπώσεις και σημειώματα. Και δίπλα σ' ό' αυτά, μι' άπεραντη σειρά άρθρων, μελετών, διηγημάτων, χρονογραφημάτων σ' έφημερίδες, ήμερολόγια και περιοδικά. Πρέπει να σκύψει κανείς με προσοχή πάνου σ' αυτή τή θάλασσα, για να μαζέψει τους στεναγμούς, τους πόθους και τους καημούς, τ' ιδεώδη, τις αγάπες και τις αντιπάθειες του ανθρώπου που αίσθανθηκε μέσα του τόσο κυριαρχικά και τόσο βαθεία τήν ανάγκη να έκφραζεται τήν πάσα στιγμή και τήν πάσαν ώρα και να δώσει στο τέλος κατασταλαγμένη τήν αίσθητική του έμπειρία και τήν ικανότητά του να μορφοποιεί το άπλαστο χάος που σαλεύει μέσα του ποτε με το ρυθμό τής ράθυμης αύρας και ποτε με τον άσυγκράτητο καλπασμό τής φουρτούνας. Οι συλλογές τών ποιημάτων του άρχίζου με τ' «Τραγούδια τής όρφανής», τυπωμένα στα 1900. Άκολουθεί ή «Σερενάτα τών λουλουδιών» (στα 1901) και, τρίτος τόμος, ή «Silentii dissolutio» (1903) που μνημόνευσα παραπάνω, με πρόλογο του κ. Καμπάνη, που δέν υπογράφει ακόμα «Αριστος», μι' «Αριστοτέλης Καμπάνης». Πόσο τρέμει ή καρδιά μου, μην ξαναρχίσει και τώρα να υπογράφει «Αριστοτέλης», παρ' όλη τήν έμπιστοσύνη που έχω και στη γνώση του και στην κριτική του δξύνοια! Ο πρόλογος του κ. Καμπάνη είναι γραμμένος στην καθαρεύουσα, μι' ή καθαρεύουσα του — άς το πούμε κι' αυτό — είναι δμορφα γραμμένη. Και πρέπει ακόμα να πούμε, πως μονάχα οι δημοτικιστές μπορούν να γράφουν με μι' ξεχωριστή χάρη τήν καθαρεύουσα. Οξύμωρο, βέβαια, μι', χωρίς άμφιβολία, άληθινό. Ο κ. Καμπάνης, γράφοντας για τή «Silentii dissolutio», άποδίνει στον ποιητή και στα ποιήματά του ένα σωρό μεταφυσικές άκροβασίες — ή τάση αυτή υπήρξε κοινό έλάττωμα τών δημοτικιστών κριτικών τής πρώτης μεταφυσικής περιόδου. Σήμερα — δόξα τώ Θεώ! — άν όχι τίποτε άλλο, βλέπομε τ' πράγματα καθαρώτερα και πρακτικώτερα. Ωστόσο, πρέπει να σημειωθεί πως υπάρχουν, πράγματι, στο βιβλίο τούτο του Σκίπη, πολλοί στίχοι που έχουν για προέκτασή τους τή σιωπή. Έγώ θά το όνομάσω τούτο: ναρκισσισμό μεταφυσικού ύφους, και δε θά μπορέσω να το έγκωμιάσω. Στο ίδιο βιβλίο ξαναβρίσκουμε — πρωθύστερο — τήν «Αιώνία επάνοδο», το τραγούδι τών «Τσιγγανόθεων», που του χρωστώ τήν πρώτη συγκινημένη μου γνωριμία με τον ποιητή.

Στα 1908 βγαίνει ή «Μεγάλη αύρα», στα 1909 τ' «Κάλβεια μέτρα» και τ' «Juvenilia» κι' ό «Άπέθαντος», μι' γενναία προσπάθεια έπικολυρικού ύφους, που έθρεψε και τις αντίγνωμες και τ' έγκώμια. Στα 1910 τυπώνονται τ' «Τρόπαια στην τρικυμία» κι' οι «Τσιγγανόθεοι». Στο πρώτο από τ' βιβλία τούτα υπάρχει μι' σειρά έξαιρετικά αξιοσημείωτη: «Οι άμανέδες». Οι εύκαιροι τούτοι στίχοι νομίζω ότι αναδίνουν ένα γνήσιο άρωμα άθηναιίκης νοσταλγίας. Δέν ξέρω άν ή προτίμησή μου είναι δικαιολογημένη ή όχι, μι' τ' τραγούδια τούτα, που έχουν τήν ουσία του «πραγματικού» τραγουδιού, τ' αγαπώ πολύ. Υπάρχουν τετράστιχα ανάμεσά τους, που δε μπορεί κανείς να μετατοπίσει μι' λέξη: είναι τόσο άρτια και στη σύλληψη και στη φόρμα τους, που είναι ή φόρμα του παλιού λαϊκού τραγουδιού που είναι όλο καημός και νοσταλγία και πάθος και που τρέμει πλημμυρισμένο από κείνη τή διεισδυτική περιπάθεια, τήν ευωδιασμένη από το άρωμα τής άνθισμένης γαζίας στην παλιά μισογκρεμισμένη αυλή, από το άρωμα του κόρφου τής κόρης που άνασαινει στη σκιά και στη σιωπή το θαυμάσιον άνασασμό τής αγάπης. Νά δυο τετράστιχα από τήν «Κατερίνα», που έχει για μοτίβο τής το γνωστό λαϊκό δίστιχο:

«Ρίνα μου, Κατερίνα, μη φαρμακώνεσαι,
σου δίνω το βοτάνι και λευτερώνεσαι.»

Φεύγει ό καλός σου μι'ν ήμέρα
και μουρμουρίζει ή γειτονιά:
«Ρινιώ, τής λέει, και περιστέρα,
γιατί σου πρίστηκε ή κοιλιά;»

Άλλος βοτάνι τής προσφέρνει
να πάρει να λευτερωθεί,
μι' ή Ρίνα το φαρμάκι παίρνει
κι άπάντησε έτσι στα γιατί.

Νά κ' ένα τετράστιχο από το τραγούδι του «Μεντρεσέ»:

Όυτα χαράζει, ούτε βραδιάζει
μέσα στη μαύρη φυλακή,
για τίποτα όμως δε με νιάζει
και πέτρα μουγινε ή ψυχή.

Κ' ένα άλλο τετράστιχο από το ίδιο τραγούδι:

Και μόνο, αλιά μου, δυτας λογιάζω,
καμένη έσένα Άναστασιά,
σκούζω σαν όρνιο και σπαράζω,
που άλλου σε χαιρείται άγκαλιά.

Κ' ένα κομμάτι από τον «Κούτσαβάκη»:

Ήχ! πως το ντέρτι του ξεσπάζει
και το γιαγκίνι του σκορπεί...
για τή Σταμάτα έχει μαράζι,
που έναν Ιππέαν αγαπεί.

«Αίντε και μούκοιες το νήμα
τής άνθισμένης μου ζωής...
Άπιστη, απ' το θεό το κρίμα
μι' μέρα νάν το βρείς.»

Τ' τραγούδια τούτα δέν έχουν, βέβαια, καμμι' σχέση με το ύψηλο νόημα τής ποιητικής τέχνης. Μά έχουν για μεγάλο τους προτέρημα τήν ειλικρίνεια και τήν άπόλυτη επάρκεια σχετικά με τήν ψυχική ανάγκη που τ' μαστόρεψε, και με το σκοπό που έβαλαν μπροστά τους. Δίνουν άκριβώς ό,τι έπρεπε να δώσουν. Και το δίνουν με τον καλύτερο τρόπο.

Έπέμεινα τόσο πολύ στους «Άμανέδες», γιατί έχω τήν αντίληψη πως μι'ς φανερώνουν με άπόλυτη ασφάλεια ένα από τ' σημαντικώτερα γνωρίσματα του ποιητικού έργου του Σκίπη: ό ποιητής μένει στο βάθος του τραγουδιστής — και τούτο είναι μι' ικανότητα που ξεκινάει από τή λαϊκή στιχουργία για να ύψωθεί ίσομε τους θαυμάσιους λυρικούς οίστρους τής μεγάλης τέχνης. Έξω από τους «Άμανέδες», τ' «Τρόπαια στην τρικυμία» περιλαμβάνουν και τέσσερις άλλες σειρές τραγουδιών. Η τέταρτη σειρά άποτελείται από τ' δέκα πρώτα κομμάτια του «Απολλώνιου άσματος», που άργότερα όλοκληρώθηκαν και μετουσιώθηκαν σ' ένα όλοκληρο βιβλίο με άλλαγμένη κάπως και τή χρονολογική τους σειρά. Το «Απολλώνιον άσμα» τυπώθηκε στα 1919 κι' είναι, χωρίς άμφιβολία, το καλύτερο βιβλίο του Σκίπη, το βιβλίο όπου ό ποιητής κατακτά επί τέλους τή λεπτότητα, τή λιτότητα και τήν άττική άρμονία που κυνήγησε με τέτοια λαχτάρα και με τέτοια έπιμονή σ' όλοκληρη τήν πολυκύμαντη δημιουργική του ζωή.

Μι'ν ήμέρα θαρθώ κι' όπως άλλοτε
πρός τους τόπους τους Ιερούς, γλυκέ φίλε,
πλανεμένα θά σύρουμε βήματα
με καρδιά λικνιασμένη από ειρήνη.

Τι άν το μέλλον πικρά μι'ς ξεγέλασε
με πλανευτές και μάταιες ελπίδες,
τρεις φορές βλογημένη ή άνάμνηση
άχι, άς είναι για μι'ς που μι'ς μένει.

Ναό τώρα σ' εκείνη ως ύψώσομε
κι' ως άρμόζει άς γίνουμε Ιερείς τής
και θά δεις ν' αναβρύσει άσταμάτητη
ή παρθένα πηγή τών άσμάτων.

Άπό όρνινα ξύλα τ' κούπελλα
θα σκαλίσουμε τότε, σε σχήμα
άρχαϊκό, για να πούμε τήν έμπνευση,
που θα εύφράνει ξανά τήν ψυχή μας.

Είναι το πρώτο ποίημα που βρίσκει κανείς, καθώς άνοίγει το «Απολλώνιον άσμα», φαντάζομαι πως και ό δυσκολώτερος κριτής δε θά μπορέσει να μην όμο-

λογήσει πως το πρώτο και το τελευταίο του τετράστιχο, περισσότερο από τ' δυο μεσιανά, έκφράζουν με τρόπο καθαυτό άψευδάδιαστο ένα κρυστάλλινο νόημα. Στο δωδέκατο ποίημα τής ίδιας συλλογής, μεταφράζει τους άρχαίους τούτους στίχους:

Τροχός έρματος γάρ οία
βίος τρέχει κυλισθείς.
Όλιγη δε κεισόμεθα
κόνις όστέων λυθέντων.

και τους ύπομνηματίζει με τον έξαιρετο τούτο τρόπο:

«Ετσι ό γέρος τής Τέας ό εύφρόσυνος
στις ώραιες του στροφές έκελάθει
και με ρόδα ζητούσεν οι φίλοι του
να τον στέφουν μονάχα δυο ζούσε.

«Όμως σύ, πονεμένη του αιώνα μας
ποιητή, μη προσμένεις ως τόσο
με παρόμοια τιμή, που σου ταίριαζε,
να γλυκάνουν ποτέ τή ζωή σου.

Στόν ίδιο τόνο είναι γραμμένα και τ' λοιπά τραγούδια του βιβλίου. Υπάρχει στο «Απολλώνιον άσμα» μι' έγκαρτέρηση και μι' επείκεια, ένα πνεύμα σοφίας και βιοτικής πείρας και μι' νοσταλγία άξειδίψαστη, που κατέχει πάντα και κρατεί τον ποιητή φυλακισμένο στη λυπημένη τής και λυπηρή γοητεία. Η «Αίολική άρπα», «Οι προσφυγικοί καημοί», το «Προτού ν' άράξουμε», τ' «Γαλάζια μεσημέρια», τ' «Λουλούδια τής μοναξιάς», τ' «Ανθεστήρια» κι' οι «Κολχίδες» είναι τ' ποιητικά βιβλία του Σωτήρη Σκίπη που άκολουθήσαν το «Απολλώνιον άσμα», τυπωμένα στα 1922, στα 1924, στα 1927, στα 1928 και στα 1930. Σε μι' ξεχωριστή σειρά ανήκουν τ' θεατρικά του έργα, όνειροδράματα και όνειροφαντασιές το περισσότερο: «Ο γυρος τών ώρων» (α' έκδοση στα 1905, β' στα 1911), «Η άγία Βαρβάρα» (δράμα τετράπραχτο, 1909), «Η νύχτα τής Πρωτομαγιάς» (δράμα τρίπραχτο, 1909), «Το μαύρο σκυλί» (δράμα μονόπραχτο τυπωμένο στον τόμο «Θέατρο και Πρόζα», 1910), το «Χριστός άνέστη» (δράμα σε τρία μέρη). Η «Κυρά-Φροσύνη», τραγωδία σε δεκαπεντασύλλαβο στίχο, που παίχτηκε από το θίασο Κυβέλης στα 1929, και μι' φάρσα, «Ο μπέμπης θέλει παντρεία», που έπαιξε ό Άργυρόπουλος πέρσι, δέν τυπώθηκαν άκόμα, όσο τουλάχιστο ξέρω, σε βιβλία. Διηγήματα ό Σκίπης δέν έγραψε πολλά. Στόν τόμο «Θέατρο και Πρόζα» δημοσιεύτηκαν δυό: «Ο γυρισμός» και «Τ' αγαπημένα μέρη». Τ' άλλα δημοσιεύτηκαν σ' έφημερίδες και περιοδικά. Μά με τ' δυο τούτα διηγήματα δέν έξαντλείται ή τυπωμένη σε χωριστούς τόμους πεζογραφία του. Σημειώνω τους «Μικρούς περίπατους» και το «Δι-

χωσ φτερά», που περιλαμβάνουν μικρά πεζά κομμάτια, γραψίματα δημοσιογραφικά τὰ περισσότερα, στολισμένα με τὴ χάρη καὶ τὴ φρεσκάδα τοῦ ποιητῆ. Ἀπὸ τὰ μεταφράσματά του μνημονεύω τὶς «Στροφές» τοῦ Μωρέας, τὰ «Ἔργα καὶ Ἡμέρας» τοῦ Ἡσιόδου, τὸν «Ἐνδυμίωνα» τοῦ Τζών Κήτης, τὰ «Ρουμπαγιὰτ» τοῦ Ὁμάρ Καγιὰμ. Μ' ὄλο που βρίσκονται ἔξω ἀπὸ τὸ πλαίσιο τῆς σύντομης αὐτῆς μελέτης μου, δὲν εἶναι ἄσκοπο νὰ πῶ δυὸ λόγια καὶ γιὰ τὰ γαλλικά του γραψίματα. Εἶναι τοῦτα «Les Perses de l'Occident», ἐπικαιρικό σύνθεμα τῆς ἐποχῆς, ποῦ ἡ Γαλλία αἰσθανόταν νὰ τὴ σφίγγει ἀλύπητα ὁ βρόχος τῆς γερμανικῆς εἰσβολῆς, «Les Petites Hellades et l'Hellénisme», «Mes impressions sur la Provence», «Au commencement était l'Action». «Οἱ ἐντυπώσεις μου ἀπὸ τὴν Προβηγκία» εἶναι τὸ ἀδολώτερο ποιητικὸ ἀπὸ τὰ γαλλικά βιβλία τοῦ Σκίπη. Μὰ ὁ κατάλογος δὲν τελειώνει ἴσαμε δῶ! Ὑπάρχει ἀκόμα ἡ «Ἀνθολογία» τῶν ποιημάτων του, τυπωμένη γαλλικά καὶ ἑλληνικά (πρῶτα γαλλικά κ' ὕστερα ἑλληνικά). Κι' ἀκόμα μιὰ ἄλλη ἀνθολογία σὲ ἀγγλικὴ ἀναμετάφραση (ἀπὸ τὰ γαλλικά) ἀπὸ τὸν κ. John Harwood Bacon με πρόλογο τοῦ σέρ Edmund Gosse καὶ βιογραφικὸ σημεῖωμα τῆς Χριστίνας Γαλίτη. Γύρω ἀπὸ τὸ ἔργο τοῦ Σκίπη ἔχει δημιουργηθεῖ μιὰ πλούσια βιβλιογραφία. Μ' ἀπὸ τὴ βιβλιογραφία αὐτὴ δὲν πρόκειται κανεὶς νὰ οδηγηθεῖ σὲ τελειωτικὰ συμπεράσματα. Τὸ καλύτερο εἶναι νὰ ξανανοίξει ὅλ' αὐτὰ τὰ βιβλία, στὴ σειρά, ἕνα-ἕνα, νὰ δοκιμάσει τὴν αἰσθητικὴ εὐφροσύνη, ὅπου τὴν προσφέρουν κι' ὅπως τὴν προσφέρουν, καὶ νὰ σταθεῖ στὰ ὄρασημα ἐκεῖνα ποῦ περιχαρᾶκῶν καὶ περιτειχίζου τὴ φυσιογνωμία τοῦ πεζογράφου καὶ τοῦ ποιητῆ. Μὰ κυριώτερα καὶ οὐσιαστικώτερα τοῦ ποιητῆ. Γιατὶ ὁ Σκίπης εἶναι καὶ στὴ διάθεσή του καὶ στὴν ἔμπνευσή του καὶ σὲ κάθε του φανέρωμα καὶ στὸ ναρκισσισμὸ του καὶ στὴν ἀκροβασία του ποιητῆς. Ἡ ὑπαρξὴ του εἶναι πλασμένη ἀπὸ τὴν πιὸ ἀδολὴ ποιητικὴ οὐσία κ' ἡ εὐαισθησία του κ' ἡ ὄρμη του κ' οἱ ἐνθουσιασμοὶ του κ' οἱ μεταπτώσεις του καὶ τὰ παραστρατήματά του διατηροῦν

(Τὸ τέλος στὸ ἐρχόμενο)

πάντα τὸ ρυθμὸ τοῦ στίχου καὶ τὴ νόση τοῦ τραγουδιοῦ. Ὁ στίχος ἀναβρῦζει ἀπὸ μέσα του με τὴ γοργότητα τοῦ νεροῦ, ποῦ λυτρώνεται ἀπὸ τὴν ἀνοιχτὴ πληγὴ τοῦ σκοτεινοῦ βράχου. Κάθε φανέρωμα καὶ κάθε στοιχεῖο καὶ κάθε ἀντικείμενο τοῦ ἐξωτερικοῦ κόσμου, κάθε ἀναταραχὴ καὶ κάθε ἀπόχρωση τοῦ ἐσωτερικοῦ του κόσμου, ἡ ἔγνοια καὶ τὸ πάθος, ἡ ἀμφιβολία κι' ὁ δισταγμὸς, ἡ νοσταλγία κ' ἡ ἀνάμνησι, ἡ δίψα τοῦ ἀγνωστοῦ κ' ἡ πείνα τοῦ ἔρωτα, ἡ ἠδονὴ κ' ἡ ὀδύνη, ἡ ἐπιείκεια κ' ἡ ἀντιπάθεια, πέφτουν ὅλα στὸ χωνευτήρι τῆς ἔμπνευσέως του καὶ τῆς λυρικῆς φαντασίας του καὶ γίνονται ὅλα στίχος καὶ ρυθμὸς. Βέβαια, σ' ἕνα τέτοιο ἀπέραντο ἔργο, εὐκόλα βρίσκει ὁ ἐπικριτὴς τί νὰ ἐπικρίνει, ὁ φιλοκατήγορος τί νὰ κατηγορήσει, ὁ στοχαστικὸς τὰ στοιχεῖα ποῦ δυναμώνουν τὴν ἀμφιβολία του, ὁ σοφὸς με τὴν εὐαίσθητη ζυγαριά του τὶς ἑλλείψεις ποῦ θ' ἀντιζυγιάσουν τὰ προτερήματα. Τὰ ὀρμητικὰ ποτάμια σέρνουν λογιῆς-λογιῆς μικροπράματα, σαρλῖδια καὶ κλώνους δέντρων, πέτρες καὶ λάσπες, καθὼς εἶπε μ' ἄλλα λόγια κι' ὁ μεγάλος Λατίνος. Μὰ θὰ εἶναι ἄδικο νὰ τὰ κοιτάξουμε μονάχα ἀπὸ τὴν ἀποιή τούτη καὶ νὰ μὴ λογαριάσουμε τὴ δυνάμη τους, τὴν εὐρύτητά τους, τὴν ὀρμή τους. Μὲ τὸν ἴδιο τρόπο δὲν πρέπει νὰ κοιτάξουμε τὸ ἔργο τοῦ Σκίπη μονάχα σ' ἀδύναμα σημεῖα του. Πρέπει νὰ ζυγιάσουμε πρῶτα-πρῶτα τὸν οἴστρο καὶ τὴ διάθεση τοῦ ἀνθρώπου αὐτοῦ, ποῦ τὸν διατρέχει ὀλόκληρον ἡ ἰερὴ φρίκη τοῦ ἀρμονισμένου λόγου. Ὁ Σκίπης δὲν εἶναι ὁ ποιητῆς τοῦ σπουδαστηρίου. Ἀνήκει στὸ μεγάλο, ἀνοιχτὸ ὑπαιθρο τοῦ Θεοῦ. Γι' αὐτὸ τόσο συχνὰ γίνεται εἰδυλλιακός, γι' αὐτὸ ἡ ἀγάπη τῆς φυσικῆς ὁμορφιάς τὸν κυβερνᾷ με τόση δυνάμη κ' ἐξουσία, γι' αὐτὸ οἱ ἀνατάσεις του εἶναι τόσο αὐθόρμητες, σὰν τὶς ἀνατάσεις τοῦ στρατοκόπου ποῦ βρίσκει στὴν ἔρημη λαγκαδιὰ καὶ ποῦ ἀνεβαίνει με κόπο τὸ τραχὺ μονοπάτι καὶ σηκώνει τὰ μάτια του συχνά-πυκνά πρὸς τὸν ἀσυννέφιαστον οὐρανὸ, γιὰ νὰ μιλήσει με τὸ Θεὸ ποῦ εἶναι, στὴν ποίηση, ἡ ἔκφραση ὅλου τοῦ ἰδεώδους καὶ γενικὰ καὶ στὰ λεπτομερειακά του φανερώματα.

I. M. ΠΑΝΑΓΙΩΤΟΠΟΥΛΟΣ

PAUL VALÉRY

τῆς Γαλλικῆς Ἀκαδημίας

ΕΥΠΑΛΙΝΟΣ

Ἡ Ο ΑΡΧΙΤΕΚΤΩΝ (*)

Φαῖδρος.— Τὸ βέβαιο εἶναι, ἀγαπητέ μου Σωκράτη, πὼς δύσκολα μπορεῖ κανεὶς νὰ νοήσει ἕνα δέντρο σὰ μέρος τοῦ φύλλου, ἢ σὰν παράρτημα μιᾶς ρίζας ἢ ἕνα ἄλογο σὰν ὄργανο ἢ μέλος τοῦ μηροῦ του...

Σωκράτης.— Ἀμέσως λοιπὸν ἔβγαλα τὸ συμπέρασμα πὼς σὲ ὅλα αὐτὰ τὰ πλάσματα ἡ βαθμίδα τοῦ συνόλου εἶναι ἀναγκαστικὰ ὑψηλότερη ἀπὸ τὴ βαθμίδα τῶν λεπτομερειῶν ἢ καλύτερα, πὼς μπορεῖ νὰ εἶναι ἴση ἢ ὑψηλότερη ἀπ' αὐτὴν, ἀλλὰ ποτὲ ἀνώτερη τῆς.

Φαῖδρος.— Ὁ συλλογισμὸς σου μοῦ φαίνεται ἀρκετὰ καθαρὸς ἀλλὰ μοῦ εἶναι δύσκολο νὰ ἐννοήσω με σαφήνεια τί ἐννοεῖς με τὴ βαθμίδα.

Σωκράτης.— Σοῦ εἶπα καὶ σοῦ ξαναεἶπα πὼς ἤμουν δεκαοχτῶ χρονῶ! Συλλογιζόμουν, ὅσο μποροῦσα, μιὰ διαβάθμιση τῆς σειρᾶς καὶ τῆς κατανομῆς τῶν μερῶν καὶ τῶν στοιχείων ποῦ συνενώνονται γιὰ νὰ σχηματίσουν ἕνα πλάσμα... Μὰ ὅλα τὰ ὄντα γιὰ τὰ ὁποῖα ἐμίλησα, εἶναι ἀπ' αὐτὰ ποῦ γεννᾶει ἡ φύση. Ὅλα μεγαλώνουν με τέτοιον τρόπο, ὥστε τὸ ὑλικὸ ἀπὸ τὸ ὁποῖο εἶναι πλασμένα, τὰ σχήματα ὅπου ντύνονται, οἱ λειτουργίες ποῦ προϋποθέτουν, τὰ μέσα ποῦ κατέχουν γιὰ νὰ προσαρμολογῶνται με τοὺς τόπους καὶ τὶς ἐποχές, εἶναι δεμένα μεταξύ τους ὁρατὰ με κρυφές σχέσεις καὶ ἴσως αὐτὸ θέλουν νὰ ποῦν οἱ λέξεις «γεννήματα τῆς φύσης». Ἐνῶ με τὰ ἀντικείμενα ποῦ εἶναι ἔργα τοῦ ἀνθρώπου, συμβαίνει κάτι τι τελείως διαφορετικὸ. Ἡ κατασκευὴ τους εἶναι μιὰ... ἀκαταστασία!

Φαῖδρος.— Πὼς γίνεται αὐτό;

Σωκράτης.— Ὄταν συλλογιζέσαι, δὲν αἰσθάνεσαι πὼς κάτι ἀναστατώνεις κρυφά; κι' ὅταν ἀποκοιμιέσαι, δὲ νιώθεις πὼς τὸ ἀφήνεις νὰ ξαναβλεφτεῖ ὅπως μπορεῖ;

Φαῖδρος.— Δὲν ξέρω...

Σωκράτης.— Δὲν πειράζει! Συνεχίζω.

Οἱ πράξεις τοῦ ἀνθρώπου ποῦ οἰκοδομεῖ ἢ ποῦ κατασκευάζει κάτι τι, δὲν ἐνδιαφέρονται γιὰ «ὄλες» τὶς ιδιότητες τῆς ὕλης ποῦ μετατρέπουν, ἀλλὰ μονάχα γιὰ μερικὲς. Σημασία ἔχει γιὰ μᾶς ἐκεῖνο ποῦ ἀρκεῖ γιὰ τὸ σκοπὸ μας. Στὸ ρήτορα ἀρκεῖ ἡ ἐξωτερικὴ ἐντύπωση τῆς ὀμίλιας. Στὸ διαλεκτικὸ φιλόσοφο οἱ σχέσεις τῆς καὶ ἡ ἀκολουθία τῆς κ' ὅπως παραμελεῖ ὁ ἕνας τὴ συνέπεια, τὸ ἴδιο κι' ὁ ἄλλος τὰ στολῖδια. Τὸ ἴδιο συμβαίνει στὸ ἐπίπεδο τῆς ὕλης: μιὰ πόρτα, μιὰ ρόδα, ἕνα λαγῆνι, ἀπαιτοῦν ὀρισμένη στερεότητα, ὀρισμένο βάρος, ὀρισμένες εὐκόλλες προσαρμογῆς ἢ κατεργασίας κ' ἂν ἡ καστανιά, ἡ ὀξυῖα ἢ ἡ βελανιδιά εἶναι ἐξ ἴσου — ἢ σχεδὸν ἐξ ἴσου — κατάλληλες γι' αὐτό, ὁ καρροτσᾶς ἢ ὁ μαραγκὸς θὰ τὶς μεταχειριστεῖ ἀπάνω-κάτω σὲ ἀδιάφορη ἐναλλαγή, καὶ δὲ θὰ κοιτάξει παρὰ τὸ ἔξοδο. Ἀλλὰ στὴ φύση δὲ βλέπει τὴ λεμονιά νὰ βγάξει μῆλα, μ' ὄλο ποῦ ἴσως αὐτὸ τὸ χρονοὶ θὰ τῆς ἐκόστιζαν λιγότερο νὰ τὰ γεννήσει παρὰ τὰ λεμόνια. Ὁ ἀνθρώπος, ἀκού ποῦ σοῦ λέω, ὅταν κατασκευάζει, κάνει ἀφαίρεση παραβλέπει καὶ ξεχνᾶει τὶς περισσότερες ιδιότητες τῶν πραγμάτων ποῦ μεταχειρίζεται, προσέχοντας μονάχα ὀρισμένους ὁρους καθαρὸς καὶ σαφῆς, ποῦ μποροῦν τὶς περισσότερες φορές νὰ ἱκανοποιηθοῦνε σύγκαιρα, ὄχι μόνο με μιᾶς λογιῆς ὑλικό, ἀλλὰ με πολλὰ. Πίνει γάλα, ἢ κρασί, ἢ νερό, ἢ κερασόκρασο, χωρὶς διάκριση μέσα σὲ χρυσὸ ἢ γυάλινο ποτήρι, σὲ δοχεῖο ἀπὸ κέρατο ἢ ἀπὸ ὄνυχα. Κι' ἂν εἶναι πλατὺ καὶ ρηχὸ ἢ στενόμακρο, κι' ἂν ἔχει σχῆμα φύλλου ἢ λουλουδιοῦ, ἢ ἂν εἶναι παράδοξα στριφογυρισμένη ἢ βᾶση του, ἐκεῖνος ποῦ πίνει δὲν κοιτάζει ἄλλο παρὰ νὰ πιεῖ. Κ' ἐκεῖνος ἀκόμα ποῦ ἔκανε τὴν κούπα, δὲν μπόρεσε νὰ συνδυάσει μεταξύ τους, παρὰ μόνο κατὰ προσέγγιση, τὸ ὑλικό, τὴ λειτουργία καὶ τὸ σχῆμα του. Γιατὶ ἡ ἀμοιβαία ἐσωτερικὴ ὑποταγὴ αὐτῶν τῶν τριῶν πραγμάτων καὶ ἡ βαθεῖά τους σύνδεση, δὲ θὰ μπορούσαν νὰ εἶναι ἔργο κανενὸς ἄλλου, παρὰ τῆς ἴδιας τῆς «ἐνεργοῦ φύ-

(*) Συνέχεια ἀπὸ τὸ προηγούμενο.

σεως». Ὁ τεχνίτης δὲ μπορεῖ νὰ κάνει τὴ δουλειά του χωρὶς νὰ παραβιάσει ἢ νὰ ἀναστατώσει μιὰ κάποια τάξη, ἀπὸ τὴν ἴδια τὴ φύση τῶν δυνάμεων ποὺ ρίχνει ἀπάνω στὸ ὑλικό, γιὰ νὰ τὸ προσαρμόσει στὴν ἰδέα ποὺ θέλει νὰ μιμηθεῖ καὶ στὴ χρησιμοποίηση τοῦ ἔργου του ποὺ προβλέπει. Πάει λοιπὸν ἀναπότρεπτα νὰ παραγάγει πράγματα ποὺ τὸ σύνολό τους βρίσκεται πάντα σὲ κατώτερη βαθμίδα ἀπὸ τὴ βαθμίδα τῶν μερῶν του. Ἄν φτιάσει ἓνα τραπέζι, ἢ συγκόλλησῃ του εἶναι μιὰ ταχτοποίηση πολὺ λιγότερο περιπλοκὴ ἀπὸ τὴν ὑφὴ τῶν ἰνῶν στὸ ξύλο, καὶ προσαρμόζει μὲ χοντροκομμένο τρόπο καὶ μὲ ξένη σειρά, τὰ κομμάτια ἐνὸς δέντρου μεγάλου, ποὺ εἶχανε σχηματιστεῖ καὶ ἀναπτυχθεῖ σὲ ἄλλες ἀναλογίες.

Φαῖδρος. — Μοῦ ἔρχεται στὸ νοῦ ἓνα περίεργο παράδειγμα τέτοιας ἀταξίας.

Σωκράτης. — Ποιό;

Φαῖδρος. — Ἴσα-ἴσα ἡ διάταξη, ἢ θαυμαστή ἐκείνη διάταξη ποὺ ἐπιβάλλει ἡ στρατηγικὴ τέχνη στὰ ἄτομα, ὅταν τοὺς ἐτοιμάζουν γιὰ νὰ ὑπηρετήσουν «στὶς τάξεις τοῦ στρατοῦ». Θυμάσαι, ἀγαπητέ μου Σωκράτη, τίς ἡμέρες ποὺ ξοδέψαμε γιὰ νὰ μάθουμε τὴν παράταξη «κατὰ στοίχους», ἢ τοὺς σχηματισμοὺς «κατ' ἀραιώσιν καὶ σύμπυξιν» μὲ τοὺς ὁποίους ἐξασκοῦν τὴ νεολαία στὴ στρατιωτικὴ ὑποταγὴ καὶ στὸ συγχρονισμό τῆς ἐνέργειας;

Σωκράτης. — Μὰ τὸν Ἡρακλῆ! Ἐκανα κ' ἐγὼ στρατιώτης, κ' ἦμουν μάλιστα καλὸς στρατιώτης!

Φαῖδρος. — Ἐ, λοιπὸν, οἱ μακρυὲς ἐκεῖνες σειρὲς ποὺ φαίνονταν σὰν ἀγκάθια ἀπὸ τίς προτεταμένους λόγγες, οἱ φάλαγγες ἐκεῖνες μὲ τὸν τρομαχτικό, βαρὺ τετραγωνισμό, τὰ ὄπλισμένα ἐκεῖνα ὀρθογώνια ποὺ σχηματίζαμε μέσα στὶς σκοτισμένες πεδιάδες, δὲν ἦταν πολὺ ἀπλὰ σχήματα, ἐνῶ κάθε στοιχείο τῶν σχημάτων ἐκείνων ἦταν τὸ πιὸ περίπλοκο πρᾶγμα τοῦ κόσμου, δηλαδή ἓνας ἄνθρωπος; Καὶ μάλιστα, ἀνάμεσα στοὺς ἀνθρώπους αὐτοὺς, ὑπῆρχαν Σωκράτηδες καὶ Φειδίες, Περικλήδες καὶ Ζήνωνες, στοιχεῖα ἀξιοθαύματα, ποὺ μέσα τους συνδυαζόταν πρὸς τὴ συνηθισμένη πολυπλοκότητα τοῦ ἀνθρώπου καὶ ὅλη ἢ ἄλλη πολυπλοκότητα τῶν πιθανῶν κόσμων ποὺ εἶχαν μὲς' στὸ νοῦ τους!

Σωκράτης. — Τὸ παράδειγμά σου εἶναι ἀρκετὰ καλὸ. Θυμάμαι πὼς μοῦ χρειαζόταν κάποτε νὰ ἐπικαλεσθῶ ὅλη τὴ βοήθεια τοῦ λογικοῦ μου γιὰ ν' ἀναγκάσω τὴν πλούσια καὶ πολὺπλευρὴ ψυχὴ μου νὰ δεχθεῖ τὸ ρόλον αὐτὸ τῆς ἀπλῆς μονάδας καὶ τῆς ἀξεχώριστης ἐνότητας τοῦ ἀπρόσωπου στρατιώτη. Βλέπεις λοιπὸν πὼς ἡ τάξη καὶ ἡ ἀταξία, ὅταν τίς χειριστοῦμε καθὼς πρέπει, ἐξηγοῦν, ἢ τουλάχιστο κάνουν πολλὰ πράγματα νὰ προσεγγίσουν μεταξύ τους.

Φαῖδρος. — Βλέπω πὼς ἡ ἐφηβικὴ σου μεγαλοφυΐα, κινημένη ἀπὸ τὸ ἀντικείμενο ἐκεῖνο ποὺ βρῆκες στὴν ἄκρη τῆς θάλασσας, καὶ ποὺ κανένας ἄλλος ἀπὸ σένα δὲ θὰ τοῦ ἔδινε τὴν παραμικρότερη σημασία, ἀνυψώθηκε σχεδὸν ἀμέσως πρὸς τὴ θεωρησιμὴ μιᾶς διαφορᾶς σημαντικῆς, καὶ πολὺ ἀπλῆς. Ἀπὸ τὸ πιὸ φτενὸ τυχαῖο περιστατικό, ἀνέσυρες τὴ σκέψη τούτη, πὼς τὰ δημιουργήματα τοῦ ἀνθρώπου κατανοῦν νὰ εἶναι ἢ σύγκρουση δύο διαφορετικῶν τάξεων, ποὺ ἡ μιὰ τους, ποὺ εἶναι φυσικὴ καὶ μᾶς ἔχει δοθεῖ, ὑπομένει καὶ ὑποστηρίζει τὴν ἄλλη, ποὺ εἶναι ἀποτέλεσμα τῆς ἀνάγκης τοῦ ἀνθρώπου καὶ τῶν πόθων του.

Σωκράτης. — Ἔτσι ἐπίστευα. Ὁ ἄνθρωπος δὲν ἔχει ἀνάγκη ὅλη τὴ φύση, ἀλλὰ μόνον ἓνα μέρος τῆς. Ἐκεῖνος ποὺ σχηματίζει γιὰ τὸν ἑαυτό του μιὰν ἰδέα πιὸ πλατεῖα, εἶναι φιλόσοφος, καὶ θέλει νὰ τᾶχει ὅλα ἀνάγκη. Ἀλλὰ ὁ ἄνθρωπος ποὺ δὲ θέλει παρὰ νὰ ζήσει, δὲν ἔχει ἀνάγκη οὔτε τὸ σίδηρο, οὔτε τὸ χαλκὸ «αὐτὰ καθ' ἑαυτὰ», ἀλλὰ μόνον μιὰν ὀρισμένη σκληράδα ἢ μιὰν ὀρισμένη ἐλαστικότητα. Εἶναι ὑποχρεωμένος νὰ τίς πάρει ὅπου τίς βρεῖ, δηλαδή μέσα σ' ἓνα μέταλλο ποὺ ἔχει κ' ἄλλες, ἀδιάφορες ἰδιότητες. . . Δὲν κοιτάζει παρὰ τὸ σκοπὸ του. Ἄν θέλει νὰ μπῆξει ἓνα καρφί, τὸ χτυπάει μὲ μιὰ πέτρα, ἢ μ' ἓνα σφυρί, ποὺ μπορεῖ νὰ εἶναι σιδερένιο, ἢ μπρούτζινο, ἢ κ' ἀπὸ πολὺ σκληρὰ ξύλο· καὶ τὸ μπῆγει μὲ μικρὲς σφυριές, ἢ μὲ μιὰ μόνη σφυριά, πιὸ δυνατὴ, ἢ κάποτε καὶ μόνον πιέζοντάς το· τί τὸν νοιάζει; Τὸ ἀποτέλεσμα εἶναι τὸ ἴδιο, ἔστρεψθηκε τὸ καρφί. Ὅταν ὅμως δὲν ἐνδιαφέρεται κανεὶς ν' ἀκολουθήσει τὴ γραμμὴ αὐτὴ τῆς ἐνέργειας, κ' ἀντιμετωπίζει ὅλες τίς δυνατὲς συνθήκες τῆς, τότε οἱ ἐργασίες αὐτὲς φαίνονται τελείως διαφορετικῆς, φαινόμενα ποὺ δὲ συγκρίνονται μεταξύ τους.

Φαῖδρος. — Τώρα καταλαβαίνω πόσο θὰ δίστασες ἀνάμεσα στὴν κατασκευὴ καὶ τὴ γνώση.

Σωκράτης. — Πρέπει νὰ διαλέξει κανεὶς, νὰ μείνει ἄνθρωπος, ἢ νὰ γίνῃ νοῦς. Ὁ ἄνθρωπος μπορεῖ κ' ἐνεργεῖ μόνον γιὰτι μπορεῖ καὶ ἀγνοεῖ, καὶ ἱκανοποιεῖται μ' ἓνα μέρος ἀπὸ τὴ γνώση αὐτῆ, ποὺ ἀποτελεῖ τὸ ἰδιαίτερο παράξενο γνῶρισμά του, τὴ γνώση ποὺ εἶναι λίγο περισσότερη ἀπ' ὅσο πρέπει.

Φαῖδρος. — Κι' ὅμως αὐτὸ τὸ κάτι παρὰ πᾶν μᾶς κάνει καὶ εἴμαστε ἄνθρωποι.

Σωκράτης. — Ἄνθρωποι!; . . . Νομίζεις λοιπὸν πὼς οἱ σκύλοι δὲ βλέπουν τ' ἀστέρια, ποὺ δὲν ἔχουν καμιά χρησιμότητα γι' αὐτούς; Θὰ τοὺς ἀρκοῦσε νὰ διακρίνει τὸ μάτι τους τὰ ἐπίγεια πρᾶγματα· δὲν εἶναι ὅμως τόσο ἀκριβῶς προσαρμοσμένο στὴν καθαρὴν ὠφέλεια, ὥστε νὰ μὴν εἶναι ἄξιο μολαταῦτα νὰ φτάσει τὰ οὐράνια σώματα καὶ τὴ μεγάλοπρεπὴ νυχτερινὴ πομπή.

Φαῖδρος. — Γαυγίζου πρὸς τὸ φεγγάρι ἀκούραστα.

Σωκράτης. — Καὶ οἱ ἄνθρωποι; Δὲν ἀγωνίζονται μὲ χίλιους τρόπους νὰ γεμίσουν, ἢ νὰ διασπάσουν, τὴν αἰώνια σιωπὴ τῶν ἀπέραντων ἐκτάσεων ποὺ τοὺς τρομάζει;

Φαῖδρος. — Στὸν ἀγῶνα τοῦτον ἀναλώθηκε ἡ ζωὴ σου! . . . Ἀλλὰ ἐγὼ δὲν μπορῶ νὰ παρηγορηθῶ γιὰ τὸ θάνατο τοῦ ἀρχιτέκτονα ἐκείνου ποὺ βρισκόταν μέσα σου, καὶ ποὺ ἐσκότωσες, γιὰτι παρασυλλογίστηκες μπροστὰ στὸ κομμάτι ἐνὸς ὄστρακου. Μὲ τὸ βάθος ποὺ ἔχεις καὶ μὲ τίς καταπληκτικὲς σου λεπτότητες, θάφηνες πολὺ πῶς σου, Σωκράτη, τοὺς πιὸ ξακουσμένους μας οἰκοδόμους. Οὔτε ὁ Ἰκτίνος, οὔτε ὁ Εὐπαλίνος ὁ Μεγαρίτης, οὔτε ὁ Χερσίφων ἀπὸ τὴν Κνωσσό, οὔτε ὁ Σπίνθακος τῆς Κορινθίας, δὲ θὰ μπορούσαν νὰ συναγωνιστοῦν τὸ Σωκράτη τὸν Ἀθηναῖο!

Σωκράτης. — Φαῖδρο, σὲ θερμοπαράκαλῶ! . . . Τὸ ἀνάερο τοῦτο ὑλικὸ ἀπὸ τὸ ὁποῖο εἴμαστε τώρα πλασμένοι, δὲ μᾶς ἀφήνει νὰ γελάσουμε. Αἰσθάνομαι πὼς πρέπει νὰ γελάσω, ἀλλὰ δὲν τὸ μπορῶ. . . Πάψε λοιπὸν!

Φαῖδρος. — Χωρὶς ἀστεῖα, Σωκράτη, τί θὰ εἶχες κάνει, ἂν ἦσουν ἀρχιτέκτων;

Σωκράτης. — Ποῦ νὰ τὸ ξέρω; . . . Φαντάζομαι μόνον ἀπάνω-κάτω πὼς θὰ ὀδηγοῦσα τοὺς στοχασμοὺς μου.

Φαῖδρος. — Φέρ' τους τουλάχιστο τώρα ὡς τὸ κατώφλι τῆς οἰκοδομῆς ποὺ δὲν ἔχτισες.

Σωκράτης. — Μοῦ φτάνει νὰ συνεχίσω τὸ εἶδος αὐτὸ τοῦ συλλογισμοῦ, ποὺ σὰν ὄνειροφαντασίᾳ εἶχα τώρα· δὲ ἀρχινήσει.

Εἶπαμε — ἢ σχεδὸν εἶπαμε — πὼς ὅλα τὰ ὀρατὰ πρᾶγματα παράγονται ἢ γεννιῶνται κατὰ τρεῖς τρόπους, ποὺ ἄλλωστε καὶ οἱ τρεῖς ἀνακατεύονται καὶ συγχωνεύονται ἀμοιβαῖα. . . Ἀλλὰ παρουσιάζουν προπάντων τὴν τυχαία σύμπτωση, καθὼς τὸ βλέπομε στὰ κομμάτια ἐνὸς σπασμένου βράχου, ἢ σ' ἓνα τοπίο ποὺ δὲ διαλέξαμε, μὲ σκόρπιες συστάδες δέντρων ἐδῶ κ' ἐκεῖ. Ἀλλὰ — καθὼς τὸ δέντρο τὸ ἴδιο, ἢ τὸ ζῷο, ἢ τὸ κομμάτι ἀλάτι, ποὺ τὰ πολυεδρικά του πορφυρά κρύσταλλα πῆζουν τὸ ἓνα δίπλα στ' ἄλλο μυστηριακὰ — μᾶς ἀναγκάζουν νὰ συλλάβουμε τὴν ἐννοια μιᾶς αὐξήσης σύγχρονης, σταθερῆς καὶ τυφλῆς, μέσα σὲ μιὰ διάρκειά ποὺ φαίνεται σὰ νὰ τὰ περιέκλεινε μέσα τῆς δυναμικά. Θάλεγε κανεὶς, βλέποντάς τα, πὼς αὐτὸ ποὺ θὰ γίνουν περιμένει αὐτὸ ποὺ ἦταν πρὶν· καὶ πὼς αὐξάνουν σὲ ἀρμονικὴ σχέση μὲ τὰ πρᾶγματα ποὺ τὰ περιτριγυρίζουν. Ὑπάρχουν τέλος τὰ ἔργα τοῦ ἀνθρώπου, ποὺ διασχίζουν, νὰ ποῦμε, καὶ τὸ φυσικὸ καὶ

ΑΠΟ ΤΑΣ ΕΚΘΕΣΕΙΣ

ΕΚΤΩΡ ΔΟΥΚΑΣ

ΠΟΡΤΡΑΙΤΟ

τὴν τύχη· τὰ χρησιμοποιοῦν, ἀλλὰ καὶ τὰ παραβιάζουν, καὶ παραβιάζονται ἀπ' αὐτὰ, σύμφωνα μὲ ὅσα εἶπαμε πρὶν λίγην ὥρα.

Ὅμως, τὸ δέντρο δὲ φτιάνει τὸ κλαρί του, οὔτε τὰ φύλλα του· οὔτε ὁ πετεινὸς τὴ μύτη καὶ τὰ φτερά του. Ἀλλὰ τὸ δέντρο καὶ ὅλα τὰ μέρη του, καὶ ὁ πετεινὸς καὶ ὅλα τὰ δικά του μέλη, φτιάνονται ἀπὸ τίς ἴδιες τίς θεμελιακὲς ἀρχές, ποὺ δὲν ξεχωρίζονται ἀπὸ τὸ φτιάξιμο. Δὲν μπορεῖ κανεὶς νὰ χωρίσει ποῖο εἶναι ποὺ φτιάνει, καὶ τί φτιάνεται, εἶναι ἀδιαίρετα· καὶ τὸ ἴδιο συμβαίνει μὲ ὅλα τὰ ζωντανὰ σώματα, ἢ καὶ τὰ σχεδὸν ζωντανὰ, ὅπως τὰ κρύσταλλα. Δὲν τὰ γεννοῦν οἱ ἐνέργειες καὶ δὲν μπορεῖ κανεὶς νὰ ἐξηγήσει τὴ γέννησή τους μὲ κανένα συνδυασμὸ ἀπὸ ἐνέργειες, γιὰτι οἱ πράξεις προϋποθέτουν κιόλας τοὺς ζωντανοὺς οργανισμοὺς.

Κι' οὔτε μπορούμε νὰ ποῦμε πὼς γεννοῦνται αὐτόματα — αὐτὴ ἡ λέξη εἶναι ἀπλοῦστατα ὀμολογία τῆς ἀδυναμίας μας. . . Ξέρομε ἄλλωστε πὼς γιὰ νὰ ὑπάρξουν αὐτὰ τὰ πρᾶγματα, χιλιάδες ἄλλα πρᾶγματα χρειάζονται κοντὰ τους. Ἐξαρτῶνται ἀπὸ τὸ κάθε τί, μ' ὅλο ποὺ ἡ ἐνέργεια ὅλων τῶν ἄλλων πραγμάτων φαίνεται ἀνίκανη νὰ τὰ δημιουργήσει μοναχὴ τῆς.

“Όσο για τ’ αντικείμενα όμως πού φτιάχνει ο άνθρωπος, αυτά όφείλονται στις πράξεις του νοῦ.

Οί θεμελιακές άρχές είναι χωριστές από την κατασκευή, και σαν να επιβάλλονται στο ὕλικό από έναν τύραννο ξένο, πού του τις γνωρίζει με πράξεις. Στη δουλειά της ή πλάση δέν ξεχωρίζει τις λεπτομέρειες από τό σύνολο· αὐξάνει σύγκαιρα σέ όλα της τά μέρη, πέρνοντας άφετηρία τόν έαυτό της, χωρίς δοκιμές, χωρίς ξαναγυρίσματα, χωρίς πρότυπα· δέ χωρίζει ένα σχέδιο από την έκτέλεσή του· δέν προχωρεί ποτέ ολόγισα και χωρίς να λογαριάσει τά εμπόδια, αλλά συμβιβάζεται μαζί τους, τά συγχωνεύει στην κίνησή της, παραμερίζει γύρω τους ή τά χρησιμοποιεί· ώσαν να ήταν από την ίδια ουσία ο δρόμος πού διαλέγει, εκείνο πού οδεύει σ’ αυτό τό δρόμο, ο καιρός πού καταλεί για να τόν περάσει, και ως και οί δυσκολίες πού της φέρνει αντίκρου της. “Όταν ο άνθρωπος σαλεύει τό χέρι του, ξεχωρίζουμε αυτό τό χέρι από την κίνησή του και φανταζόμαστε, ανάμεσα στην κίνηση και στο χέρι, μιá σχέση άπλως πιθανή. Άλλά στο φυσικό κόσμο ή χειρονομία εκείνη και τό χέρι τό ίδιο, δέν ξεχωρίζονται.

Φαίδρος. — Θα ήταν λοιπόν κάθε κατασκευή μιá δημιουργία κατά χωριστές άρχές;

Σωκράτης. — Ναι, είναι γνώρισμα του ανθρώπου να δημιουργεί σέ δύο χρόνους· ο ένας τους κυλάει στην περιοχή της άπλης δυνατότητας, στον κόρφο της άνερης ουσίας πού μπορεί και μιμείται όλα τά πράγματα και τά συνδυάζει μεταξύ τους άτέλειωτα. Ο άλλος είναι ο χρόνος του φυσικού κόσμου. Κατά κάποιον τρόπο περικλείνει μέσα του τόν πρώτο, και περιέχεται, κατά έναν άλλον τρόπο, μέσα σ’ αυτόν. Οί πράξεις συμμετέχουν και στους δύο χρόνους. Τό σχέδιο είναι τελείως ξεχωριστό από την ενέργεια, και ή ενέργεια από τό αποτέλεσμα.

Φαίδρος. — Ναι, αλλά πώς μπορεί κανείς να σχηματίσει την έννοια του χωρισμού αυτού και πώς να βρει τις βάσεις του;

Σωκράτης. — Δέν είναι πάντα τόσο ξεχωρισμένα όσο τά είπα. Για να πάρουμε όμως μιάν ιδέα, άρκει ένας συλλογισμός πολύ άπλος και πολύ πρωτόγονος. Ο άνθρωπος στο Σύμπαν διακρίνει τρία μεγάλα πράγματα: βρίσκει εκεί-μέσα τό σώμα του, βρίσκει την ψυχή του· και είναι και ο υπόλοιπος κόσμος. Άνάμεσα σ’ αυτά τά πρά-

(Άκολουθεί)

ματα γίνεται άδιάκοπη ανταλλαγή, και κάποτε μάλιστα συντελείται και κάποια συγχώνευση· ποτέ όμως δέν περνάει ένα ώρισμένο χρονικό διάστημα, χωρίς τά τρία αυτά πράγματα να ξεχωριστούν τό ένα από τ’ άλλο καθαρά. Θα λεγε κανείς πώς ή άνάμιξή τους δέν μπορεί να διαρκέσει, και πώς ή διαίρεση αυτή πρέπει αναγκαστικά να ξαναζωντανεύει άραιά και πού.

Φαίδρος. — Ο άνθρωπος πού κοιμάται παίρνει καμιά φορά τό πόδι του για πέτρα και την άνάπαυσή του για κίνηση. Παίρνει τόν πόθο του για φώς· τή βοή του αίματός του για μυστηριώδη φωνή· ή συναίσθηση του προσώπου του, καθώς τό έγγλιζει τό φτερό μιáς μύγας, του φαίνεται σαν πρόσωπο τρομαχτικό πού τόν κυνηγάει... Άλλά στην πραγματικότητα, όλ’ αυτά δέν μπορούν να διαρκέσουν. Ξυπνάει, άποδιώχνοντας μακριά από τό κορμί του τά περασμένα, φυλάγοντάς τα για την ψυχή του· ξεχωρίζει πάλι όλα τά πράγματα και ξαναχτίζει τόν έαυτό του κατά τις άρχές του.

Σωκράτης. — Είναι λοιπόν λογικό να σκεφτούμε πώς τά δημιουργήματα του ανθρώπου είναι καμωμένα, είτε σχετικά με τό σώμα του, — κι’ αυτή είναι ή άρχή πού ονομάζουν ωφέλεια, — είτε σχετικά με την ψυχή του, — κι’ αυτό επιζητούμε με τό όνομα όμορφιά. Από την άλλη μεριά όμως, αυτός πού χτίζει ή πού δημιουργεί, έχοντας να κάνει με τόν υπόλοιπο κόσμο και με τά κινήματα της πλάσης πού όρμουν ολόένα να διαλύσουν, να καταστρέψουν ή ν’ αποδογυρίσουν αυτά πού φτιάχνει, αναγκάζεται ν’ άναγνωρίσει μιá τρίτην άρχή, πού προσπαθεί να μεταδώσει τά έργα του, και πού εκφράζει την αντίσταση πού θέλει ν’ αντιτάξουν στο μοιραίο προορισμό του χαμού των. Επιζητεί λοιπόν τή στερεότητα και τή διάρκεια.

Φαίδρος. — Αυτά είναι πραγματικά τά μεγάλα γνωρίσματα του τέλειου έργου.

Σωκράτης. — Μόνο ή αρχιτεκτονική τά άπαιτεί και τ’ ανεβάζει στο ψηλότερο σημείο.

Φαίδρος. — Τή θεωρώ την τελειότερη τέχνη.

Σωκράτης. — Σύμφωνα μ’ αυτά, τό σώμα μäs βιάζει να ποθοῦμε τό ωφέλιμο, ή άπλούστερα τό βολικό· και ή ψυχή μας άποζητάει την όμορφιά· αλλά ο υπόλοιπος κόσμος, και οί νόμοι του, καθώς και τά τυχαία του περιστατικά, μäs αναγκάζουν σέ κάθε έργο να λογαριάζουμε κι’ αν είναι στερεό.

Μεταφρ. ΕΛΛΗ ΛΑΜΠΡΙΔΗ

ΚΟΥΦΟΒΡΑΣΗ *

—... «Την δέ τών πονηρών όμιλίαν κατάλυσιν» — τής άρετής δηλαδή. Η μητέρα τότε, κι’ ο πατέρας, κι’ ο αδελφός, κι’ οί φίλοι σας, κι’ οί φίλες, και κάποιος άλλος πού θάρθη να πάρη τόπο στην καρδιά σας, κι’ όλη την καρδιά σας να γεμίση, και κάθε άλλη άγάπη να μετατοπίση, και να τή βάλη νηστεία στην άγκωνή... Και θάναι σ’ αυτός, ίσως, κανένας διαβασμένος μορφονιός εύγενικός, πού θα του άρέση και τό ντύσιμο τό φροντισμένο, μά θα του άρέση και τό γράψιμο τό φιλολογικό — τότε λοιπόν όλοι εκείνοι πού σäs αγαποῦν, άμα διαβάζουν τά ώραία σας γράμματα, θα καμαρώνουν· και τελευταίος, απ’ όλους όλοῦστερος, θα καμαρώνη από μακριά, στο νοῦ του μοναχά και με τόν έαυτό του, ο παλιός ο δάσκαλος...

Είχε άκουμπήσει τό κεφάλι στο δικό του, — κι’ ο δάσκαλος ο έρημος δέν τολμούσε να μετατοπίση, για να μη γίνη κωμικός στα μάτια της, βλάκας στην πονηρή της γνώμη... Ένώ τόν άκουγε, τά μάτια της ήταν ὕγρα μέσ’ τ’ όνειρο πνιγμένα, σ’ όνειρο κάποιου πόθου, όχι μακρυνού, τυφλά παραδομένα... Μά καθώς τό δασκαλάκι, ξυπνώντας από τή δική του την όνειροφαντασία, τράβηξε σιγά-σιγά τό κεφάλι, κλονίστηκε τό κορίτσι ολόσωμο, λίγο ήταν και να πέση άπάνου του, και ξύπνησε. Ήρθε στον έαυτό του με ξάφνισμα βαθύ. Άπότομα βρέθηκε όρθή.

— Ζέστη, ζέστη! είπε· πού με φέρνετε και κάνουμε τό μάθημα!... Ούφ, εκείνος ο μπερντές, κι’ οί άλλοι στα παράθυρα! Έχουν παραμελημένο τό δωμάτιο του πατέρα, και δέν τούς ξεκρεμάσανε... Πάω να σκάσω...

— Ν’ ανοίξουμε τά παράθυρα...

— Τι λέτε! Τό δωμάτιο είν’ ανατολικό, και θα μäs ψήση ο ήλιος... Αυτά κάνετε σεις... Σκάζω από τή ζέστη — και τή φούρκα μου!

Ήταν όλόρθη και τό κοίταζε τό δασκαλάκι καθιστό, σιμά στα γόνατά της, με τ’ αναμμένα μάτια της. Η κορμοστασιά της σκέπαζε όλη την πόρτα της κρεβατοκάμαρης.

— Για τό θεό, είπε τό δασκαλάκι άπελισμένο, πλέκοντας τά χέρια του παρακαλεστικά· τί έχετε σκοπό να κάμετε;

— Μοῦρχεται να κλάψω ναι, να κλάψω δυνατά... Αυτό μοῦρχεται!

— Σäs παρακαλώ να ήσυχάσετε... Θερμά από την ψυχή μου σäs παρακαλώ· γονατίζω σά νάσαστε μπροστά μου ένα εικόνισμα ιερό, και σäs φιλω τά χέρια, με τό νοῦ, και σäs λέω να ήσυχάσετε, και να καθήσετε στη θέση σας. Έλάτε, σήμερα έχουμε άριθμητική.

Κάθισε άπότομα, άρπαξε απ’ τά χέρια του τό βιβλίο, βύθισε μέσα σ’ αυτό τό πρόσωπο κατάχλωμο, κι’ άρχισε να τό χτυπάη στο γόνα του τό δασκαλάκι με τ’ άριστερού χεριού της την άνάποδη, ενώ με τό δεξί της σκέπαζε τό πρόσωπο κατά την πόρτα της κρεβατοκάμαρης. Τον χτυπούσε με χτυπήματα πυκνά, και τούλεγε με μία φωνή πνιγμένη, κάνοντας πώς διάβαζε συλλαβιστά:

— Φί-λη-σέ-το, φί-λη-σε τό χέ-ρι...

— Νίτσα, Νίτσα, λυπηθήτε με, για τό θεό! είπε τό δασκαλάκι. Έγώ νόμιζα ότι με τά λόγια μου θα σäs φέρω σε λογαριασμό, κι’ έσεις τρελλαθήκατε; Μά ίσως είμαι τρελλότερος έγώ θα σäs μιλάω έτσι...

— Φίλησε τό χέρι, φίλησέ το...

— Με τό νοῦ μου και με την καρδιά μου, σäs φιλω χέρια και πόδια, μά όχι, αυτό πού ζητάτε δέ θα γίνη, όχι, ποτέ!

— Ναι, ναι, ναι, φίλησέ το...

Η φωνή της ήτανε σιγαλή και διαπεραστική μαζί. Σπασμοί ίσως θα τό πιάνανε σε λίγο τό πλάσμα τ’ ανυπόταχτο. Κάποιο κακό μεγάλο θα γινότανε...

* * *

“Αξαφνα φωνές άγριες άκουστήκαν από τό σαλόνι. Τό κορίτσι τινάχτηκε άνήσυχο, κι’ όλα πια είχανε περάσει. Άνοιξε ή πόρτα σιγά, μά τό παραπέτασμα δέ σηκώθηκε, και στο γραφείο κανείς δέ μπήκε. Τό κορίτσι πήγε μοναχό του και κοίταξε.

— Μπά, σεις είσαστε; Τι πάθατε;

Ήταν ο μορφονιός περίτρομος, και μιλούσε χαμηλά. Μπήκε τέλος στο γραφείο με δισταγμό, κι’ άφού τούς κοίταξε τούς

(*) Συνέχεια από τό προηγούμενο.

μέρα, και τούρριξε μιά πιό στεγνή ματιά, τονέ συνόδεψε ως του μεγάλου σαλονιού την πόρτα δλάνοιχτη, τον άφησε πρώτο να περάση, μά δέ μπήκε αυτή' έκαμε άπότομη μεταβολή, κ' έτρεξε πάλι να καθίση στις κυρίες σιμά, και να μιλή και να γελάη όσο μπορούσε δυνατώτερα.

Τό δασκαλάκι στην άρχή, θαμπωμένο άπ' τό πολύ τό φως, πούμπαινε άπό τ' άνοιχτά παράθυρα, προχώρησε ίσα να κοιτάξη κατά τό δημόσιο περιβόλι, μά άπότομα σταμάτησε' μούρμουρα και γέλια ταπεινόφωνα κινήσανε την προσοχή του. Άπότομα σταμάτησε, και τότε μονάχα κατάλαβε πώς είχε κόσμο τό σαλόνι, και πώς ήταν ή μέρα πού ή κυρά δεχόταν. Κυρίες και κύριοι τον τριγυρίζανε με τις περίεργες ματιές τους, και σωπαίνανε τώρα. Τάχασε, μά δέν έλαβε καιρό μήτε να χαιρετήση' ή μεγαλόπρεπη κυρά προχωρούσε κατά πάνω του, τονέ χαιρετούσε με τά θαρρετά της λόγια, και τονέ παρουσίαζε στον κόσμο γύρω. "Υστερα τονέ κάθισε στο πλάι της, και του φερνότανε με τη συνειθισμένη της διάκριση μαζί και μεγάλη καλοσύνη. Τό δασκαλάκι έλαβε καιρό νάρθη στον έαυτό του.

— Και τώρα τίποτε δέ λέει για τον προγυμναστή, συλλογιότανε, παρά μονάχα έκαμε τη σύσταση του φοιτητή, και με τό φοιτητή μιλάει...

Οι κυρίες κ' οι κύριοι σε λιγάκι ξαναρχίσαν την πολυλογία τους, και τότε ή ευγενική γυναίκα ειπε σιγά στο δάσκαλο:

— Ζέστη μεγάλη φέτος' ύποφέρατε κ' εσείς. Τό γραφείο πού κάνατε τό μάθημα ήτανε πολύ ζεστό. Βασανιστήκατε, δέν πήγατε να κάνετε τό καλοκαίρι σας στην έπαρχία. Θαχτε δροσιές εκεί' πώς ζηλεύω την έπαρχιακή ζωή! Τό λυπηρό, πού δέν πήγαμε κ' εμείς στην έξοχή μας' ή ανάγκη των παιδιών μας για τά μαθήματά τους, μά έρχεται κάπως μακρινό και τό χτήμα μας, άλλα πολλά έμπόδια, και του άντρός μου οι εργασίες μας έμποδίσανε... Μά να πού δρόσισε κάπως ο καιρός, κ' έδω στο σαλόνι δέν είναι και πολύ άσκημα... Είναι ή μέρα σήμερα πού δέχομαι τους φίλους μας, δηλαδή όσους δέν πήγανε στην έξοχή καθώς εμείς' και είμαστε άρκετοί, βλέπετε!

Σώπασε λίγο, πρόσφερε καφέ και γλυκό στο δασκαλάκι, όμως αυτό δέ δέχτηκε.

— Έχουμε ίσως μάθημα σήμερα άπογευματινό; ρώτησε με χαμόγελο.

— "Ω, ειπε ή κυρά, δέν είναι τόση βία! Σας πιάσαμε και τό σαλόνι. Λυπούμαι ό-

(Ακολουθεί)

μως πού θα σας πάρω την πρωινή την ώρα, γιατί ή Άγγλίδα δασκάλισσα της κόρης μου δέν έχει άλλες ώρες παρά τις πρωινές. Μπορείτε σεις τ' άπόγεμα;

— Μάλιστα, μπορώ. Ποιάν ώρα;

— "Οχι βέβαια ώρα πολύ μεσημεριάτικη... Θέλετε στις πέντε ή στις έξη;

— Μάλιστα στις πέντε... "Αν επιτρέψετε, αρχίζουμε άπό σήμερα, ως είναι περασμένη ή ώρα...
— "Ω, δέν είναι τόση βία... Λοιπόν, άπό Δευτέρα! Και τό μάθημα λυπούμαι πού θα γίνεται στο γραφείο πάλι. Έδω άρχισα να δέχομαι συχνά... "Επειτα, έμαθα, δέ σας άφίνει σε ήσυχία ο γιός μου με τό συμμαθητή του. Στο γραφείο θα μπορήτε έλεύτερα να έργάζεστε χωρίς να μιλήτε σιγά πιά, γιατί πάψαμε και τά καλοκαιρινά μας τά ξενύχτια, και δέν ξυπνάμε άργά. Δέτε, πριν φύγετε, και την προκομένη την κόρη μου, και κανονίστε τά λοιπά. Θα παραγγείλω να ταχτοποιήσουν τό γραφείο, και να σηκώσουν τό μεγάλο στόρι για να γίνεται δροσιά κάπως εκεί πέρα.

Τό δασκαλάκι χαιρέτησε όσο μπορούσε σοβαρώτερα τριγύρω του, κι' έφυγε. Στον προθάλαμο ή μαθήτρα του, πάντα καθισμένη, είχε την πλάτη της γυριστή, και δέν τον άκουσε. "Ησυχος αυτός, με τό καπέλλο του στο χέρι, μίλησε στις πλάτες της, ξεπίτηδες, και δέν της έδωκε καιρό να σηκωθή, της ειπε την ώρα πού θα γινότανε τό μάθημα, χαιρέτησε βιαστικά και κατέβηκε βιαστικώτερα τη σκάλα.

Χτύπησε πολύ την άλλη μέρα ως πού ν' άνοιξουν. "Ηρθε τέλος μιά γυναίκα κι' άνοιξε. "Ερημο ήτανε το σπίτι' οι άφεντάδες λείπαν έξω' ο τρελλούλιακας ήτανε στην ταράτσα του.

— "Η δεσποινίδα σας περιμένει στο γραφείο! ειπε ή γυναίκα κι' έφυγε.

— Καμάρι άρχοντικό! συλλογιόστηκε τό δασκαλάκι' να δώση ο Θεός να τό βαστήξη!... Να βγάλανε τάχα τό μπερντέ;...

— "Οχι!

Τόν ανασήκωσε μονάχος του, και μπήκε... Έκει — λησιμόνησε να πη και καλημέρα' ό,τι παραστάθηκε μπροστά του ήταν αυτό: Τό κορίτσι, σαν άγριμι άπολυμένο, περπατούσε άπάνου-κάτου, έτρεχε καλύτερα, κάνοντας πώς δέν έβλεπε τό δάσκαλο. Και χειρονομούσε, κ' έλεγε τάχα με τον έαυτό του λόγια θυμούς γεμάτα, λόγω άκράτητα.

ΓΙΑΝΝΗΣ ΒΛΑΧΟΓΙΑΝΝΗΣ

JOSÉ ZORILLA Y MORAL

ΔΟΝ ΖΟΥΑΝ

ΦΑΝΤΑΣΤΙΚΟ ΔΡΑΜΑ ΣΕ 5 ΠΡΑΞΕΙΣ ΚΑΙ 2 ΕΙΚΟΝΕΣ (*)

"Εμμετρη μετάφραση άπό τό Ισπανικό: ΚΩΣΤΑ ΟΥΡΑΝΗ

ΠΡΑΞΗ ΤΡΙΤΗ

[Τό μοναστηρίσιο κελλί της δόνας 'Ινές. Πόρτες στο βάθος και δεξιά.]

ΣΚΗΝΗ Ι

Δόνα 'Ινές, ήγουμένη

'Ηγουμένη

με γλυκύτητα:

"Ωστε λοιπόν είν' όλα έν τάξει...

Δόνα 'Ινές

ύποτακτικά:

Μάλιστα, άγία 'Ηγουμένη.

'Ηγουμένη

με γλυκύτητα:

"Έτσι ο πατέρας σου μου ειπε:

Να σε ιδη θέλει ντυμένη

τό γρηγορώτερο τό ράσο...

Πιστεύω πώς θα συνειθίσης

γρήγορα κι' εύκολα στη νέα

αυτή ζωή σου. Δέ θ' άφίσης

τό κάτω-κάτω παρά μία

μονή για μίαν άλλη μόνο,—

άφοδ' είσαι νέα, άγνη κι' άθώα,

κλειστό μπουμπούκι άπά στον κλώνο,—

κι' ίσαμε τώρα έχεις ζήσει

μέσ' σ' ένα μέγαρο κλεισμένη

δίχως τον κόσμο να γνωρίσης,—

άφρόντιδη, γαληνεμένη...

"Αλλωστε, δέ θα είναι ανάγκη

να υποβάλλεσαι εις νηστείες,

όπως οι άλλες οι καλόγριες,

και σ' αύστηρές δοκιμασίες—

για να φανής, κόρη μου, άντάξια

του Ουράνιου σου του μνηστήρα:

έσένα ο Θεός σε ξέρει.

"Ίσια κι' εύπρόσδεκτη ως τά μύρα

ή προσευχή σου θ' ανεβαίνει
στο θρόνο του... Σε μακαρίζω
πού δέν έγνωρίσες τον κόσμο.
'Ινές! 'Ανάμνηση καμμία
δέ θάρχεται να σε ταράξη
και να ξυπνάη την τρικυμία
μέσ' στην ψυχή σου. Δέν ύπάρχει
άλλη εύτυχία πιό μεγάλη
άπό την άγνοια...

(Παρατηρεί τη δόνα 'Ινές με προσοχή:)

Τί έχεις;

Σκύβεις θλιμένα τό κεφάλι;
'Αναστενάζεις; Για ποιο λόγο;

(Χαμογελάει:)

"Α! ξέρω. "Αργησε να έρθη
ή γκουβερνάντα σου. Μά μείνε
ήσυχη. Πήγε ως τό σπίτι'
θενά γυρίση όπου και νάνε.

(Σα σε παρένθεση:)

Καλή σαν είναι ή γκουβερνάντα
είναι ως μιά δεύτερη μητέρα...

Σαν έρθη, θα στη στείλω άμέσως.

(Συνεχίζοντας την κοινή της κουβέντα:)

"Όταν θα φέξη αύριο ή μέρα,
νάσαι στο πόδι για τον όρθρο.
Κάνε λοιπόν την προσευχή σου,
'Ινές, και πέσε και κοιμήσου.
'Εγώ σ' άφίνω...

(Την άγγίζει έπαλά στον ώμο:)

Δέν πιστεύω
να είσαι άκόμα λυπημένη...

Δόνα 'Ινές

χωρίς πεποίθηση:

"Οχι, άγία 'Ηγουμένη.

(*) Συνέχεια άπό τό προηγούμενο.

ΣΚΗΝΗ II

Δόνα 'Ινές, μόνη,

πέριπλοιας εμπρός στο προσευχητάριό της :

Ω Παναγία μου, λυπήσου !
Γιατ' ή καρδιά μου έτσι ν' αλλάξει ;
Τ' ήρθε την πρώτη μου γαλήνη
έτσι άξαφνα νά την ταράξει ;
*Άλλοτες μου χαμογελοῦσε
ή σκέψη νά ντυθῶ τό ράσο
καί τή ζωή μου έδῶ μέσα
εἰρηνεμένα νά περάσω.
Τώρα — γιατί νά τρέμω έτσι,
έτσι γιατί ν' αναστενάζω,
καί νά μοῦ φαίνεται τό ράσο
πῶς εἶναι σάβανο πού βάζω ;

ΣΚΗΝΗ III

Δόνα 'Ινές, Βριγίτα

Βριγίτα

'Ινές μου, καλησπέρα !

Δόνα 'Ινές

'Εσύ 'σαι.

Βριγίτα ; Ποῦσουν τόσην ὥρα ;

Βριγίτα

*Επῆγα ἴσα μέ τό σπίτι
κι' ἀπό ἐκεῖ γυρίζω τώρα,
— Κι' ἐσύ τί ἔκανες ;

Δόνα 'Ινές

Μιλοῦσα

πρὶν ἔρθῃς μέ τήν 'Ηγουμένη.

Βριγίτα

*Άσε νά κλεισω αὐτήν τήν πόρτα
ὅπου τήν ἄφισε ἀνοιγμένη.

Δόνα 'Ινές

Εἶναι κανόνας νά μὴν κλείνουν
οἱ πόρτες τῶν κελλιῶν, Βριγίτα.
*Όλες οἱ ἄλλες οἱ καλόγριες
τά ἔχουν ἀνοιγμένα, — κοίτα.

Βριγίτα

κλείνοντάς την :

Αἶ, τότες ἄς τήν ξανανοῖξουν !
Τά μέτρα αὐτά πῶχουν παρμένα
μπορεῖ νά εἶναι γιά τίς ἄλλες,
δέν εἶναι ὅμως καί γιά σένα !

Δόνα 'Ινές

Ξέρεις καλά πῶς ὁ πατέρας
στό μοναστήρι μ' ἔχει φέρει
γιά νά γενῶ κι' ἐγώ καλόγρια...

Βριγίτα

*Ένας θεός μονάχα ξέρει
εἰς τή ζωή μιᾶς γυναίκας
τ' εἶνε, 'Ινές, προωρισμένο...

(Μ' ἐνδιαφέρον :)

Καί τό βιβλίο ; Τάχα τόδε

γιά τόχεις κάπου πεταμένο ;

Δόνα 'Ινές

Τόχα ξεχάσει !

Βριγίτα

Τί κεφάλι !

Γιά νά μὴν πάρῃς εἰς τό χέρι
μιᾶ Σύνοψη, σάν τί σημαίνει
παρά τό πῶς δέ σ' ἐνδιαφέρει
τό ἱερό αὐτό βιβλίο ;

Δόνα 'Ινές

*Όχι' μὰ ἤρθε ἡ 'Ηγουμένη...
*Όταν θά πέσω στό κρεβάτι
τό βλέπω τότε...

Βριγίτα

Ποῦ τήν ἔχεις

τῆ Σύνοψη βαλμένη ;

Δόνα 'Ινές

Νά τη.

Βριγίτα

μέ μορφοσμό :

Μέ περιφρόνηση ριγμένη
σέ μιάν ἄκρη, στό ντιβάνι...
— Κι' αὐτός πού νόμιζε ὁ καϋμένος
τό δῶρο πῶς θά σοῦχε κάνει
χαρά μεγάλη !...

Δόνα 'Ινές

Αὐτός ; Ποιός εἶναι

αὐτός ;

Βριγίτα

Ποιός εἶναι ; *Ό δόν Ζουάν.

Δόνα 'Ινές

'Ό δόν Ζουάν τήν ἔχει στείλει ;

Βριγίτα

Βέβαια αὐτός. Ποιός θέλεις νᾶν ;

Δόνα 'Ινές

Τότε, Βριγίτα...

Βριγίτα

Δέν τή θέλεις ;

Δόνα 'Ινές

*Όχι !

Βριγίτα

Τό δῶρο του τ' ἀρνεῖσαι ;

Δόνα 'Ινές

Ναί !

Βριγίτα

Ποῦ νά τόλεγε, ὁ καϋμένος
ἀδιάφορη γι' αὐτόν πῶς εἶσαι !
*Όταν τό μάθη, ἀπό τή λύπη
εἶν' ἱκανός ν' αὐτοκτονήσῃ...

Δόνα 'Ινές

*Έτσι ἀφοῦ εἶνε... δῶσε μου τήν

*('Η Βριγίτα τῆς τήν δίνει
κι' αὐτή τήν ἔξετάζει :)*

Πάσο ὡμορφα τήν ἔχουν ντύσει !

Βριγίτα

συμπληρώνοντας :

*Όλη χρυσές χρωμογραφίες !
Τί ὄμορφες, 'Ινές ! Τί θάμα !

'Ινές

Τίς ἔχουν κάνει μέ τό χέρι...

(Πέφτει ἀπό τό βιβλίο ἓνα γράμμα :)

Τ' εἶν' αὐτό ποῦπεσε ;

Βριγίτα

"Ένα γράμμα !

'Ινές

Τάχα γιά ποιόν ; Νᾶνε γιά μένα ;

Βριγίτα

Τ' ἀθῶο μου τό περιστέρι !

Καί τό ρωτᾶς ;

'Ινές

'Εκείνου νᾶνε ;

Βριγίτα

Γιά νά σοῦ τρέμη έτσι τό χέρι,
τοῦ δόν Ζουάν θά πῆ πῶς εἶναι.

'Ινές

Θεέ μου !

Βριγίτα

Τ' εἶνε ; Τί συμβαίνει ;

'Ινές

Τίποτα... Τίποτα...

Βριγίτα

Τί ἔχεις ;

*Έτσι γιὰτ' εἶσαι χλωμιασμένη ;

'Ινές

Δέν ξέρω...

Βριγίτα

Θᾶνε ἀπ' τᾶ λουλούδια...

Αὐτά θά σοῦφεραν τή ζάλη

'Ινές

Δέν εἶναι τ' ἄνθια, εἶναι τό γράμμα

πού μ' ἔκανε έτσι...

Βριγίτα

*Άλλο πάλι !

Ξαπλώσου λίγο στό κρεβάτι...

('Η 'Ινές κάθεται στό κρεβάτι :)

Εἶσαι καλλίτερα πιά τώρα ;

'Ινές

Δέν ξέρω τ' εἶναι αὐτό πού νοιώθω,
Βριγίτα μου, αὐτή τήν ὥρα !

Μιά ταραχή... μιάν ἀγωνία...
Δέ βλέπεις πῶς χτυπᾶ ἡ καρδιά μου ;
Τρέμω σά φύλλο στόν ἀγέρα...
Πάω νά χάσω τᾶ μυαλά μου...

Βριγίτα

Ξέρεις ποιός ἔτσι σέ τρελλαίνει ;
— *Ό δόν Ζουάν !

'Ινές

'Αλλοίμονό μου !

'Απ' τήν ἡμέρα πού τόν εἶδα
νά βλέπη στό παράθυρό μου
καί μοῦπερ πῶς ἐκεῖνος εἶναι,
ἀπό τᾶ τότε ὡς τᾶ τώρα
δέν ξέρω τ' εἶχε ἡ ματιὰ του
καί δέν περνᾶει μιά ὥρα
πού ἡ σκέψη μου νά μὴ πηγαῖνη
σ' αὐτόν, — μέ φόβο καί μέ πόθο,
πού ἔμπρός μου νά μὴ τονέ βλέπω,
πού δίπλα μου νά μὴν τόν νοιώθω !
Τόν βλέπω πάντα — στά λουλούδια
ὄταν στόν κῆπο περπατᾶω,
μέσα στό φῶς τόν βλέπω πάντα
στόν οὐρανό ὄταν κοιτάω,
κι' ἀλλοίμονό μου ! *Αλλοίμονό μου !
στήν ἐκκλησία σάν πηγαῖνω.
Βριγίτα, βλέπω τή μορφή του
κοιτώντας τόν *Εσταυρωμένο !...

Βριγίτα

*Εάν αὐτό δέν εἶν' ἀγάπη,
δέν ξέρω τότε ἀγάπη τ' εἶναι !

'Ινές

Εἶπες ἀγάπη ;

(Μέ τρόμο :)

— *Όχι ! *Όχι !

Βριγίτα

Μέ τήν ιδέα αὐτή μεῖνε
ἀφοῦ τό θέλεις. — Καί τό γράμμα ;
Μιάν ὥρα τώρα τό ξεχνᾶμε...

'Ινές

*Όσο, Βριγίτα, τό κοιτάζω
νά τό διαβάσω τό φοβάμαι !

Βριγίτα

Τί λίγο ποῦσαι, 'Ινές, γυναίκα !
*Εγώ εἶμαι γιὰ — καί μέ κεντρίζει
ἡ περιέργεια... *Άνοιξέ το
νά δοῦμε μόνο πῶς ἀρχίζει...

'Ινές

διαβάζοντας διστακτικά :

*‘Ινές, 'Ινές μου λατρεμένη... »

Βριγίτα

παρορμητικά :

*Υστερα ;

'Ινές

ἴδιο θρος :

*Σέ παρακαλῶ,
στά πόδια σου γονατισμένος,

νά συχωρήσης πού τολμῶ
αὐτό τὸ γράμμα νά σοῦ γράψω,
μὰ ἐγὼ δὲ φταίω, ἀγαπημένη:
οἱ φταίχτες εἶναι ἡ ὁμορφιά σου
κι' ὁ ἔρωτας, πού μὲ τρελλαίνει.»

Βριγίτα

Εἶδες τί ὁμορφα πού γράφει;
Μὲ τί λεπτή ταπεινοσύνη!

Ἰνές

Θεέ μου!

Βριγίτα

Ἔνα τέτοιο γράμμα
κάνεις στὴ μέση δὲν τ' ἀφίνει.

Ἰνές

Δὲν ξέρω τί ἔχω!

Τί νά ἔχης;

Τίποτα. Διάβασε νά δοῦμε...

Ἰνές

«Ἀπ' τὴν ἡμέρα πού οἱ γονεῖς μας
ἔταξαν νά στεφανωθοῦμε
καὶ πού μὲ κἀναν νά πιστέψω
σὲ μίαν τέτοιαν εὐτυχία,
ἀπ' τὴν ἡμέρα ἐκεῖνη, Ἰνές μου,
σκέψη δὲν ἔκανα καμμία
ἐνῶ ἐγύρναγα στὰ ξένα
πού νά μὴν ἦτανε γιὰ σένα.»

Βριγίτα

Ἔχει ὁ φτωχὸς μεγάλο δίκιο!
Ἐνῶ οἱ γονεῖς σας τὰ μιλῆσαν
κ' εἶχαν τὸ γάμο ἀποφασίσει,
ξάφνου σὲ πῆραν καὶ σὲ κλείσαν
μέσα σ' αὐτὸ τὸ μοναστήρι!
— Γιὰ σκέψου τὸν τὸν κακομοῖρη!

Ἰνές

«Ἰνές μου, φῶς τοῦ παραδείσου
πού μ' ἐπλημμύρισε — κι' ἐχάθη,
μαργαριτάρι μου κρυμμένο
μέσα στῆς θάλασσης τὰ βάθη,
ἄσπρο μου, ἄθωο περιστέρι
κλεισμένο πάντα στὴ φωλιά σου,
ὅπου δὲν ἀνοίξεις ποτέ σου,
γιὰ νά πετάξῃς, τὰ φτερά σου,
ἀν μὲς σ' αὐτὸ τὸ μοναστήρι,

πλῶ ἀπ' αὐτὰ τὰ κάγγελά σου
σκιρτάει γιὰ ἐλευτερία,
ἀγαπημένη μου, ἡ καρδιά σου,
σκέψου πῶς κάτω ἀπὸ τοὺς τοίχους
τῆς φυλακῆς σου καρτερᾶν
νά σὲ λυτρώσουνε τὰ χέρια
τὰ δυνατὰ τοῦ Δόν Ζουάν!»

(Σταματᾷ καὶ φέρνει τὸ χέρι στὸ μέτωπό της
— Μοῦ ῥχεται νά λιγοθυμήσω!

Βριγίτα

παρορμητικά:

Ἀκόμα λίγο καὶ τελειώνει...

Ἰνές

«Ἰνές, ψυχὴ μου, θησαυρέ μου,
πρώτη μου ἀγάπη ἐσὺ — καὶ μόνη,
ἀν μ' ἀγαπᾷς ὡς σ' ἀγαπάω,
ἀν ἡ ψυχὴ σου μὲ ζητάει
ὡς ἡ δική μου, φώναξέ με!»
— Τάχα θάρχόταν!

Βριγίτα

Τὸ ρωτάει!

Ἰνές

Μοῦ ῥχεται τρέλλα!

Βριγίτα

— Παρακάτω

τί λέει, Ἰνές;

Ἰνές

«Χαίρε, ψυχὴ μου,
φῶς τῶν ματιῶν μου, ἐσὺ πού μοῦσαι
πιδ ἀκριβὴ κι' ἀπ' τὴ ζωὴ μου!
Σκέψου πολὺ καὶ μὲ ἡσυχία
πάνω σ' αὐτὰ ὅπου σοῦ γράφω:
ἀν θές νά βγῆς ἀπὸ τὸ κρῦο
κελλι πού σοῦ ἔδωσαν γιὰ τάφο,
πρὸς τὴ ζωὴ καὶ τὴν ἀγάπη
ἀν θές καὶ πάλι νά πετάξῃς,
ἐγὼ τὴν πόρτα θά σοῦ ἀνοίξω,
Ἰνές! — ἀρκεῖ νά μὲ φωνάξῃς!»
— Μὰ πῶς μπορεῖ νά μῆ ἔδῳ μέσα;

Βριγίτα

Γιὰ νά τὸ λὲν αὐτὸς — θά ξέρῃ!

(Ἀκολουθεῖ)

Τὸ Δεμαπενθήμερον

ΠΕΡΙ ΤΑ ΓΕΓΟΝΟΤΑ

ΚΑΙ ΤΑ ΖΗΤΗΜΑΤΑ

Σταῦρος Σταυρινός

Ὁ Ἀθηναῖος λόγιος ἢ καλλιτέχνης πού ἐπι-
σκεπτεται τὸ Κάιρο, δὲ βρίσκεται ἀπλῶς σὲ μίαν
παροικία εἴκοσι χιλιάδων ἀγνώστων τοῦ Ἑλλή-
νων, ἀλλὰ εἴκοσι χιλιάδων Ἑλλήνων πού δὲν
ἐνδιαφέρονται νά τὸν γνωρίσουν. Αὐτὸ ἀφείλε-
ται ὄχι μόνον στὸ γεγονός ὅτι διάφοροι ἀγύρτες
τοὺς ἔχουν εἰσπράξει κατὰ καιροὺς συνδρομὲς
γιὰ βιβλία ἢ ἐφημερίδες πού δὲν εἶδαν ποτὲ τὸ
φῶς ἢ ὅτι μαστιζοῦνται ἀπὸ φτωχοὺς διαβόλους
— δῆθεν λογίους καὶ καλλιτέχνες — πού τοὺς
ζητᾶν τὴ χρηματικὴ τους ὑποστήριξη, ἀλλὰ (ἀν
ὄχι κυρίως) στὸ ὅτι τὰ γράμματα καὶ ἡ καλλι-
τεχνία τοὺς ἀφήνουν ἐντελῶς ψυχροὺς.

Μόνη ἔαση σ' αὐτὴ τὴν ἔρημο πού θά νοιώ-
σει γύρω του ὁ Ἀθηναῖος λόγιος ἢ καλλιτέχνης
εἶναι ὁ Σταῦρος Σταυρινός.

Ὁ Σταυρινός εἶναι διευθυντὴς ἑνὸς περιοδι-
κοῦ πού μολοντί γράφεται γαλλικὰ καὶ τιτλο-
φορεῖται «Αἰγυπτιακὴ Ἑβδομάς» εἶναι περισ-
σότερο ἑλληνικὸ παρ' ὅτι γαλλικὸ, ἢ αἰγυπτιακὸ.
Οἱ σελίδες του εἶναι πάντα ἀνοικτὲς στὴ φιλο-
λογικὴ μας παραγωγή καὶ τίς καλλιτεχνικὲς μας
ἐκδηλώσεις. Ἐννέα τὴν ἡμέραν, χωρὶς τὴν πα-
ραμικρότερη ὑποστήριξη τοῦ ἑλληνικοῦ κράτους,
ἡ «Αἰγυπτιακὴ Ἑβδομάς» κάνει τὴν προπα-
γάνδα τοῦ τόπου μας καὶ γνωρίζει τοὺς Ἑλλη-
νες συγγραφεῖς, ποιητὲς καὶ καλλιτέχνες στὸ
κοσμοπολιτικὸ καὶ διανοούμενο κοινὸ τοῦ Καί-
ρου.

Ἐξ ἴσου ἀνοικτὸ μὲ τὸ περιοδικὸ του ὁ Σταυ-
ρινός ἔχει καὶ τὸ σπῆτι του σ' ὅποιον ἀπὸ μᾶς
ἐπισκέπτεται τὸ Κάιρο. Τὸ σπῆτι του καὶ τὴν
καρδιά του. Εἶναι ἕνας ἀνθρώπος ἀπλός, ὑποδε-
χτικός, γελαστὸς καὶ ἐξυπηρετικός. Ὅταν ἐγὼ
εἰσέβηκα στὸ Κάιρο, ὁ ζωγράφος Μυταράνης
ἔκανε ἐκθεση, ὁ Γαλάνης ἐτοίμαζε τὴ δική του,
ἡ δεσποινὴ Παπαϊωάννου ἔδινε κονσέρτο. Ὁ
Σταυρινός, ἀκούρατος, πρόθυμος, βοηθοῦσε καὶ
τοὺς τρεῖς, ἐνῶ συγχρόνως ἔκανε ἕνα σωρὸ ἐκ-
δουλεύσεις καὶ σὲ μένα. Σπανίως ἔχω ἰδεῖ ἄλ-
λον ἀνθρώπο νά κάνει τόσα πολλὰ γιὰ τοὺς ἄλ-
λους καὶ νά μὴ ζητάει ὁ ἴδιος τίποτα σ' ἀντάλ-
λαγμα...

Πέρασα στὴ συντροφιά του, στὸ σπῆτι του, τίς
καλύτερες καίρινες μου ὥρες — τίς πιδ οἰκειές,
τίς πιδ εὐχάριστες. Μολοντί ζεῖ μακριὰ ἀπὸ
τὴν Ἀθήνα, ὁ Σταυρινός εἶναι πάντα ἐνημερω-
μένος ὄχι μόνον σ' ὅτι ἀφορᾷ τὴν κίνηση τῶν
ἑλληνικῶν γραμμάτων καὶ τεχνῶν, ἀλλὰ καὶ σ'

αὐτὴν ἀκόμα τὴν ἀνεκδοτολογία τῆς φιλολογικῆς
μας ζωῆς. Μπορεῖ ἐπομένως νά κουβεντιάξει κα-
νεὶς μαζί του γιὰ ὅλους καὶ γιὰ ὅλα καὶ ἄφησε
στὴν Ἀθήνα καὶ νά ξεχνᾷ, τίς ὥρες πού βρέ-
σεται μαζί του, τὸν πνευματικὸ «ἐκτοπισμὸ»
πού νοιώθει μέσα στὴν ἑλληνικὴ παροικία τοῦ
Καίρου. Ἐξ ἄλλου, ὁ Σταυρινός εἶναι γνωστότα-
τος καὶ ἀγαπητότατος στους αἰγυπτίους φιλολό-
γους πού γράφουν εἴτε ἀραβικὰ εἴτε γαλλικὰ, εἶ-
ναι δὲ ἀδύνατο νά περάσει κανεὶς ἕνα ἀπόγευμα
ἀπὸ τὸ σπῆτι του — τὸ γεμᾶτο ἥλιο, βιβλία, τα-
μπλὸ καὶ φωτογραφίες πλήθους συγγραφέων
καὶ καλλιτεχνῶν ὄχι μόνον τῆς Αἰγύπτου ἀλλὰ
καὶ τῆς Ἑλλάδος καὶ τῆς Γαλλίας ἀκόμα — γο-
ρεῖς νά βρεθεῖ σὲ μίαν συνάθροιση πολλῶν ἀπ'
αὐτοῦς. Ἀπὸ τὴν ἀνοικτὴ πόρτα τοῦ σπιτιοῦ του
— ἀνοικτὴ κυριολεκτικῶς καὶ ὄχι μεταφορικῶς
μόνο — μπαίνοβγαίνουν κάθε ἀπόγευμα ποιητὲς,
πεζογράφοι, φερμινίστριες, ζωγράφοι, δημοσιο-
γράφοι, γλύπτες, κριτικοί, ντόπιοι καὶ περαστι-
κοί, πού δίνουν στὸ γραφεῖο τοῦ Σταυρινοῦ ἕνα
ζῶμα καὶ μίαν ζωὴ καλλιτεχνικοῦ καφενεῖου
τοῦ Μονπαρνάς καὶ φιλολογικοῦ σαλονιοῦ.

Γνώρισα ἐκεῖ ἐνδιαφέροντες καὶ εὐχάριστους
ἀνθρώπους πού ἐπικοινωνοῦσαν μεταξύ τους μ'
ἕνα πνεῦμα συναδελφότητος πού ἐμᾶς στὴν Ἀ-
θήνα δὲν μᾶς διακρίνει, καὶ πόρρω, μιλιόντας
μ' ἕναν Ἀχμέτ Ρασίμ, μ' ἕνα Μοσκατέλι, μὲ διά-
φορους ἄλλους, νά μάθω γιὰ τὴν πνευματικὴ
ζωὴ τῆς Αἰγύπτου περισσότερο παρ' ὅσα θά
μποροῦσε νά μοῦ διδάξει μὴ μελέτη.

Χωρὶς τὸν Σταυρινὸ — καὶ τὴ γυναῖκα του
πού εἶναι τόσο ἀπλή, γελαστὴ καὶ καταδεχτικὴ
ὅσο κι' αὐτὸς — θά εἶχα ἀποκομίσει ἀπὸ τὴ δια-
μονή μου στὸ Κάιρο τὴν ἀνάμνηση πολλῶν ὡ-
ρῶν θανάσιμης πλήξης καὶ καταθλιπτικῆς μο-
ναξιάς. Χάρις σ' αὐτοὺς οἱ «ἀδελφοὶ» μου ὥρες —
οἱ ὥρες πού δὲν εἶχα νά ἰδῶ μουσεῖα, νά ἐπι-
σκεφθῶ τζαμία καὶ νά γυρίσω σὲ παλιές, γρα-
φικὲς συνοικίες — ὑπῆρξαν ὥρες ἐξ ἴσου ὥρες,
Χρωστάω στὸ Κάιρο ὅτι ἐγγώρισα ἕναν ἀνθρώ-
πο σάν τὸν Σταυρινὸ, καὶ στὸν Σταυρινὸ ὅτι δὲν
ἐγγώρισα τὴν κακὴ ὄψη τοῦ Καίρου...

ΚΩΣΤΑΣ ΟΥΡΑΝΗΣ

Τὰ πενήνταχρονα τοῦ Βάρναλη

Μὲ τὸν ἐορτασμὸ τῆς πενηντοετηρίδος τοῦ
ποιητῆ πού ἔγραψε τὸ «Φῶς πού καίει» καὶ τοῦ
ὁμητικοῦ ἰδεολόγου πού ἔδωσε τὴν «Ἀληθινὴ
ἀπολογία τοῦ Σωκράτη» συμβαίνει γὰρ πραγ-
ματικῶς περίεργο: τὸ πνευματικὸ προλεταριάτο
τοῦ τόπου μας πανηγυρίζει ἕνα γεγονός πού μπο-
ροῦν νά τὸ διεκδικήσουν μὲ τὸν εὐκολότερο καὶ

πειστικώτερα τρόποι οἱ ἄστοι! Ὁ Κώστας Βάρναλης ἐκλείπει τὰ πενήντα του χρόνια, — γεννήθηκε στὸν Πύργο τῆς Βουλγαρίας τὸ 1884. Κ' οἱ «Νέοι Πρωτοπόροι» τοῦ ἀφιερώνουν ἀπὸ τὸ τελευταῖο τεύχος τους ἀρκετὲς σελίδες γιὰ νὰ καθορίσουν τὴ θέση του στὴν ἑλληνικὴ πνευματικὴ ζωὴ καὶ προπάντων γιὰ νὰ δώσουν ἀφορισμὸν σὲ μιὰ εὐρύτερη συζήτηση, ποὺ θὰ ἐξηγήσῃ τὸ ἔργο του ἀλλὰ καὶ θὰ «φωτίζει τὸ μεγάλο πρόβλημα τῆς προλεταριακῆς τέχνης στὸν τόπο μας σὲ τούτη τὴ στιγμή». Ἡ ἰδέα δὲν εἶναι καθόλου κακὴ, ἀλλ' ἡ ἐφαρμογὴ της, τουλάχιστον στους τελευταίους «Νέους Πρωτοπόρους», μετριώτατη. Ἐδιάβασα τὸ ἄρθρο τοῦ περιοδικοῦ, τὴ συνέντευξη τοῦ κ. Κατηφόρη μὲ τὸν ποιητὴ, τὴ ἀναμνήσεις τοῦ κ. Ν. Καρβούνη ἀπὸ τὴν ἐποχὴ ποὺ πρωτοφανερώθηκε ὁ Βάρναλης στὴν ἑλληνικὴ ποίηση, — τὴν ἐποχὴ τῶν φιλολογικῶν κύκλων τῆς Δεξαμενῆς ποὺ εἶναι καιρὸς νὰ τὴν ἰσπαρήσῃ κίποιος μὲ τὰ πρόσωπα καὶ τὴς ιδέες τους, τὴς φιλοδοξίες καὶ τοὺς καημούς τους, τοὺς μεγάλους ἐνθουσιασμούς καὶ τὴς σκληρὲς ἀπογοητεύσεις τους, — τὴ «Λογικὴ τοῦ λίκου», ὅπου ὁ «τιμωμένος» κατηγορεῖ τὴν ἐποχὴ καὶ τὴν κοινωνία μας μὲ τὸν τρόπο του, ποὺ δὲ χρησιμοποιοῦ τὴν κραυγὴ καὶ τὴν ἀπειλή ἀλλὰ τὴ λογικὴ καὶ τὴν εἰρωνεία, ἀποσπάσματα, τέλος, ἀπὸ τὰ καλύτερα ἔργα του καὶ μιὰ σύντομη μελέτη τοῦ κ. Α. Γλήνου, ποὺ ὑποστηρίζει ὅτι «ἡ πνευματικὴ προσωπικότητα τοῦ Βάρναλη ξεπερνᾷ πολὺ τὰ σύνορα τοῦ τόπου μας καὶ μπορεῖ νὰ σταθεῖ μέσα στὰ καλύτερα ὀνόματα, ποὺ ἔχει νὰ δελεῖ ἡ παγκόσμια ἐπαναστατικὴ λογοτεχνία», ὅτι «πρῶτος καὶ μόνος αὐτός, συνδυάζοντας στὸν τόπο μας τὴν τέλεια κατοχὴ καὶ τῆς στιχουργικῆς μαεστρίας καὶ τῆς πεζογραφικῆς τελειότητος, γράφει τὸν πιὸ καθαρὸ, τὸν πιὸ δουλεμένο, τὸν πιὸ ἄρτια, τὸν πιὸ γοργοζίνητο, τὸν πιὸ πλαστικὸ, τὸν πιὸ ὑποταγμένο, καὶ τὸν πιὸ ὀρηκτικὸ, τὸν πιὸ ἁρμονικὸ καὶ τὸν πιὸ δυνατὸ περὶ λόγου πτὴν Ἑλλάδα» καὶ ὅτι «εἶναι ὁ μεγάλος ποιητὴς, ὁ μεγαλύτερος ποιητὴς τῆς νεότητος Ἑλλάδας». Τὴ διάβασα ὅλ' αὐτὰ, προσπάθησα νὰ τὰ τοποθετήσω τὸ ἓνα κοντὰ στ' ἄλλο, νὰ τὰ συγκρίνω καὶ νὰ τὰ δῶ σὺν ἓνα σύνολο, ζήτησα ἔπειτα τὴν πραγματικὴ αἰτία τοῦ ἀσυγκράτητου ἐνθουσιασμοῦ τῶν ἀρθρογράφων τῶν «Νέων Πρωτοπόρων» κ' εἶμαι ἀπογοητευμένος.

Ἄς μὴν παρεξηγήσῃ ὅμως κανεὶς τὴν ἀπογοήτευσή μου. Οἱ χαρακτηρισμοὶ αὐτοὶ δὲ μ' ἐνόησαν καθόλου. Ὅταν τοὺς ἀραιώσεις τὸ φανατισμὸν, πορεῖς νὰ τοὺς δεχτῆς χωρὶς ἀντίρρηση. Ὁ Βάρναλης δὲν ὑπέφερε καμμιά ἀμφιβολία ὅτι εἶναι ἀπὸ τοὺς προσωπικότερους, τοὺς ρωμαλεώτερους καὶ στοχαστικώτερους λογοτέχνες μας. Κ' εἶτε μὲ τὸ στίχο ἀποφασίζει νὰ ἐκφραστῆ εἶτε μὲ τὴν πρόζα, ἔχει πάντα νὰ πῆ πολλά πράγματα, νὰ μᾶς μεταδώσῃ βαθύτατες συγκινήσεις καὶ νὰ βάλῃ σὲ κίνηση τὴ σκέψή μας, ποὺ τὴς περισσότερες φορὲς τὴ ναικῶνουν οἱ στιχοπλόκοι καὶ οἱ ἐπιφυλλιδογράφοι μὲ τὰ «γνωστὰ» ὀνόματα καὶ τὴς μεγάλες «ἐπιτυ-

χίες». Εἶναι ἓνας δημιουργός. Καὶ πιστεύω ὅτι ὅλοι οἱ ἐλεύθεροι «ἄστοι», ὅσοι δηλαδὴ δὲν ἐμποδίζονται ἀπ' τὴς πολιτικῆς πεποιθήσεις ἢ ἀπὸ τὰ συμφέροντά τους νὰ χαροῦν τὴν τέχνη ὅπου τὴ βροῦν κι' ὅπως τὴ βροῦν, πιστεύω ὅτι ὅλοι θὰ γιόρταζαν μὲ τὴν καρδιά τους τὰ πενήντα χρόνια τοῦ Βάρναλη καὶ θὰ τιμοῦσαν ἀνεπιφύλακτα τὸν πνευματικὸ ἀνθρώπο ποὺ χρησιμοποίησε τὴς πολλὲς καὶ ἀνεκτίμητες δυνάμεις του, χωρὶς νὰ κάνει συμβιβασμούς μὲ κανέναν καὶ ἰδίως μὲ τὴς ἀπαιτήσεις τοῦ ἀναγνωστικοῦ κοινοῦ, ποὺ εἶδε γονατιστοὺς μπροστὰ του καὶ ἀπερίγραπτα ἐξευτελισμένους τόσους ἄλλους, τόσους ἄλλους... Καὶ ἡ πρόβλεψή μου δὲν εἶνε καθόλου ἀδικαιολόγητη. Οἱ γνωστότεροι, οἱ ἐκλεκτικώτεροι, οἱ συντηρητικώτεροι ἄστοι λογοτέχνες, παλιοὶ καὶ νέοι, ἔχουν ἐκφράσει τὴν ἐκτίμησή τους γιὰ τὸ ἔργο τοῦ Βάρναλη καὶ ἔχουν δελεῖ πόσο τὸν λογαριάζουν. Τὰ τελευταῖα βιβλία του ἔχουν ἐπαινεθῆ ἀπὸ κριτικούς ποὺ δὲν ξεχωρίζουν ἀπὸ τὰ αἰσθητικὰ κριτήρια τὴν πίστη στὴν πατρίδα, στὸ χριστιανισμὸ, στὴν παράδοση. Κ' οἱ περισσότεροι θεωματοῦς του βρισκονται στὴν ἀστικὴ παράταξη. Ὁ Κωστής Παλαμᾶς εἶχε πάντα ἐνθουσιασμούς γιὰ τὸ Βάρναλη κι' ὁ Φῶτος Πολίτης στάθηκε μὲ σεβασμὸ μπροστὰ στὴν τελευταία ἔργα του, τὴ μελέτησε μὲ ἀγάπη καὶ τὴν ξεχώρισε ἀπὸ τὴν ἄλλη λογοτεχνικὴ παραγωγή μας. Ὅσο οἱ ἄστοι δὲν μπορούμε παρὰ νὰ ἔχουμε ἀντιρρήσεις πολλὰς καὶ βασικές γιὰ ὅσα γράφονται στὸ τελευταῖο τεύχος τῶν «Νέων Πρωτοπόρων». Στὸν ἐφορτισμὸ τῆς πενηνταετηρίδος τοῦ Βάρναλη γίνεται ὅτι ἀκριβῶς ἐρεθίζει καὶ προσβάλλει ἓναν πραγματικὸ λογοτέχνη: ἐπικρατεῖ ὁ ἰδεολογικὸς φανατισμὸς καὶ μένει πολὺ λίγη θέση γιὰ τὴν ἡρεμὴ σκέψη, τὴ σωστὴ ἐκτίμηση, τὴ διακριτικὴ κριτικὴ ἀνάλυση. Καὶ μὲ ἀφρηρία τὸ φανατισμὸ αὐτὸν ἐφορτᾶται ἓνας λογοτέχνης, χωρὶς νὰ ἐξετάζεται σχεδὸν τὸ λογοτεχνικὸ ἔργο του. Ὅλοι μιλοῦν γιὰ τὸν ἰδεολόγο, τὸν ἐπαναστάτη, τὸν ἐλεύθερο ἄνθρωπο. Καὶ μόνον ὁ κ. Α. Γλήνους, τελευταῖος ἀπ' ὅλους, ἐπιχειρεῖ νὰ κάμῃ αἰσθητικὴ ἀνάλυση τοῦ ἔργου του. Ἡ τέχνη ἀξίζει γιὰ τοὺς κομμουνιστὲς λιγώτερο ἀπὸ τὴς θεωρίες, ἀπὸ τὴν ἰδεολογία, ἀπὸ τὸν ἀγῶνα γιὰ τὴν κοινωνικὴ μεταβολή; Δὲν εἶναι ἡ στιγμή νὰ τὸ ἐξετάσω. Ἀλλὰ κι' ἂν ἀκόμα εἶναι ἔτσι, στὴν περίπτωση αὐτὴ δὲν μπορούσε νάχῃ τὴν ἐφαρμογὴ του. Ὁ Βάρναλης δὲ μᾶς ξάμυνε μὲ τὴν ἐπαναστατικὴ δράση του, ὅσο κι' ἂν ἔχει νὰ ἐπιδείξῃ θυσίες καὶ διωγμούς. Ἄλλοι ὁμοϊδεάτες του ἔχουν ὑποφέρει περισσότερα. Αὐτὸς ἔδωσε ἔργο λογοτεχνικὸ. Καὶ τὴν πρώτη θέση ποὺ κατέχει ἀνάμεσα στους συγγραφεῖς τῆς παρατάξεώς του, τὴν ἀφελεί στὰ τραγούδια, στὴς μελέτες, στὴς σάτιρες του. Ἐκεῖ στηρίζεται ἡ ὑπόστασή του κ' ἐκεῖ πρέπει ν' ἀναζητήσουμε τὴν ἀξία καὶ τὴ δύναμή του.

Τὴν ἀλήθεια αὐτὴ δὲ θὰ τὴν ξεχνούσε κανένας ἄστος. Κι' ὅχι μόνον δὲ θὰ τὴν ξεχνούσε, ἀλλὰ θὰ τὴν καταλάβαινε βαθύτερα καὶ θὰ τὴν ἐκτιμοῦσε καλύτερα. Ὁ λόγος εἶναι ἀπλοῦστατος καὶ

πρέπει νὰ ἔχει τυφλωθῆ κανεὶς ἀπὸ φανατισμὸ γιὰ νὰ τὸν ἀγνοήσῃ: ὁ Βάρναλης, μ' ὅσα κι' ἂν λένε οἱ «Νέοι Πρωτοπόροι» κι' οἱ ἀρθρογράφοι τους, γεννήθηκε, μεγάλωσε, βγήκε τελευταίων ἀπὸ τὴν ἀστικὴ τάξη. Στὴν ἀτμοσφαιρὰ τῆς ἔζησε, μὲ τὴ νοσηρία τῆς σκέψης, τὴς συγκινήσεις τῆς αἰσθάνθηκε, ἀπ' αὐτὲς ἐξείνησε γιὰ νὰ νοιώσῃ τὸν πόνο τοῦ ἀπλοῦ καὶ βασανισμένου ἀνθρώπου. Στὸν κ. Κατηφόρη εἶπε μὲ τὴν εὐλαχρῆνεια ποὺ τὸν χαρακτηρίζει: «ἐμεῖς γράφουμε ἐπαναστατικὰ γιὰ νὰ μᾶς διαβάσουν οἱ ἄστοι». Δηλαδὴ καταλαβαίνει ὅτι ἀπευθύνεται στους ἄστοις, κι' ὅς διαφωνοῦν οἱ «Νέοι Πρωτοπόροι», ποὺ στὸ ἴδιο τεύχος σπεύδουν νὰ παρατηρήσουν ὅτι «ὁ ποιητὴς μας Κ. Βάρναλης δὲν ἔχει δίκιο ὅταν ὑποστηρίζει πὸς οἱ ἐπαναστάτες συγγραφεῖς στὴν Ἑλλάδα γράφουν γιὰ τοὺς ἄστοις καὶ διαβάζονται ἀπ' τοὺς ἄστοις». Τὸ καταλαβαίνει πολὺ καλὰ καὶ ἔχει — εἶμαι βέβαιος, — ὅτι οἱ ἄστοι τὸν ἐκτιμοῦν πρὸ ἐνσυνείδητα. Ἄλλωστε αὐτὸ φαίνεται στὴ διαφωνία, ποὺ σημείωσα, καὶ σὲ ἄλλες λιγώτερο φανερὲς, ἀλλὰ κυρίως σὲ ὅσα γράφουν οἱ ἰπεύθυνοι τῶν «Νέων Πρωτοπόρων» γιὰ τὴν ἐπίδραση τῆς λογοτεχνίας μας στὴ μεγάλη μάζα. Δὲ θὰ σταθῶ σὲ λεπτομέρειες καὶ σὲ ἐκτιμήσεις ἔργου, — ὁ «Ἐρωτόζωτος», λ.χ., κι' ἡ «Γενοβέρα» μπαίνουν στὴν ἴδια σειρά. Πρωτιώτερο εἶναι νὰ περᾶσω στὴ μεγάλη, πτὴν τραγικὴ παρεξήγησή τους: οὔτε λίγο οὔτε πολὺ αὐτοὶ ποὺ πῆγαν τόσο κοντὰ στὸ λαὸ δὲν κατάφεραν νὰ ἐξακριβώσουν γιατί τὸν ἄφησε σχεδὸν ἀδιάφορο ἡ τέχνη. Τουλάχιστον οἱ ἄστοι παραδέχονται ὅτι ἐλείψαν ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα οἱ μεγάλοι τεχνίτες. Οἱ «Νέοι Πρωτοπόροι» βλέπουν ἄλλοῦ τὴν αἰτία: οἱ νεοῦλλητες συγγραφεῖς ἀγνόησαν τὰ ταξικὰ συμφέροντα τοῦ λαοῦ, — τοῦ ἀγρότη τοῦ Θεσσαλικοῦ καὶ τοῦ Μακεδονικοῦ κάμπου, τοῦ τσοπάνου τῆς Ρούμελης, τοῦ μεταλλορρύου τοῦ Παγγαίου κλπ. Καὶ τὰ ἀγνόησαν, ὅταν ἀκόμα δὲν ὑπῆρχαν ὅπως τὰ ἐννοοῦν οἱ «Νέοι Πρωτοπόροι», ὅταν δὲν ὑπῆρχε πτὴν Ἑλλάδα οὔτε ἓνας κομμουνιστὴς, οὔτε ἓνας σοσιαλιστὴς, οὔτε ἓνας ἄνθρωπος μὲ διάθεση γιὰ κοινωνικὲς μεταρρυθμίσεις!

Ἄς μὴ γελιόμαστε. Ὁ Βάρναλης ἔκαμε ἀστικὴ λογοτεχνία ἢ, ἂν θέλετε, λογοτεχνία ποὺ ἀνήκει στὴν ἀστικὴ τάξη. Καὶ τὰ πενήντάχρονά του νομίζω ὅτι μόνον ἀπὸ τοὺς ἄστοις μπορούν νὰ ἐφορταστοῦν. Οἱ ὁμοϊδεάτες του θὰ εἶναι σὲ θέση νὰ ἐφορτάσουν τὰ ἐκατόχρονά του, ὅταν δὲ ἔχουν πρὸ τῶν φανατισμῶν καὶ θὰ μποροῦν ν' ἀπασχοληθοῦν μ' ἓνα λογοτέχνη.

ΠΕΤΡΟΣ ΧΑΡΗΣ

Ἡ προτομὴ τοῦ Χατζόπουλου

Τὸ Ἄργινο θυμῆθη τὸν ποιητὴ του κ' ἐτοιμάζεται νὰ στήσῃ τὴν προτομὴ ποὺ ἔσπευε νὰ τὸ στολίσῃ ἀπὸ καιρὸ. Ἡ ἀπαραίτητη ἐπιτροπὴ, μὲ πρόεδρο τὸ δῆμορχο Ἄργινίου, ἔγινε κι' ὁ σχετικὸς ἔρανος «μεταξὺ τῶν Ἄργινιωτῶν καὶ τῶν τιμώντων τὴν μνήμην τοῦ ἐκλιπόντος Ποιητοῦ» ἄρχισε. Μαζὶ ὅμως μ' αὐτὰ θέλω

νὰ ἐλπίζω ὅτι ἀπασχολεῖ τοὺς φίλους τοῦ Κώστα Χατζόπουλου καὶ ἄλλο πολὺ σπουδαιότεροι ἢ περισυλλογὴ τοῦ ἔργου του, ἢ τακτοποίησή του, ἢ τοποθέτησή του ἐκεῖ ποὺ ἔχει ὅλα τὰ δικαιώματα νὰ ὑψωθῆ. Κάνουμε συχνὰ τὴν παρατήρηση ὅτι ἔπειτ' ἀπὸ τὸ θάνατο κάθε λογοτέχνου μας περιορίζομαστε σὲ δάκρυα καὶ σὲ ὀρατὰ λόγια. Καὶ ἡ παρατήρηση ἔχει τὴς περισσώτερες φορὲς τὴ θέση της, ἀφοῦ ἀρκετοὶ ἀπὸ τοὺς πιὸ γνωστοὺς κι' ἀξιόλογους συγγραφεῖς μας, ποιητὲς καὶ πεζογράφοι ποὺ διαβάστηκαν πολὺ καὶ δὲν εἶχαν μικρὴ ἐπίδραση στὸν καιρὸ τους, περιμένουν τὴν κριτικὴ ἐκδοσὴ ποὺ θ' ἀποκαταστήσῃ τὸ ἔργο τους. Ἐνας ἀπ' αὐτοὺς κι' ὁ Κώστας Χατζόπουλος. Ἀλλ' ὁ ποιητὴς τῶν «Ἀπλῶν τρόπων» καὶ τῶν «Βροδυνῶν φρούλων», ὁ συγγραφεὺς τοῦ «Φθινόπωρου», ὁ μεταφραστὴς τοῦ «Φάουστ», καὶ ὁ προσδεδειμένος κριτικὸς, ποὺ εἶχε καὶ γνώση καὶ φαντασία καὶ θάρρος, δὲν πρέπει νὰ περιμένῃ περισσώτερο. Ἡ μελέτη τοῦ ἔργου του, πρωτότυπου καὶ μεταφραστικοῦ, ἢ ἀνακινήσῃ ζητήματα, θὰ μᾶς μεταφέρῃ σὲ ἄλλα ποὺ ἐκμείζαν σπουδαῖο ὄλοο στὴν προπολεμικὴ περίοδο τῆς λογοτεχνίας μας, θὰ προκαλέσῃ συζητήσεις γιὰ πρόσωπα καὶ γιὰ ιδέες, ποὺ θὰ διαλύσουν ἐπιζήμιες πλάνες. Τὸ κέρδος θὰ εἶνε σημαντικό, προπάντων γιὰ τοὺς νέους ποὺ πρέπει νὰ ξέρουν τὸ πνευματικὸ μας παρελθὸν καὶ νὰ στηρίζονται σὲ στερεὸ ἔδαφος, ὅταν θέλουν νὰ κάνουν ἀναθεώρηση ἀξιών. Περισσότερο, λοιπόν, ἀπὸ τὴν προτομὴ περιμένω ἀπὸ τὴν ἐργασία γιὰ τὸν Κώστα Χατζόπουλο. Θὰ εἶναι τὸ καλύτερο, τὸ θετικώτερο, τὸ πιὸ ταιριαστὸ φιλολογικὸ μνημόσυνο.

ΠΕΤΡΟΣ ΧΑΡΗΣ

Δευτερολογία

Ἀγαπητὴ «Νέα Ἔστια»,

Εἶμαι ὑποχρεωμένος ν' ἀπαντήσω εἰς ὅσα ἔγραψεν ὁ Τομαδάκης ἐναντίον τῆς βιβλιοκρισίας ποὺ ἐδημοσίευσεν περὶ τῆς «Σολωμικῆς Βιβλιογραφίας». Τὸ περιεχόμενον τῆς ἀπαντήσεώς μου καὶ ὁ ἀόργητος τόνος της θὰ δικαιολογήσῃ ἑλπίσω, καὶ ἀπέναντι τῶν ἀναγνωστῶν σου τὴ δευτερολογίαν μου αὐτὴν.

Α') Ὁ Τ. ἀναγνωρίζει τὰς ἐλλείψεις τοῦ βιβλίου του καὶ προσπαθεῖ διὰ μικρῶν νὰ τὰς δικαιολογήσῃ πράγματι δὲ τὰς δικαιολογεῖ. Ἀλλ' ἦταν ἀνάγκη νὰ τὸ κάμῃ; Ἀσφαλῶς, ἂν ἐγὼ ἐξεκινούσα ἀπ' αὐτὰς διὰ νὰ καταδικάσω τὸ βιβλίον του ἐν τῷ συνόλῳ. Αὐτὸ ὅμως οὔτε τὸ ἠθέλησα οὔτε τὸ ἔκανα ἀντιθέτως, ἐφάνην, τόσον «ἐπιεικὴς ὅσο ποτὲ δὲν ἐστάθηκε, ὁ Τ. τουλάχιστον, γιὰ ἐπιστημονικὰς ἐργασίας τῶν ἄλλων» — ἀπὸ τὸν σεβασμὸν ποὺ ἔχω πρὸς κάθε εὐλαχρῆνῆ καὶ ἀδημαγώγητον ἐργασίαν. Θὰ ἤμπορούσα φυσικὰ νὰ μὴν ἀναφέρω διόλου τὰς ἐλλείψεις, καὶ νὰ γράψω ἓνα διθύραμβον μὲ γενικότητος ἀορίστους. Ἀλλ' αὐτὸ δὲν εἶν' ἡ εἰδικότης μου. Ἐπειτα ὁ κριτικὸν ἓνα βιβλίον δὲν ἀπευθύνεται πρὸς τὸν κρινόμενον μόνον ἀπευθύνεται

καὶ πρὸς τὸ κοινόν, πρὸς τὸ ὅποιον εἶναι υποχρεωμένος νὰ δώσει ὑπευθύνως εἰκόνα τοῦ κρινομένου βιβλίου.

Β') Ὑπεστήριξα (1) ὅτι «μόνον ἀνθολογίαὶ ποὺ ἐξεδόθησαν πρὸ τῆς ἐκδόσεως τοῦ Παλυλά ἢ παρουσιάζουν γὰρ τὸ ἰδιάζον (2), ἔχουν τὴν θέσιν των εἰς μίαν ἐπιστημονικὴν βιβλιογραφίαν, καὶ ὄχι αἱ πρόγερτοι ἀνθολογίαὶ καὶ χρησιμοποιώμεναι, εἰς τὰς ὁποίας ἐξεσημασθήσαν αἱ πασίγνωστοι πλέον ἐκδόσεις τοῦ ποιητοῦ». Ὁ Τ. θέλει νὰ τὰς συμπεριλάβῃ καὶ αὐτάς. Ἐν τὰς συμπεριλάβῃ ἀρκεῖ νὰ μὴ τὰς προσφέρῃ ἀνάκατα μετὰ τὰς θεμελιώδεις ἐκδόσεις τῶν ἔργων τοῦ ποιητοῦ, ἀρκεῖ ἐπίσης νὰ προσπαθῆσιν νὰ παρουσιάσῃ ἢ ἀπαρίθμησιν αὐτῶν κάποιαν ὑποφερτὴν πληρότητα (3).

Ἄλλ' ὁ Τ. ἀνακαλύπτει βαθύτερον λόγον, διὰ τὸν ὅποιον πρέπει ν' ἀναφεροῦν αἱ ἀνθολογίαὶ: «Μαθαίνομε ποῦ ἦσαν ἡ προτίμησις τοῦ κοινοῦ καὶ ἐποχῆς πρὸς τὸ σολωμικὸ ἔργον». Καὶ τώρα ἐπαναλαμβάνω τὴν ἐρώτησιν: Διὰ τί νὰ μὴν ἀναφεροῦν τότε καὶ τὰ Νεοελληνικὰ Ἀναγνώσματα, ἀπὸ τὰ ὅποια τὰ 99% τῶν μορφωμένων Ἑλλήνων ἐγγράζον καὶ γνωρίζουν τὸν Σολομόν; Ἡ μεγαλοπραγμοσύνη εἶναι βέβαια γὰρ ὄριον, ἀλλὰ δὲν ἔχει θέσιν εἰς τὴν ἐπιστήμην. Μία βιβλιογραφία δὲν ἔχει τὴν ἀποστολὴν νὰ χρησιμεύσῃ ὡς Ἱστορία τοῦ νεοελληνικοῦ πνευματικοῦ βίου, ἔστω καὶ ἀπὸ τὴν σκοπιάν τοῦ Σολομοῦ. Διότι τότε καὶ ἓνα πλῆθος ἄσχετα βιβλία θὰ ἔπρεπε ν' ἀναφεροῦν, καὶ θὰ ληφθοῦν ἐξ ἅπαντος ὑπ' ὄψιν ἀπὸ τὸν μελετητὴν: αἱ Ἐπιστολαὶ τοῦ Κοραΐ π. χ. καὶ ἡ Ἱστορία τοῦ Παπαρρηγοπούλου, τὰ ἔργα τοῦ Βήλαρη καὶ αἱ Ῥωσσιζαὶ Παρατηρήσεις τοῦ Κόντου. Ἄλλ' ἀπὸ ἀνήκει εἰς μίαν συνθετικὴν ἐργασίαν, καὶ ἡ βιβλιογραφία δὲν εἶναι οὔτε συνθετικὴ αὐτῆ, καθὼς εἰπεῖν, ἐπιστημονικὴ ἐργασία, ἀλλὰ προεργασία.

Γ') Εἶχα ἐπικρίνει τὴν ὑπαρξίν ἰδιαιτέρου κεφαλαίου *Λόγοι καὶ Διαλέξεις*, μετὰ τὴν δικαιολογίαν, ὅτι ὅσοι μὲν ἐξ αὐτῶν ἔχουν χαρακτῆρα γενικόν καὶ ἐπίκαιρον, ἀνήκουν εἰς τὰς ὑπαδιαρρέσεις τῶν *Ἐπειαιῶρων* (π. χ. αἱ λόγοι ἐξ ἀφορμῆς τῆς 100ετηρίδος των εἰς τὴν ὑπαδιαρρέσιν *Ἡ ἑνατονηαετηρίς τοῦ Σολομοῦ*) ἢ εἰς τὰ *Γενικά*, ὅσοι δὲ ἔχουν εἰδικώτερον θέμα, δὲν ἐπιτρέπεται νὰ χωρισθοῦν ἀπὸ τὰ συγγενεῦς περιεχομένου δημοσιεύματα, διότι διαφέρουν κατὰ τὴν μορφήν — καὶ μορφήν, διηλθὼν ὡς φιλόλογος, φυσικὰ δὲν ἐγνωσῶσα τὰ τελικὰ - ν μόνον.

Ὁ Τ. προθυμοποιεῖται νὰ μοῦ δώσει ἓνα μά-

(1) Μὲ πᾶσαν ἐπιφύλαξιν· ὁ Τ. δὲν ἐπρόσβλεπε δυστυχῶς αὐτὰς τὰς ἀποχρώσεις.

(2) Ὁ Τ. δὲν ἐπρόσβλεπε οὔτε τὴν ἐξαίρεσιν αὐτῆν, καὶ τὴν παρουσιάζει σάν νὰ μὴ τὴν ἔλαβα ἐγὼ ὑπ' ὄψιν.

(3) Τὸ γεγονός ὅτι εἰς τοὺς ἀρ. 345, 347, 402 ὑπάρχουν καὶ εἰσαγωγικά σημειώματα, δὲν δικαιολογεῖ ὅτι δὲν περιελήφθησαν ἐκεῖ ὅπου καὶ αἱ λοιπαὶ ἀνθολογίαὶ, ἐκδόσεις καὶ μεταφράσεις, αἱ ὁποῖαι ἔχουν ἐπίσης εἰσαγωγικά σημειώματα. Ἦμποροῦσε μόνον νὰ γίνον καὶ παραπεμπτικοὶ ἀριθμοί.

θημα κατὰ τί διαφέρει δι' ἄλλους ἀπὸ μελέτην (ἢ Ἐνόμιζα, ὅτι μετὰ τὴν λεπτότητα φρενῶν μ' ἐπρόκειτο ἢ φράσις, ὥστε νὰ κάμω καὶ ἐγὼ τὴν διάκρισιν μεταξὺ μελέτης, διαλέξεως, χρονολογίματος (εἰς τὸ ὅποιον συχνὰ ἐνδύει τὴν ζωικὴν του π. χ. ὁ Νισβάνος), ἀρθροῦ κλπ. Ἄλλ' ἡ διαίρεσις αὐτὴ σημασίαν ἔχει διὰ τὸν χρησιμοποιοῦντα τὸ δημοσίευμα διὰ τὴν ἀξιολογήσιν του γενικῶς, ὄχι διὰ τὸν βιβλιογράφον, ὁ ὅποιος καθήκον μόνον ἔχει νὰ σημειώσῃ ὅτι πρόκειται περὶ διαλέξεως κλπ. Διὰ ποῖον ὅμως λόγον θὰ πρέπει νὰ χωρισθοῦν εἰς διαφορετικὰ κεφάλαια καὶ νὰ χωρισθοῦν τὸσον δύο δημοσιεύματα τοῦ Ξενοπούλου μὲ θέμα «Ὁ Σολομὸς καὶ αἱ γυναικες» (ἀρ. 228 καὶ 229), μόνον διότι τὸ ἓν εἶναι δι' ἄλλους, ὁμοιογὰ ὅτι ὑπερβαίνει τὰς δυναμικὰς μου δυνάμεις· ἐδῶ χρειάζομαι πράγματι μαθήματα.

Δ') Καὶ εἰς τὴν βιβλιοκρισίαν μου καὶ ἄλλο ἐπαλέγησα τὴν συνηθισμένην χρονολογικὴν κατὰ τάξιν ὡς μηχανικὴν καὶ ἀχρηστον οὐσιαστικῶς. Ὁ Τ. ἀπαντᾷ: Μηχανικὴ δὲν εἶναι καὶ ἡ ἀλφαριθμητικὴ, ποῦ προτείνεις; Χωρὶς ἄλλο, Ἄλλὰ ποῦ ἐπρότεινα ἐγὼ τὴν ἀλφαριθμητικὴν; Ἐπειλημένως ἐδιάβασα τὴν βιβλιοκρισίαν μου, διὰ ν' ἀνακαλύψω ποῦ ὑπάρχει ἔστω καὶ ἡ μικροτέρι ἀφορμή, ἀπὸ τὴν ὁποίαν καὶ ὁ βιαστικώτερος ἀναγνώστης θὰ κατέληγεν εἰς αὐτὸ τὸ συμπέρασμα — ποῦθεν δὲν ἐβόησα τίποτε. Ἰσα ἴσα μάλιστα τονίζω, ὅτι ἡ χρονολογικὴ κατὰ τάξιν πρέπει νὰ προτιμᾶται, ὅπου εἶναι λογικῶς ἀναγκαία, καὶ ὅπου δὲν διασπᾷ τὰ λογικῶς συνηθόμενα.

Ἐκεῖνο ποῦ ζητῶ ἐπιμόνως, εἶναι κατὰ τάξιν εἰς ὁλοκλήρως ἐπομένως λογικὴ, ὄχι μηχανικὴ. Καὶ τοιαύτη κατὰ τάξιν δὲν εἶναι ἡ τοῦ Τ. Διότι δὲν γίνετα ἰδιολογικὴ μία κατὰ τάξιν μὲ τὸ νὰ χωρίσῃς 500 περίπου δημοσιεύματα εἰς 6 ἐνόχιας (καὶ τί ἐνόχιας!) καὶ νὰ ἐπισωρευθῆσιν π. χ. ἐξ ἓνα κεφαλαίου ἐκδόσεις, μεταφράσεις, ἰταλικὰ ἔργα, ἀνθολογία κλπ. Ἐιδιολογικὴ εἶναι ἡ κατὰ τάξιν, ἡ ὁποία χωρίζει εἰς μικροτάς, εὐνοήπτους ἐνόχιας τὸ ὅλον (μετὰ τὴν βοήθειαν φυσικὰ παραπεμπτικῶν ἀρθρων καὶ μετὰ τὰς ἐπιφυλάξεις ποῦ ἐξέφρασα τότε) ἢ ὁποῖα συγκεντρώνει πλησίον ἀλλήλων τὰ κατὰ πρῶτον ὅσον (ὄχι κατὰ συγγραφεῖα ἢ κατὰ ἔτος ἐκδόσεως) συγγενῆ μετὰ ἰδιαιτέρους παρατίτλους (π. χ. τὰ περὶ στιχομυθίας τοῦ Σολομοῦ), ἢ ὁποῖα παρέχει ἀληθινὰ λογικὴν διάφωσιν τῶν δημοσιευμάτων. Ἐν τῶν μικρῶν αὐτῶν ἐνοχίτων φυσικὰ θ' ἀκαλουθῆσιν κανεὶς τὴν χρονολογικὴν κατὰ τάξιν, ἀλλὰ θὰ τὴν φυσίωσιν καὶ ἐκεῖ, ὅταν πρὸκειται νὰ μὴ διασπᾷ τὰ συγγενῆ π. χ. δὲν θ' ἀναφέρῃ ἓνα ἀρθρον ποῦ εἶναι ἀπάντησις εἰς προγενέστερον, εἰς τὴν θέσιν ποῦ κατέχει χρονολογικῶς, ἀλλ' ἀμέσως μετὰ τὸ προγενέστερον ἐκεῖνο. Ὅσον ἀφορᾷ τὰ περὶ ἐποπτείας τῶν αὐθιγῶν τῶν Σολομικῶν μελετῶν, δὲν μοῦ ἀρέσει

(4) Προχωρεῖ μάλιστα νὰ μοῦ διακρίνη τί διαφέρει δι' ἄλλους εἰς πολυάριθμον ἀκροατήριον ἀπὸ δι' ἄλλους ἐνώπιον περιωρισμένου κοινοῦ.

νὰ ἐπαναλάβω ὅσα ἀνωτέρω εἶπα περὶ μεγαλοπραγμοσύνης, καὶ ὅσα εἰς τὴν βιβλιοκρισίαν μου ἐξέθεσα περὶ μηχανικότητος εἰς τὴν ἱστορικὴν ἐπισκόπησιν.

Καὶ τώρα γὰρ ἄλλο: Ὁ Τ. μοῦ ἀναφέρει συνεχῶς τὸν ἐν τέλει Πίνακα τῆς ὄλης. Ὁμοιογὰ, ὅτι μετὰ τὸν Πίνακα αὐτὸν καὶ μετὰ τὸ εὐρετήριο θὰ εἶσθ κανεὶς ἄτι ζητεῖ. Θὰ τὸ εἶσθ ἀκόμη καὶ ἂν διεξέλθῃ τὸ ὅλον φυλλάδιον 500 ἀριθμοὶ δὲν εἶναι γὰρ τρομερόν. Ὡστε μετὰ τὴν λογικὴν αὐτὴν θὰ ἤμποροῦσε νὰ ἔλειπαν καὶ ἡ διαίρεσις εἰς τὰ 6 κεφάλαια καὶ οἱ πίνακες. Ἡ συζητήσις ὅμως δὲν εἶναι, ἂν θὰ εἶσθ κανεὶς γὰρ ἢ ὄχι ἀλλὰ πῶς θὰ τὸ εἶσθ, καὶ μετὰ πόσον ἀπώλειαν χρόνου καὶ κόπου...

Μὲ ἀγάπην
Ι. ΣΥΚΟΥΤΡΗΣ

Λογοτεχνία καὶ Βιβλιογραφία

Φίλη «Νέα Ἐστία»,

Μὲ πολὺ λίγα, σχετικῶς, λόγια θ' ἀσχοληθῶ, ἂν μοῦ ἐπιτρέψῃς, μ' ἓνα σημεῖο τοῦ προγεμιστοῦ μικροῦ ἀρθρου τοῦ κ. Ν. Τομαδάκη («Βιβλιογραφικὰ ἀμυρσθητόμενα», Δεκαπενθήμερον τοῦ προηγ. τεύχους, σελ. 197-199).

Ἐννομῶ τῶν λογοτεχνῶν, γράφει ἐκεῖ ὁ κ. Τομαδάκης, εἶναι πῶς μονάχα οἱ δικῆς τους ἐργασίαι ἔχουν ἀξία, καὶ μονάχα αὐτῆς πρέπει νὰ ἐπιτιμῶνται, σάν δημιουργικῆς ποῦ εἶναι. Χωρὶς καμμιὰ δυσαρτέκειαν καὶ ἀπὸ πραγματικὴν περιέργειαν, θὰ παρακαλέσω ἐν πρώτοις πολὺ τὸν κ. Τομαδάκη, ἂν θέλῃ, νὰ σαφηνίσῃ — πότε καὶ ἀπὸ ποῖον λογοτέχνη ἐδιέβασε ἢ ἀκούσε παρόμοιαι ἰδέαι· γιατί ἐγὼ ποτε μοῦ δὲν ἔτυχε νὰ τις ἀκούσω ἢ νὰ τις διαβάσω, καὶ φοβοῦμαι πολὺ πῶς ἀδίζει ἀόριστα μερικῶς ἀνθρώπους, σηματοδοτοῦντας ἀπλῶς ἐν' ἀπὸ τὰ ὄχι ἀσυνήθιστα «πλάσματα» τοῦ ναῦ, ποῦ συχνὰ ἢ ἀκούστα (ὁ κ. Τομαδάκης μένει στὴν Κρήτη) κ' ἢ ἀπογοήτευση τὰ δημιουργοῦν, χωρὶς νὰ νὰ ὑπάρχον στὴν πραγματικὴν ζωὴν καὶ βίου.

Ἀληθινὰ, Λογοτεχνία καὶ Βιβλιογραφία διαφέρουν. Νομίζω μάλιστα ὅτι Λογοτεχνία ἤμπορεῖ νὰ ὑπάρξῃ χωρὶς Βιβλιογραφία, ὄχι ὅμως καὶ Βιβλιογραφία χωρὶς Λογοτεχνία. — Ἀλλὰ δὲν πρόκειται νὰ πάρωμε ἔτσι τὸ ζήτημα. Καθόλου! Τὸ σιστό εἶναι νὰ ποῦμε ὅτι ἡ Λογοτεχνία εἶναι μιὰ Τέχνη, κ' ἡ Βιβλιογραφία μιὰ Ἐπιστήμη. Σιστό εἶναι ἀκόμη νὰ προσθέσωμε ὅτι ἡ Λογοτεχνία εἶναι ἡ δημιουργία καὶ ἡ Βιβλιογραφία εἶναι ἡ φιλολογία της.

Δὲν εἶναι λοιπὸν πρᾶγμα φυσικὸ, ἀλλ' οὔτε καὶ δίκαιο, νὰ συγγίζονται τὰ ὄριά τους. Ἄν ἓνας λογοτέχνης ἀρῆσθ τὸ πρωτότυπὸ του ἔργου κ' ἀρχίσῃ νὰ συλλέγῃ τὰ ἔργα τῶν ἄλλων, τοῦτο εἶναι φυσικὰ δὲν ἤμποροῦμε δηλαδὴ νὰ τὴν ἀξιώσωμε. Πολὺ περισσότερο, δὲν μπορεῖ νὰ εἶναι ἀξιόσημος ὁ κ. Τομαδάκης, ὁ ὅποιος, χωρὶς νὰ εἶναι λογοτέχνης καὶ ἐνθ' εἶναι ἐπιστήμων, ἀσχολεῖται ἐν τούτοις μετὰ τὴ Βιβλιογραφία μόνον «σάν ἐρασιτέχνης», κ' ἐπειδὴ «ἡ ἐργασία του τὸν ἀναγκάζει ν' ἀποθησαυρίξῃ σολωμικὰ ἢ κρητικὰ

δελτία», καθὼς ὁ ἴδιος λέγει πρὸ δευτέρου σημείου τοῦ ἀρθρου του — καὶ μάλιστα προσθέτει (σὲ ὑποσημείωσις): «δὲν ἔχω καμμιὰ σχετικὴ (= βιβλιογραφικὴ) διάθεσις: ἔχοι δουλειὰ στὴν Κρήτη μπροστὰ μου, κ' ὄρεξι γὰρ αὐτὴν».

Καὶ μ' ὅλα ταῦτα, φίλη «Νέα Ἐστία»! Δὲν εἶναι τὸσον ὑψηλῆς περιωπῆς ὁ λόγος ποῦ δὲν ἀρῆσθ τοὺς συγγενεῖς λογοτέχνης ν' ἀσχοληθῶν μ' ἐργασίαι βιβλιογραφικῆς ἀλλ' εἶναι πολὺ πεζότερος, κ' ὁ κ. Τομαδάκης ὀρισμένως τὸν ξέρει καλά. Εἶναι ὅτι τοὺς λείπει ὁ καιρὸς! Τοὺς λείπει ὁ καιρὸς ν' ἀσχοληθῶν ἀκόμη καὶ μετὰ τὸ ἴδιο τὸ λογοτεχνικὸ του ἔργο, νὰ συγκεντρώσων καὶ τὰ δικὰ τους ποιήματα ἢ διηγήματα... Οἱ «λογοτέχνης» ἐργάζονται — ὑπάλληλοι, δημοῖοι ἢ ἰδιωτικοί, δημοσιογράφοι, μεταφρασταί: καὶ, ὅτι κάνουν οἱ σχετικῶς καλύτεροι ἀπ' αὐτούς, εἶναι, μετὰ τὴν ἀλήθειαν, πολὺ! Γιατί μόνον ἀπὸ τῆς ὄρας τῆς «σχολῆς» των, εἰς Κυριακῆς, εἰς ἑσπέραις, θὰ κατορθώσων νὰ κλέψων ὀλίγες, γὰ νὰ γράψων. Ὁ κ. Κασιμπάλης μετὰ τὴ «συγγενικὴν», ὅπως τὴν λέγει ὁ κ. Τομαδάκης, καὶ γόνιμην βιβλιογραφικὴν φιλοδοξία, ἔχει ὅμως (ὁ μοναδικὸς ἀντίμας σὲ ὄλον μας) καὶ ὄλον τὸν καιρὸ νὰ τὴν πραγματοποιήσῃ.

Ἀποσχολημένος, ἂν καὶ «λογοτέχνης», μετὰ τὸ θέμα ὀλίγα πρὶν ἀπὸ τὸν κ. Τομαδάκη (περιοδικὸ «Λόγος», 1930, τεύχος 1), ἔγραψα, πρὸ τεσσαρῶν χρόνων, ὅτι, ἀκριβῶς γὰρ τοῦτον τὸ λόγον, ἡ βιβλιογραφία εἶναι κλῆρος ποῦ πέφτει εἰς ἑλληνίδες: ἐνοουσα π. χ. τὴν κ. Ἀλκι Θυλῶ, τὴν κ. Ταρσοῦλη, τὴν κ. Μινιώτη, τὴν κ. Β. Μητσοτάκη ἀπὸ τὴν Κρήτη καὶ ἄλλες πολλές: γιατί ἔχουν τὸν καιρὸ δικὸν τους. — Δυὸ χρόνια ὅμως ἀργότερα, μετὰ Ἐπειαιῶρων καὶ μ' ἐνεργεῖαι προσωπικῆς, ἐπρότεινα καὶ πρὸ Ἐπειαιῶρων τῆς Παιδείας καὶ στὴν Ἀκαδημία τὴν ἰδρυση κρατικῆς Βιβλιογραφικῆς ὑπηρεσίας. Ἡ ἐρασιτεχνικὴ τάξι τῶν πραγμάτων μ' ἐμποδίζει νὰ μιλήσω γὰρ τὴν τῶν ποῦ ἔλαβαν τὰ Ἐπειαιῶρων μου πρὸ Ἐπειαιῶρων τῆς Παιδείας. Ὅσα γὰρ τὴν Ἀκαδημία, ἤμποροῦ ἀρῶν νὰ ποῦ ὅτι κανεὶς ὑπὸ τοὺς δύο Γενικοὺς Γραμματεῖς της — ἐνοου τὸν Σ. Μενάρδο καὶ τὸν Δ. Αἰγινήτη — δὲν εἶχε τὴν διάθεσιν νὰ κάμῃ τίποτε, μολονότι δὲν ἔλειπαν πολλὰ κατὰλληλα πρόσφατα. Ὁ Δ. Αἰγινήτης μ' ἐθεώρησε, βέβαια, γὰρ «μαλλιαρό», καὶ μετὰ δυὸ φιλοφρονητικὰ του ὀλιγοστιχὰ μοῦ ἔδωσε νὰ ἐνοουσῶ ὅτι πρέπει νὰ τὸν ξεφορτωθῶμαι. Ὁ Σ. Μενάρδος εἶχε τὴν φιλοδοξία τῶν «οἰκονομῶν», γὰρ ν' ἀξίωσθ τὴν περιουσία της Ἀκαδημίας σὲ ἐξήντα ἑκατομμύρια...

Ἀλλὰ, βιβλιογραφικῆς καὶ ἄλλαις πνευματικῆς ἐργασίαις θὰ γίνον, ὅταν οἱ φιλοδοξίαι τῶν ἐπιστημόνων ποῦ διεψήθων τὰ πνευματικὰ ἰδρύματα γίνον κ' αὐτῆς πνευματικῆς, κ' ὄχι μόνον περιουσιακῆς, ἢ κτηριακῆς, ὅπως εἶναι τῶρα πρὸς τὸ παρόν, θὰ γίνονται «πανεπιστημιακῆς πόλεις» ἀπὸ μετῶν ἄρῆ, ἢ λέσχαις ποῦ ὁ μισθὸς τους γῶρος θὰ ἐνοικιάζεται σὲ κομμωτήρια, σιδηροπολεῖα καὶ κληματογράφους.

Φιλικώτατα
ΤΕΛΛΟΣ ΑΓΡΑΣ

Οἱ Γκαρνιέ καὶ οἱ Κορνήλιοι

Φίλε Χάρη,

Στὸ ἄρθρο μου γιὰ τὴν «Ἱστορία τῆς Νέας Ἑλληνικῆς Λογοτεχνίας» ποὺ δημοσιεύθηκε στὸ περασμένο φύλλο τῆς «Νέας Ἑστίας», μὴ φράσις φάνηκε πᾶν ἀνεξήγητη: «Ἐφ' ὅσον δὲν ἔχομε ἕναν Κορνήλιο, εἴμαστε ὑποχρεωμένοι ν' ἀγαποῦμε τοὺς Γκαρνιέ.»

Ἴδου περὶ τίνας πρόκειται:

Ὁ Γκαρνιέ ἦταν ἕνας πρῶτος τοῦ Κορνήλιου. Ἐγραψε τραγωδίαις μὲ Ρωμαϊκὴ ὑπόθεσις — ὑπῆρξε ζηλωτὴς τοῦ Βενέζα, ἀλλὰ καὶ τῶν Ἑλλήνων τραγικῶν. Στὰ ἔργα του, ὅπως παρατηροῦν οἱ ἱστορικοὶ τῆς Γαλλικῆς λογοτεχνίας, ὑπάρχει δράσις, σκηναϊκὴ οἰκονομία — ζωηρὸς διάλογος — κοινωνικὴ παρατήρησις. Ὑπάρχει ἄφος. Μὰ ὅλα αὐτὰ δὲν ἐμπόδισαν ἀργότερα τὸν Κορνήλιο νὰ ἐπικρατήσῃ, παραμερίζοντας τὸ Γκαρνιέ. Κατὰ τὸν ἴδιον τρόπο, στὴν περιοχὴ τῆς λυρικῆς μας ποιήσεως, ὁ Σολωμὸς παραμέρισε τὸ Βηλαρά καὶ τὸ Χρηστόπουλο.

Χαρακτηριστικὴ εἶναι ἡ φράσις παλίου Γάλλου γιὰ τὸν Γκαρνιέ: «Ἄν ὁ Κορνήλιος δὲν ἦταν μεγαλοφυΐα, ὁ Γκαρνιέ θὰ εἶχε... τάλαντο.»

Ὑπάρχει, ὅπως βλέπετε, σχετικισμὸς στὴν ἱστορία τῶν λογοτεχνικῶν. Οἱ ἄνθρωποι ζοῦν ἐντὸς τοῦ τόπου καὶ τοῦ χρόνου. Καὶ μπορεῖ ἕνας ἀδριανὸς μεγάλος ποιητὴς ἢ ἕνας ἀδριανὸς μεγάλος πεζογράφος νὰ ἐλαττώσῃ ὄχι τὴν ἐγγνωμισμένη μας, ἀλλὰ τὸ φαντασμα μὲς πρὸς ὅλους ἐκείνους, ποὺ θεωροῦνται σήμερον κορυφαῖοι τῆς λογοτεχνίας μας.

Δικός σου
ΑΡΙΣΤΟΣ ΚΑΜΠΑΝΗΣ

ΤΟ ΘΕΑΤΡΟΝ

Μιὰ ἐπιθεώρηση μὲ ἀξιώσεις λογοτεχνικῆς

Θέατρο - θίασος Ἀλίκης: Δ. Γιαννουκάκη, «Μούβιτον», σατυρικὸ εὐθυμογράφημα σὲ δύο πράξεις.

Ὁ κ. Μουραϊτίνης εἶχε πρῶτος τὴν ἰδέα νὰ παρουσιάσῃ μιὰ ἐπιθεώρηση χωρὶς μουσικὴ, ποὺ νὰ συγκρατῇ τὸν ἐνδιαφέρον τοῦ θεατῆ καὶ νὰ τὸν διασκεδάσῃ μὲ μόνον τὸ σατυρικὸν λόγο. Ὅπως τὸ ἔγραψα καὶ τὸ καλοκαίρι ὅταν παίχθηκε τὸ «Τζιτζίκι», ὅσο κι' ἂν μ' ἀρέσει ἡ ἰδέα αὐτὴ γιὰ τὴν πρωτοτυπία της καὶ γιὰ τὴν προσπάθειά της νὰ ἀντιπαραστήσῃ τὴν ἐπιθεώρηση, δὲν πιστεύω ὅτι εἶναι δυνατό νὰ ἀποβῆ γόνιμη. Γιὰ τὴν ἀντίληψή μου, ἡ ἐπιθεώρηση δὲν μπορεῖ ποτὲ νὰ γίνῃ λογοτεχνικὸ εἶδος: στερεῖται ἀπὸ τὸ κύριον στοιχεῖον τῆς Τέχνης: τὴν ἐνότητα. Ἡ ἐπιθεώρηση πρέπει νὰ παραμένῃ ἕνα ἐλαφρὸ μουσικὸ εἶδος: ἡ μουσικὴ συνδέει τὶς δυνάμεις ἀναμεταξύ τους σκηναϊκῶς καὶ ἐμφυσᾷ καὶ ἕνα μπρῖο καὶ ἕνα κέφι ποὺ εἶναι ἀπαραίτητα στὴν ἐπιθεώρηση καὶ ποὺ δὲν μπορεῖ ποτὲ νὰ τὸ προσδώσῃ ὁ λόγος. Ὁ κ. Μουραϊτίνης θέλησε προπάντων νὰ ἀντιδράσῃ

ἐνάντια στὸ κλίσιμα τῆς ἐπιθεωρήσεως μὲσα στὸ βόρβορον τῆς χυδαιολογίας: ἡ ἀντίδραση αὐτὴ εἶναι πολὺ ἀξέπαινη: νομίζω ὅτι ἡ ἐπιθεώρηση μπορεῖ νὰ ἐξαγνισθῇ καὶ χωρὶς ν' ἀποβλέπῃ νὰ σταθεῖ σὲς ὑψηλὰς λογοτεχνικῆς σφαιρῆς.

Ὁ κ. Γιαννουκάκης στὸ «Μούβιτον» ἀκολουθεῖ τὴν ἰδέα τοῦ κ. Μουραϊτίνης: ἡ ἐπιθεώρησή του ἔχει ἀναγκαστικὰ κατὰ τὸ πολὺ ἄτονον. Ἄν παραβλέψῃ ἅμως κανεὶς αὐτὸ τὸ βασικὸ σφάλμα, ἀρεῖται νὰ ἀναγνωρίσῃ ὅτι πολλὰς σκηναϊκὰς δειγνύον ἀρκετὰ ὀξεῖα παρατηρητικότητά τῆς πολιτικῆς καὶ κοινωνικῆς μας ζωῆς, καὶ ὅτι ὁ συγγραφεὺς ἐκφράζει τὶς παρατηρήσεις του ἀδρές συχνὰ μὲ ἀρκετὴ ἐξυπνάδα. Δυστυχῶς τὸ πνεῦμα του δὲν εἶναι πάντα πρώτης ποιότητος... ὅτε δεύτερης. Δὲν ἀπέφυγε νὰ ἐξασκήσῃ τὴν εἰρωνία του ἀπᾶντα σὲ θέματα παλὸ ἐκμεταλλημένα καὶ ἀκόμη ἐξαντλημένα, χωρὶς καὶ νὰ ἀνανεύσῃ τουλάχιστον τὸν τρόπο μὲ τὸν ὁποῖο τὰ σατυρίζει, δὲν ἀπέφυγε ἐπίσης πάντα... τὶς χυδαιολογίας, αὐτὲς ἀκριβῶς ποὺ θέλει νὰ κατὰξῃ ἡ λογοτεχνικὴ ἐπιθεώρηση. Ἄλλ' ἡ ἐπιθεώρηση ἔχει τὸ καλὸ ὅτι εἶναι ἕνας ὁργανισμὸς λιαιτιχένιος, ἀπὸ τὸν ὁποῖο περιζύπτονται μέρη καὶ στὸν ὁποῖο προσθέτονται ἄλλα μὲ μεγάλη εὐκολία. Τὸ «Μούβιτον», μὲ μιὰ ἐλαφρὰ ἐπιδημιολογία, μὲ μιὰ ἀριστερήν μεριζὸν σκηναϊκὴν, μὲ μιὰ προσθήκην καλῶν καὶ ἐξυπνῶν σκηναϊκῶν γυαμμένων στὸν ἴδιον τόπον ποὺ εἶναι γραμμένες οἱ καλὲς καὶ ἐξυπνὲς καὶ λεπτὲς σκηνῆς του, μπορεῖ νὰ σταθεῖ καὶ νὰ ἀρέσῃ. Ὁ θεατὴς δὲν ἠλεκτρίζεται, δὲν ἐνθουσιάζεται, ἀλλὰ περὶ χωρὶς πλήξη καὶ μᾶλλον εὐχάριστα τὴ βραδιά του.

Δὲν νομίζω ὅτι ἀξίζει καὶ πρέπει νὰ ἀσφαλῆθῃ περισσότερο μ' ἕνα ἔργο ποὺ δὲν ἔχει ἐπιμέλειαν, καμιά σχέση μὲ τὴν λογοτεχνία καὶ γιὰ τὸ ὅποιο ἔγραψα μόνον γιὰτὶ παρουσιάσθηκε μὲ λογοτεχνικῆς ἀξιώσεις.

Τὸ «Μούβιτον» ἀνεβιάσθηκε μὲ πολλὴ ἐπιμέλεια.

Ὁ κ. Λογοθετίδης καὶ οἱ δεῦτεροι ἠθοποιοὶ τοῦ θίασου ἐπαιξάν ἐνσυνείδητα τοὺς ρόλους τοὺς ποὺ ἀνταποκρίνονταν σὲς δυναμιζότητές τους: ἡ κ. Ἀλίκη καὶ προπάντων ἡ κ. Μουσουρῆ δὲν κατόρθωσαν ν' ἀνανεωθοῦν τόσο ὥστε νὰ μεταμορφωθοῦν σὲ ἠθοποιούς ἐπιθεωρήσεως. Ἡ κ. Ἀλίκη εἶχε μόνον μερικὰς πολὺ χαριτωμένες ἐμφανίσεις.

ΑΛΙΚΗΣ ΘΡΥΛΟΣ

Υ. Γ. Ὁ συγγραφεὺς τοῦ «Μούβιτον» μοῦ ἔκανε τὴν τιμὴν — ἂν μπορεῖ κανεὶς νὰ πῆ — νὰ μὲ παρουσιάσῃ καὶ μὲνα ὡς «νοῦμερο». Μερικοὶ συναδέλφοι μου τῶν ἐφημερίδων εἶχαν τὴν καλοσύνη νὰ πρῆξουν μὲ δριμύτητα τὴ «νοῦμεροποίηση» μου καὶ τὸ χυδαῖον τόπον ποὺ ἐδόθη ἀπὸ τὸν συγγραφεὺν καὶ τὴν ἠθοποιὸν ποὺ μὲ κωλύσταν σ' αὐτὸ τὸ νοῦμερο. Ἐγὼ προσωπικὰ οὔτε σκανδαλισθῆκα οὔτε θίχθηκα. Πρώτη θὰ γελοῦσα ἂν εἴρισκα τὸ νοῦμερο αὐτὸ πραγματικὰ ἐξυπνὸν καὶ ἐπιτυχημένον.

Α. Θ.

ΞΕΝΗ ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗ ΖΩΗ

ΓΑΛΛΙΑ

Τὸν περασμένο μῆνα, οἱ πνευματικοὶ γαλλικοὶ κύκλοι θρήνησαν ἀκόμη δύο νεκρούς, τὸν ἱστορικὸν καὶ ἀκαδημαϊκὸν Georges Lenôtre καὶ τὸν ἑλληνοστὴν Maurice Croiset.

Μὲ τὸ θάνατον τοῦ Λενότρο, χάνεται ἕνας ἀπὸ τοὺς πρῶτους ἐρημηνοτάτους τῆς ἱστορίας τοῦ παλίου Παρισιοῦ, πρὸ παντὸς τῆς ναπολεονταίου ἐποχῆς, ποὺ κατόρθωσε κατὰ τὴ μακρὰ ζωὴ του νὰ μαζέψῃ ὅλα τὰ ἀνέκδοτα ὄλιζο καὶ νὰ τὰ παρουσιάσῃ σὲ βιβλία σπαρταριστοῦ ἐνδιαφέροντος, γραμμένα μὲ γλαφυρότητα, μοναδικὰ στὸ εἶδος τους, γιὰτὶ ἀποκαλύπτουν ὅλα τὰ μυστικὰ καὶ ὅλες τὶς δολοπλοκίαι τῶν μικρῶν καὶ ἀγνωστων ἡρώων ποὺ ἔδρασαν στὰ παρασκῆνια. Χάρη στὸ ἐξαιρετικὸν ταλέντον του, ὁ Λενότρο — τὸ ἀληθινὸν του ὄνομα εἶναι Θεόδωρος Γκοσπελέν — ζωντάνευσε ὀλόκληρη τὴν παλιὰν ἐποχὴν καὶ τῆς χάρισε μιὰ καινούργια δρασερότητα, ἕνα ἀγνωστο ἴσασιν τὴν ἀελητῆρον. Τὰ βιβλία του ρομφιοῦνται σὲν τὸ καλύτερον ρομάντισον, χωρὶς ν' ἀπομακρύνονται καθόλου ἀπὸ τὰ ἱστορικὰ γεγονότα. Χάρη στὴν ἐντατικὴν ἐργασίαν του ἐπὶ χρόνια ὀλόκληρα μὲσα στὰ Ἀρχεῖα, καὶ σὲς βιβλιοθήκας, ὁ Λενότρο κατόρθωσε νὰ μᾶς δώσῃ τὴν παλιὰν ἐκείνην ἀτμόσφαιρα σὲ μιὰ σειρά τόμων ποὺ ὑπερβαίνουν τοὺς σαράντι. Τὸ τεράστιον αὐτὸ ἔργον του τοῦ ἀνοίξε τὶς πόρτας τῆς Γαλλικῆς Ἀκαδημίας στὰ 1932, σ' ἀντικατάστασιν τοῦ Ρενέ Μπαζέν. Τὴν τιμὴν αὐτὴν δὲν τὴν ζήτησε. Ἦλθε μόνον τῆς. Ὑπέκυψε σὲς προτροπὰς τῶν φίλων του ὑπέβαλε ὑποσημειώματα καὶ ἐξελέγη σχεδὸν παρρηφεί. Λοφραίνος τὴν καταγωγήν, εἶχε γεννηθῆ τὸ 1857 στὰ Richemont. Ἐπειτα ἀπὸ τὶς σπουδὰς του ἀριερόθηκε στὴν Ἱστορίαν. Ἀπὸ τὰ κυριώτερα ἔργα του ἀναφέρουμε: «Ἡ γκιλοτίνια στὴν Ἑπαναστάσιν», «Τὸ ἐπαναστατικὸν Παρίσι», «Ἡ αἰχμαλωσία καὶ ὁ θάνατος τῆς Μαρίας Ἀντουανέττας», «Παλιὰ σπιτία, παλιὰ χωριά», «Τὸ δρόμον τῆς Βαρέν», κτλ.

Παρὰ τὸ κύριον του, παρὰ τὴν παγκόσμιαν σχεδὸν φήμην του, ὁ Λενότρο εἶχε μείνει σ' ὅλην τὴν ζωὴν ἕνας ἀποτραβηγμένος ἀπὸ τὸν κόσμον, ἕνας μετριώφρων. Αὐτὴ ἡ ἐμφυτὴ δειλία του τὸν ἐμπόδισε νὰ γίνῃ δεκτὸς ἐπίσημον ἀπὸ τὴν Ἀκαδημίαν καὶ νὰ ἀπαγγείλῃ τὸ λόγον του.

Πραγματικὸν σοφὸν, συνεχίζοντας τὴν ὁρασίαν παραδόσιν ἐνὸς Μασσόν, ἐνὸς Λαρμό, ἀφίνει μὲ τὸ θάνατον του δυσαναπλήρωτον κενόν, γιὰτὶ λίγοι εἶναι ἐκεῖνοι ποὺ ἀριερόθουν τὴν ζωὴν τους σ' ἕναν τέτοιον σκοπόν: στὴν ἐξυπνήσασιν τῆς ἱστορικῆς ἀλήθειας.

**

Μὲ τὸ θάνατον τοῦ Μωρίς Κρουαζέ χάνεται ἕνας διάσημος ἑλληνοστὴς καὶ θερμὸς φιλέλληνας. Γνωστὸς καθηγητὸν, ἀδελφὸν τοῦ παγκοσμίου φήμης ἑλληνοστὸν Ἀλφρέντ Κρουαζέ, ἄρχισε τὴν

σταδιοδρομίαν του στὸ Μονπελιέ καὶ τὴν τελείωσε διευθυντὴς τοῦ Κολλεγίου τῆς Γαλλίας. Ὅταν ἀργότερα πῆρε σύνταξιν, ἀφοσιώθηκε ἀπολύτως στὴν λατρεία τοῦ ἀρχαίου κόσμου. Στὰ 1917, τὴν ἐποχὴν ποὺ τὰ κανόνια βροντοῦσαν ἀκόμη στὰ πεδία τῶν μαχῶν, ὁ Κρουαζέ ἴδρασε τὸν περιφημὸν σύλλογον «Γουλιέλμο Μπυντέ», γιὰ νὰ ἐξυπνήσασιν τὰ ἀνώτερον ἰδανικὰ τοῦ πολιτισμοῦ καὶ νὰ δώσῃ στὸ Παρίσι τὴν εὐκαιρίαν νὰ γνωρίσῃ τοὺς ἀρχαίους συγγραφῆς. Τὸ ἔργον αὐτὸ ποὺ ἄρχισε μὲ φόβον, στέκεται σήμερον στὴν πρώτη γραμμῇ, χάρις στὴν τεραστία ἀνάπτυξιν ποὺ ἔλαβε, καὶ ἀκόμη χάρις σὲς σαφῆς πραγματικὰ ἐκδόσεις τῶν ἑλληνοστῶν καὶ τῶν λατινικῶν ἀριστοφυημάτων.

**

Ὁ γνωστὸς ζωγράφος καὶ συγγραφεὺς Jacques-Emile Blanche ἐξελέγη μέλος τῆς Ἀκαδημίας τῶν Καλῶν Τεχνῶν. Θεωρεῖται ἀπὸ τοὺς πρῶτους ἐμπνευσμένους καλλιτέχνες καὶ τὰ πορτραῖτα τοῦ Μπαρθές καὶ τοῦ Προῦστ τὸν ἔχωσαν διάσημον σὲ ἡλικίαν 21 χρόνων. Ὡς συγγραφεὺς ἔχει δημοσιεύσει ἀρκετὰ ρομάντισα, ὅπως τὸ «Aymerys» καὶ τελευταῖα τὶς «Mémoires de Joséphine Perdrillon», ποὺ εἶναι μιὰ σύμψασις τῆς κοινωνίας μας, «κατομένη ἀπὸ ἕναν ἀπογοητευμένον φιλόσοφον».

**

Τὸ φιλολογικὸν βραβεῖον «Gringoire» δόθηκε φέτος στὸν κ. Marcel Grinle γιὰ τὸ βιβλίον του «Les flauteurs d'hommes», ποὺ εἶναι ἡ παραστατικὴ ἀφήγησις μιᾶς ἀποστολῆς τοῦ συγγραφέως στὴν Ἀβησσυνίαν.

**

Οἱ «Φίλοι τῆς κομῆσεως Ντε Νουάι» ἀπερῆσαν νὰ προσφέρουν στὴν Ἐταιρίαν τῶν Συγγραφέων τὴν προτομὴν τῆς ἀλησμόνητης ποιητρίδας. Γιὰ τὸ σκοπὸν αὐτὸ ἔγινε τελευταῖα μιὰ πώλησις βιβλίων, ὁργανωμένη ἀπὸ τὴν γυναῖκα τοῦ ἐκδότου Fayard ποὺ ἀπέδωκε ἴσασιν τὴν ἀρκετὰ.

**

Τὸν περασμένο μῆνα γίνηκε ἐπίσημον δεκτὸς ὁ νέος ἀκαδημαϊκὸς, δούξ De Broglie, ποὺ ἀντικατέστησε τὸν ἱστορικὸν Pierre de La Gorce. Τὸ γεγονὸς αὐτὸ πῆρε ἰδιαίτην σημασίαν καὶ συγκίνησε εὐχρινὰ τοὺς Παρισινούς, γιὰτὶ, δεχόμενος τὸ νέον ἀκαδημαϊκόν, ὁ κ. Maurice Paléologue διάβασε τὸ λόγον ποὺ εἶχε γράψῃ ὁ ἀλησμόνητος Louis Barthou.

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΠΡΑΤΣΙΚΑΣ

ΤΑ ΒΙΒΛΙΑ

Ν. Καζαντζάκη: «Ἡ Θεία Κομωδία» τοῦ Δάντε.

Ἡ «Θεία Κομωδία» τοῦ Δάντε εἶχε στὴν γλῶσσάν μας πολλὰς μεταφράσεις καὶ στὸ πεζὸν καὶ στὸ στίχον, μὰ γιὰ καμιά δὲ μπορεῖ νὰ ὑπο-

σηριζή πώς αποδίδει το πρωτότυπο. Κάθε μεγάλη ποιητικό έργο, για να μεταφραστεί καλά, απαιτεί και τον ανάλογο του μεταφραστή. 'Απ' όσες έγιναν ως τώρα, ή σχετικά καλύτερη είναι του Κωστ. Μουσαούρου πασά, μ' α' αυτή, και μ' αυτή μ' α' αυτή, εὐαγγελική γλώσσα, έρχεται άμέσως σ' εὐαγγελική αντίθεση με τον ποιητή της «Θείας Κομωδίας», που άκριβώς στην έποχή του έπολέμησε μ' όλη του τη δύναμη τ' αρχαϊκά αυτά γλωσσικά κατασκευάσματα, κ' εργάστηκε για την τελειοποίηση κ' επιζωότησή της δημοτικής του τόπου του.

Η μετάφραση του Βεργατίου — έβγαλε σ' εὐαγγελική τ' όλητα έξη άσματα της «Κολάσεως» — είναι μια πλοδαυρή άποτίτρα, γεμάτη φραστικούς πλατυσμούς, που τους κάνουν άκόμ' μεγαλύτερους τ' έρημνευτικά σχόλια που μπαίνει μέσα στο κείμενο!

Η μετάφραση του Ζουφρέ — δημοσιεύτηκε ή «Κόλαση» στο περιοδικό «'Ηλύσια» — είναι μια ζωντροκοπία μεταφραστική, μ' εξαίρεση του έργου του Δάντε, που δέν έχει καιμιά σχεδόν λογοτεχνική αξία.

Η μετάφραση του Ηράσιμου — δημοσιεύτηκε ή «Κόλαση» στο περιοδικό «'Αόγος» της Κωνσταντινουπόλεως — είναι μια σχολαστική προσπάθεια, που ίσως μόνο για βοήθημα μπορεί να χρησιμοποιηθεί σ' εκείνον που θέλει να διαβάσει το δοντικό έργο.

Διαφορετική δέν είναι ή μετάφραση της «Κολάσεως» του Γ. Καλοσγούρου. Μόνο που ό μεταφραστής την είχε αφήσει άνελεξέργαστη, κ' αυτό είναι το ελαφροντικό της.

Για του 'Αντωνιάδη δέν αξίζει τον κόπο να γίνει κανείς λόγος. 'Επίσης, δ' θα κάμω κανένα λόγο για τις πολλές μεταφράσεις της «Θείας Κομωδίας», γιατί όί μεταφραστές τους έπροσπαθήσανε να μεταφράσουνε το νόημα κ' άδιαφορήσανε για το καλλιτεχνικό μέρος.

Κάποιες άλλες προσπάθειες να μεταφραστούν ένα-δύο άσματα ξεχωριστά, δέν έδωσαν και πολύ καλύτερα άποτελέσματα, όπως π.χ. το άποσπασμα του Ούγγολινου, που σχεδόν έπιωράφρασε ό Βαλαωρίτης, και το πέμπτο και τρίτο στίχο του άσμα της «Κολάσεως», που μετάφρασε δοξιαστικά ό σοφός Νίκος Κονεμένος, και που ίσως είναι ή καλύτερη προσπάθεια του παρελθόντος, μ' όλο που ό Κονεμένος, άπ' όσο ξέρω, δέν εξαλλίεργησε συστηματικά το στίχο.

'Επίσης, ό κ. Ανετόρης 'Αλεξίου, στο προσωπικό του περιοδικό «Τό Κάστρο», που βγάζει τώρα στο 'Ηράκλειο της Κρήτης, δημοσιεύει μια μετάφρασή του έμμετρη της «Θείας Κομωδίας», κ' ως την ώρα έχω ιδεί τα πρώτα έξη άσματα της Κολάσεως. Για την μετάφραση αυτή, που δέν της λείπουνε χαρίσματα, έπιφυλάσσομαι να μιλήσω άργότερα, όταν ίσως συμπληρωθή.

Όλόκληρη, σ' εὐαγγελική τυπωμένη, — έκδοση του περιοδικού «Κύκλος», — τώρα τελευταία βγήκε ή έμμετρη μετάφραση του κ. Νίκου Καζαντζάκη.

Για την τελευταία αυτή μετάφραση, πρέπει άμέσως να τονίσω πως έχει πολλούς, πάρα πολ-

λούς ζητητικούς ιδιοματισμούς. Κι' αυτό την άδικεί τόσο, που σχεδόν καταντάει χαμένος κόπος όλη αυτή ή εργασία, που δέν είναι μικρή, όταν κανείς σκεφτεί πώς ξεπερνάει τις δεκατρείς χιλιάδες στίχους!

Τα γλωσσικά ιδιώματα δέν εξαλλίεργηθήσανε ποτέ φρασιολογικά και δέν έφτιάσανε ν' άποδώσουνε λογοτεχνικούς καρπούς αξιόλογους, χωρίς να τα συντρέχουνε πολιτικοί λόγοι. Οί προσπάθειες που γίνανε μόνο για λογοτεχνικό κέρφι, δέν εύρησανε ποτέ θετικούς όπαδούς, κ' έμείνανε χωρίς συνέχεια και χωρίς αξιόλογα άποτελέσματα. "Όταν ένας λαός, ένα έθνος χωρίζεται σ' εὐαγγελική χώρα κράτη, το καίέν' άπ' αυτά καλλιεργεί την τοπική του διάλεκτο, ως που κάποια άπ' όλες, εὐνοημένη από τους ιστορικούς λόγους, να λάβη τή μεγάλη της ανάπτυξη, δίνοντας έργα σπουδαία λογοτεχνικά, επιστημονικά και φιλοσοφικά. 'Η διάλεκτος αυτή, βοηθημένη κ' από τις ιστορικές μεταβολές, καταντάει κοινή σ' όλοκληρο το έθνος, και κάτι τέτοιο συνέβηκε στην αρχαιότητα με την άπτική διάλεκτο, καθώς και στην 'Ιταλία με την τσκανιζή.

"Όταν όμως το έθνος είναι ένωμένο, την κοινή γλώσσα τή δίνει το άνώτερο πνευματικό του κέντρο, που συνήθως είναι ή προτεθειούσά του, και κάτι τέτοιο συνέβηκε με τή 'Γαλλία, όπως άσφαλώς κάτι τέτοιο πρέπει να γίνει και μ' έμ'ς, αν θέλουμε ν' άποκτήσουμε γρήγορα κοινό έθνικό γλωσσικό όργανο.

Η χρησιμοποίηση λοιπόν διαλέκτων, και το άνακάταμα ιδιοματισμών στοιχείων, όταν δέν έχουνε πολιτικά χωριστικά κίνητρα, δέν είναι παρ' ιδιοτροπίες βλαβερές, γιατί και το λογοτεχνικό έργο περιορίζουνε σ' στενά έπαρχιακά όρια, και την κοινή έθνική γλώσσα έπιποδίζουνε ν' αναπτυχθή, που τόσο είναι ζρησιωστή στο έθνος μας και για τις πνευματικές.

Η καλλιέργεια των ιδιωμάτων, ως ένα κάποιο χρονικό διάστημα, ήτανε δικαιολογημένη, γιατί δέν είχε σχηματιστεί ακόμα ή 'Αθήνα και δέν είχε άποκτήσει τα πνευματικά πρωτεία. Σήμερα όμως, ή χρήση των ιδιωμάτων είναι σφάλμα σοβαρό, γιατί εκτός που περιορίζει ένα έργο σ' στενά όρια κ' έπιποδίζει το γρήγορο σχηματισμό της κοινής έθνικής μας γλώσσας, ζανδυνέθει ακόμα να το καταντήση και κομικά, όσο σοβαρή κ' αν είναι ή πρόθεση του συγγραφέα.

Άφήνοντας τώρα τις γενικές σκέψεις κ' ερζόμενος στη μετάφραση του κ. Ν. Καζαντζάκη, δ' θα ζητήσω να συγκεντρώσω και ν' άραδιάσω το ιδιοματικό και άκατανόητο λεξιλόγιο που υπάρχει σ' αυτή. Θα προτιμήσω ν' αναφέρω ένα μικρό παράδειγμα, για να φανή χειροπιαστά αυτό που είπα ψηλότερα. Τους στίχους 97, 98 και 99 του τρίτου άσματος της «Κολάσεως», τους μεταφράζει έτσι:

«Πραγάλιασαν οι μάλλιαρες μασέλες
του ναύλερου του χλεμπονιάρη βάλτου,
με τα φεγγιά τα φλογοκυκλωμένα.»

Κοπιάστε να καταλάβετε! Και κοπιάστε να χαρήτε ποιήμα, όταν είναι γεμάτο μ' άνάλογο λεξιλόγιο και φρασεολογία! Το κείμενο στην κοινή δημοτική λέει τα ακόλουθα: «'Ετσι ήσανε τα μαλλιαρά μάγουλα του καπετάνιου του θολού νερού, που γύρω από τα μάτια του είχε πυρίνους κύκλους.» Και θα ρωτήσετε, ίσως, γιατί να βάλει «μασέλες» άφου το κείμενο λέει μάγουλα, και γιατί να μεταχειριστή το επίθετο «χλεμπονιάρη» για το βάλτο, που λέγεται για τον άνθρωπο τον χειρωνακτικό από τους έλθους; Την άπάντηση όμως θα τή δώσετε μόνο σας, όταν πληροφορηθήτε πως τέτοιες μικροαπομακρύνσεις από το κείμενο και τέτοιες τομηροότητες βρίσκονται πάρα πολλές στη μετάφραση του κ. Ν. Καζαντζάκη. Και δέν έχει μόνο τέτοιες άδυναμίες, μ' και λογής-λογής άλλες, που όλες δηλογοούνε πως ή μετάφραση έγινε βιαστικά και χωρίς προσοχή. 'Ας πάρουμε τή μετάφραση από την αρχή, κ' ως ξετάσουμε στις γενικές τους γραμμές μερικά άσματα.

'Αρχή-αρχή, άσμα πρώτο, στίχος πρώτος της «Κολάσεως» γράφει: «Στο μεσαστράτι, δέν ξέρω τί μπορεί να σημαίνει στην κοινή διάλεκτο ή λέξη, μ' στην κοινή σημαίνει τή μέση του δρόμου κατά πλάτος και όχι κατά μήκος, που απαιτεί το κείμενο. Το διπλό αυτό νόημα, αν έχη διπλό, βλάπτει, φαντάζομαι, την καθαρότητα της φράσεως, κ' αυτό δέν μπορεί να ναι προτέρημα. Καταντάει μάλλιστα καιμιά φορά να θυμίσω τα «κουράδια» της «Βαβυλωνίας», κάτι που δέν είναι άσφαλώς και τόσο έποικοδομητικό για σοβαρό έργο. Και τέτοιες λέξεις, με διπλό νόημα, υπάρχουνε πολλές στη μετάφραση του κ. Ν. Καζαντζάκη, πράμα που βεβαιώνει την άπρωσεία και τή βιασότητα της εργασίας του. Δ' θα γράφω πως του σηκώθηκε «ή τριζιά του» αντί «οί τριζες του», μ' και «τριζιά», όσο και να σημαίνει «τριζες» σ' κάποιο χωριό της Κρήτης, στην άλλη 'Ελλάδα σημαίνει «σκονιά»! Μ' ως πάρουμε κατά σειρά τή μετάφραση.

Στο Α' άσμα, στίχ. 18, γράφει: «Που γύρω όλοθ' ε ισόστρατ' όδηγ' άμας.» Το κείμενο λέει: «Που μ'ς όδηγει ίσια σ' ε κάθε δρόμο.» 'Ετσι, εκείνο το «γύρω» είναι πλεονασμός, που ίσως να μ'ν πάη και τόσο καλά στο νόημα του κειμένου. Στο στίχο 24 γράφει «άγρια νερά», μ' το κείμενο θέλει π' έντονη και π' χαρακτηριστική φράση λέει: «έπιζίνδουνα νερά». Στο στίχο 26 γράφει «πισσογυρνάει», που αν ήπρησε στην κοινή δημοτική θα σημαίνει «πισσοφοροεί, κ' όχι φεύγει προς τα πίσω, που θέλει το κείμενο. "Όστε κ' αν υπάρχη στην κοινή διάλεκτο, είναι λέξη με διπλό νόημα. Στο στίχο 28 γράφει «το άγνό κομμάτι». Δέν ξέρω τί σημαίνει στην κοινή διάλεκτο «άγνό», μ' το κείμενο λέει «κουρασμένο», και το «άγνό» στην κοινή σημαίνει το όχτρο, το χλωμό, το ξεφρασμένο, ποτέ όμως το κουρασμένο. 'Ετσι έχουμε πάλι λέξη με διπλό νόημα. Φοβούμαι όμως πως σ' αυτή την περίπτωση πρόκειται για παρανόηση, γιατί το «lasso» στον Δάντε, όταν χαρακτηρίζει τον ήλιο, παίρνει τή σημασία του ξε-

φρασμένου, σημαίνει τον ήλιο που γέρνει προς τή δύση του. Στο στίχο 30 γράφει: «μ' πάντα π' στερριόμένο το στερνό ποδάρι». Το κείμενο γράφει: «'Ετσι που στέρεο πάντα ήτανε το πιο πίσω πόδι.» Το νόημα του στίχου είναι πολυσήχητημένο. "Ός ένα διάστημα, π' στεύανε πως σημαίνει το άνέβασμα σ' άνήφορο, μ' με την πείρα άποδείχτηκε πως στέρεο είναι πάντα το πίσω πόδι όταν κανείς βαδίζει σ' ίσομα και όχι στον άνήφορο. 'Ετσι ή κριτική παραδέχεται πως ό Δάντης θέλησε να σημειώσει με την ζήνηση εν' από τα δυό: ή πως έβάδιζε δισταχτικά, ή πως ό άνήφορος ήτανε πολύ μαλακός και λίγο εδιάφερε από το ίσομα. Στο στίχο 34 γράφει «άσάλευτη στεκόταν», το κείμενο έχει «που δέν έφρευε από μπροστά μου». 'Εκείνο το «άσάλευτη» έρχεται σ' αντίθεση με το «έλαφριά και γοργοπόδα» που λέει ψηλότερα για τή λεοπαρδάλη. Στους στίχους 41, 42 και 43 το νόημα είναι άσαφέστατο γράφει:

«Τόσο που δίκια άκόσσα έντός μου έλιυδα
Τ' άριο του ζου τομάρι να κερδέσω
Της μέρας ή ώρα κ' ή άναξιάτα ή γλόκα.»

Διαβάζοντας κανείς αυτή τή φράση, νομίζει πως ή έλιυδα που είχε ήτανε να κερδίση τ' όραίο δέμα του ζώου, ένω το κείμενο λέει: «μ' έκανε να έλκίζω πως θάχω καλό άποτέλεσμα το εύχόριστο δέμα εκείνου του θερίου, ή ώρα της ήμερας και ή γλυκειά έποχή». Στο στίχο 57 γράφει: «μ' όλους τους λογισμούς του άχάει και κλαίει». Και τί σημαίνει το «άχάει» στην κοινή διάλεκτο δέν ξέρω, στην κοινή όμως δ' σημαίνει εκείνο που λέει το κείμενο, γιατί ό Δάντης γράφει «θλίβεσαι». "Όστε αν το «άχάει» δέν είναι παρανόηση, έχουμε πάλι λέξη με διπλό νόημα! Κ' έδώ έχουμε να παρατηρήσουμε ακόμα πως το κείμενο δ' λέει «μ' όλους τους λογισμούς του» που έχει ή μετάφραση, μ' «σ' όλους τους λογισμούς του» που είναι κάποια διαφορά. Στο στίχο 61 γράφει: «πισσοβόλον», που άποσπασμα π'ς θα σημαίνει «πισσοφοροεί» αυτό περιπου το νόημα καταλαβαίνει ένας που δέν ξέρει την κοινή διάλεκτο το κείμενο όμως έχει έντονη φράση, λέει «ρονίπανα», δηλαδή «κατρακυλούσα». Στο στίχο 117 γράφει: «που όλες θρηνούν το δεύτερο χαμό τους». Αν έδώ δέν έχει υπ' όψη του ό κ. Ν. Καζαντζάκης καιμιά διαφορετική γραφή, που μ'ν διαφεύγει, παρανοεί σοβαρά το κείμενο, γιατί ό Δάντης γράφει: «που καθ' έμ' επικαλείται το δεύτερο θάνατο», δηλαδή το θάνατο του πνεύματος για να σταματήσουνε τα βίωσά της. "Όστε ή μετάφραση λέει το αντίθετο. Στίχο 132 γράφει: «κάμ' άπ' το πρόσκαρο κ' αιώνιο πάθος», μ' αυτό δέν είναι μετάφραση, είναι έρημνεύα του κειμένου. 'Ο Δάντης γράφει: «για να ξεφύγω άπ' αυτό κ' από χειρότερο κακό».

Στο Β' άσμα, στίχο 52, γράφει «που μέτωροι κρημιούνται», και μπορεί στην Κρήτη όί μετέωροι να λέγονται μέτωροι, μ' για έναν κερκυραίο ή φράση αυτή σημαίνει: «που κρημιούνται επειδής είναι μέτωροι, δηλαδή άστελοι»! "Όστε

κι' άλλη λέξη με διπλό τοπικό νόημα! Στους στίχ. 62-63 γράφει: «τόσα στον έρωτο κάμπο έμπόδια βρήκε που άναγυρνάει μεσόδρομο από φόβο» τὸ κείμενο λέει: «στην έρημη πλαγιά έμποδίστηκε τόσο καθώς έβιάδιζε, που έγύρισε από τὸ φόβο του». Τὸ «ριάγγια» σημαίνει και τόπος άνοιχτός κι' ευρύχωρος, κι' άκρογαλιά, μι' σημαίνει και τόπος ελαφρά άνηφορίζος, που ταιριάζει εδῶ, σύμφωνα με τὰ προηγούμενα, γιατί ὁ Δάντες δέν έβιάδιζε σέ κανέναν κάμπο, κι' ανέβαινε τὰ ριζά του βουνού, είχε πιάσει, δηλαδή, τὴν πλαγιά του βουνού. Στὸ στίχ. 100 γράφει: «μισήτρα», που παραξηγιέται και παίρνεται για «μεσήτρα», ενώ τὸ κείμενο λέει: «έξθρα». Στὸ στίχ. 110 γράφει: «για τὸ καλό κι' άμάχη για τὴ βλάβη» γενικά, μι' τὸ κείμενο λέει: «για τὸ καλό τους και για νά ξεφύγουνε βλάβη τους», που είναι κάποια σημαντική διαφορά. Στὸ στίχ. 111 γράφει: «άγνό μου θρόνο», τὸ κείμενο έχει: «μαζάριο θρόνο μου». Στὸ στίχ. 130 γράφει: «κλιτή άρετή», τὸ κείμενο λέει: «κουρασμένη άρετή» δηλαδή μουδιασμένο θάρρος. Στους στίχ. 141-142 γράφει: «άκολούθου — στην κακοτράχαλη, στριμένη στράτα», ενώ τὸ κείμενο λέει: «έμπήκα στο δύσκολο και δασομένο δρόμο», έπειδή θά ξαναπερνούσε μες από τὸ δάσος που είχε άρήσει.

Στὸ Γ' άσμα, στίχ. 10-11 γράφει: «τὰ σκοτεινά βαμένα — ξαγνάντεφα γραφτά στο άπανωπόρτι», και φωτίζει κανείς σέ ποιο άπανωπόρτι! Ένώ τὸ κείμενο λέει καθαρά «με σκοτεινό χροίμα είδα γραμμένο στο έπάνω μέρος μι'ς πόρτας». Στὸ στίχ. 25 γράφει: «Γλώσσες λογής λογής, βλαστήμιες», τὸ κείμενο λέει: «διαφορετικές γλώσσες, φριχτά όμιλούμενες», παρασταίνει δηλαδή τὴ φριχτήν έντύπωση που προξενούσαν οί πολυποικίλες γλώσσες που μιλιόνταν εκεί κάτω με θυμό και τρομάρια. Στὸ στίχ. 50 γράφει: «άφηρά τους», τὸ κείμενο θέλει πὸ έντονη φράση: «τους περιφρονεί».

Στὸ Δ' άσμα, στίχ. 89 γράφει: «κι' ὁ άτίτρος Όράτιος», άντίς σατιρικός, πράμα που κάνει πάρα πολύ λογιωταστική τὴ φράση και σάν τελείως άταίριαστη με τὴν ὄλη φρασολογία τὴς μεταφράσεως!

“Αν έπρόκειτο ν' άκολουθήσω τὴν τακτική αὐτή, και νά εξετάσω λεπτομερῶς ὄλη τὴ μετάφραση, θά χρειαζότανε νά γράψω τόμον ὄλόκληρο, που θάταν άνιαφός και για με και για τους άναγνώστες μου. Άρκει κανείς νά λάβη ὑπ' ὄψη του πὸς τὰ λίγα που σημειώνω δέν είναι τὰ μόνά που υπάρχουνε στα τρία άσματα που εξέτασα. Έκτός όμως από τις φραστικές άδυναμίες κι' από τις παρανοήσεις, υπάρχουνε και στιχουργικές άδυναμίες, πράμα που δυναμώνει τὴ γνώμη μου πὸς ὁ κ. Ν. Καζαντζάκης έργάστηκε με βία και μ' άπροσεξία. Στὸ Γ' άσμα τὴς «Κόλασης», στίχ. 25, υπάρχει ένας έντυπὸς λάθος άντι ένδεκασύλλαβος:

«Γλώσσες λογής λογής, βλαστήμιες.»

Και στο Α' άσμα του Καθαρθήριου, στίχ. 92,

ένας δεκατρισύλλαβος άντι ένδεκασύλλαβος:

«Κι' ὀρίζει, άνάγκη σου παράκλησες δέν έχεις.»

Έπίσης, εκτός άπ' αὐτὸ τὸ ανακάτωμα στίχων με διαφορετικὴν αξία, κάνει και άλλα στιχουργικά λάθη. Συχνά, πολύ συχνά, κάνει τομή στην έκτη συλλαβή, ενώ τονίζεται ἡ τέταρτη, δημιουργώντας έτσι δυὸ μικρότερους στίχους, έναν έξασύλλαβο προπαροξύτονο κι' ένα πεντασύλλαβο παροξύτονο. Ίδου μερικά παραδείγματα: «Κόλαση», άσμα, Α', στίχ. 71 και 132:

«Και στοῦ καλοῦ Αύγουστου — τὴ Ρώμη ζῶσα.»

«Κάμε άπ' τὸ πρόσκαιρο — κι' αἰώνιο πάθος.»

«Κόλαση», άσμα Β', στίχ. 134:

«Και σὺ τρισεύγενος — που μ' έτοιμα άσπούδα.»

«Κόλαση», άσμα Γ', στίχ. 8, 59 και 80:

«Παρά τ' άθάνατα — κι' άθάνατη 'μαι.»

«Είδα κι' άπεικασα — τὸν «ησκιο εκείνου.»

«Τι ὁ λόγος μου έτρεμα — μὴν τοῦ 'ναι βάρος.»

και πολλές άλλες εκατοντάδες που παραλείπει. Ἡ τομή αὐτή είναι σοβαρὸ στιχουργικό λάθος κι' ύπαγορεύεται ὀπολύτως στον ένδεκασύλλαβο, γιατί τὸν ανακατεύει με δυὸ άλλους στίχους, μικρότερης αξίας, που δέν έχουνε καμιά σχέση μαζί του. Ὁ Σολομῶς π. χ., που μεταχειρίστηκε αὐτὸ τὸ στίχη στην «Τρελλή μάνα», σά βαθῶς γνώστης τὴς στιχουργικῆς που ἦτανε, τὸν έγραψε σά δυὸ στίχους, ὅπως και είναι.

Και θά ρωτιῶσε ἴσως κανείς: μι' είναι ὄλη άποτυχημένη ἡ μετάφραση τοῦ κ. Ν. Καζαντζάκη; Δέν έχει και μέρη καλά; Ποιῶς λέει τὸ αντίθετο: έχει και μέρη καλά και μάλιστα πολλά, μι' έτσι ὅπως είναι ανακατεμένα με τ' άποτυχημένα μέρη, χάνονται σχεδόν τελείως. Έκείνο που βλάπτει αὐτὴ τὴ μετάφραση περισσότερο και τὴν κατατρέπει σχεδόν άχρηστη, είναι τὰ ιδιωματικά στοιχεία τὴς. Νά δῶσω ἐγὼ συμβουλή στον κ. Καζαντζάκη νά τ' άραιρέσει; Φαντάζομαι πὸς δέν έχω τὸ δικαίωμα. Στην ὄριμη ηλικία του καθένος κάνει εκείνο που νομίζει καλύτερο, και ἡ κοινωνία δέχεται ἡ άπορρίπτει. Ένα μόνο υποπτεύομαι, κι' αὐτὸ δέ μπορῶ νά μὴν τὸ σημειῶσω. Έχω τὴν ὑποψία πὸς ὁ κ. Καζαντζάκης σ' αὐτὴ τὴ μετάφραση δέ μι'ς έδωσε ὄλη του τὴ δύναμη. Μι' νέν δοκιμή, ἴσως, δέ θά μ' έβγαζε ψεύτη.

ΓΕΡ. ΣΠΑΤΑΛΑΣ

Γιάννη Μπεράτη: «Αὐτοτιμωρούμενος. — Ὁ Κάρολος Μπωντλαίρ ὡς τὰ τριάντα.»

Μπορούμε νά γνωρίσουμε ένα άτομο, και μάλιστα, όταν είναι κάπως περίπλοκο, κι' άκόμα περισσότερο, όταν είναι έξαιρετικά περίπλοκο, ὅπως συμβαίνει, κατὰ κανόνα σχεδόν, με ὄλους

τούς μεγάλους καλλιτέχνες; Και μποροῦμε νά γνωρίσουμε έναν άνδρωπο μονάχα από τεκμήρια, δικά του ἡ ξένα; Μι' και είναι δυνατόν νά φαντασθοῦμε ένα άτομο σά μιάν ὄντοτητα, ξεχωρισμένη, διαμορφωμένη, τελειωμένη, προσωπική με ιδιότητες ὅπως ὅποτε αντικειμενικές, που νά μὴ βρίζεται σ' ένα άδιάκοπο γίνεσθαι, και ὅσο ζει κατόπιν, και για τὸν ἴδιο τὸν εαυτό του και για τους άλλους, που νά μὴν προσφέρει άπειρες ὕψεις, λιγώτερο ἢ περισσότερο φωτισμένες, λιγώτερο ἢ περισσότερο άνάγνωρες, λιγώτερο ἢ περισσότερο σημαντικές, άνάλογα με τὸ μάτι που κοιτάζει και άνάλογα με τὴ στιγμή; Άλλά και ποιὸ γνώμονα έχουμε τάχα για νά βάζουμε ἐμεῖς οί τρίτοι σέ τάξη ἱεραρχίας, για νά διαβαθμίζουμε τις ιδιότητες ενός ατόμου;

Πάντως, αν δεχθοῦμε ὅτι ὡς ένα σημείο και κατὰ κάποιο τρόπο μποροῦμε νά γνωρίσουμε μιάν άτομικότητα, ὅσο περίπλοκη και πολύμορφη και αν είναι, ὁ κ. Μπεράτης μι' φαίνεται ὅτι πήρε, προκειμένου για τὸν Μπωντλαίρ, τὸν καλύτερο δρόμο. Τὰ έξωτερικά γεγονότα (και ὄχι ὄλα) τὰ χρησιμοποιεῖ σάν άπλά δομητήρια για νά εἰσαφέρει ὅσο τὸ δυνατόν βαθύτερα. Και όταν λέγω έξωτερικά γεγονότα, δέν έννοῶ μονάχα τὰ περιστατικά, πράξεις έτελεσμένες σέ ὀρισμένο τόπο και χρόνο, μι' και άλλα στοιχεία, που θεωροῦνται συνήθως πολυτιμότερα έφάδια για τὸ γνωρισμὸ μι'ς προσωπικότητας, ὅπως, έξαφρα, αὐτὸ που λέμε χαρακτήρα ἡ «ιδέες», άκόμη δέ, ὡς ένα σημείο, φυσικά, και τὸ έργο, και, συγκεκριμένα για τὸν Μπωντλαίρ, τὴν ἀλληλογραφία του, τὴ ἡμερολόγιά του, ὅπως ἑπίσης και τὰ «άνέκδοτα» που τοῦ «άποδίδονται» και ὄλα ὅσα εἶπαν ἡ έγραψαν οί άλλοι γι' αὐτόν. Βέβαια, ὄλόκληρο τοῦτο τὸ ὕλικὸ δείχνει πὸς τὸ κατέχει και τὸ κατέχει τέλεια ὁ κ. Μπεράτης, μι' ὅσο προχωροῦσε βαθύτερα στην έξερεύνησή του, ὄλο και έριχνε στοιχεία, σά σαβούρες που έχουν γίνει περιττές. Στὸ βιβλίο του, ανεξάρτητα από τὴν καλλιτεχνική του μορφή (και ἐπιτυχία, που είναι σχεδόν ἰδιο) φαίνεται ὀλοκάθαρα ἡ προσπάθειά του ν' άδράξει μονάχα οὐσία ψυχική, νά μι' στὰ βόθρη έκείνα ὅπου τὸ ἐγὼ ενός ατόμου κάνει τις πιὸ άπόρητες του αναδιπλώσεις. Και ένδειξη, ὄχι άσφαλῶς λίγο χαρακτηριστικὴ τούτου, είναι ὅτι σέ ὄλόκληρο βιβλίο 300 περίπου σελίδων ὁ κ. Μπεράτης δέν αναφέρει οὔτε ένα στίχο, οὔτε μι' περικοπή από γράμμα, οὔτε μι' φράση από ἡμερολόγιο, οὔτε μι' σκέψη τοῦ Μπωντλαίρ. Ὁλ' αὐτὰ τὰ έχει άφομοιώσει ὁ βιογράφος, τὰ έχει μπάσει στους ἴστους τὴς ἴδιας του προσωπικότητας, κι' έτσι κατορθώνει νά αναδημιουργῆ και νά δίνη με μι' πορεία ἀληθινά έξωτερική τὸ δρῆμα τοῦ Μπωντλαίρ. Μόνον που—και αὐτὸ είναι ὅτι ελαττωματικώτερο βρίζω βασικά στο έργο τοῦ κ. Μπεράτη—μι' «ροή» ψυχολογική, μι' ψυχική και πνευματικὴ ζωή, που, για νά τὴ φωτίσει και νά τὴν άνασκαλέψῃ, τὴν εἶδε ὁ ἴδιος νά κυλά ὡς τὸ τέλος τὴς, τὴ σταματᾶ άθθαίρετα σ' ὀρισμένο σημείο (στὰ τριάντα χρόνια τοῦ Μπωντλαίρ), ενώ για τὴν κατανόηση και τὴν έρμηνεία

τοῦ κομμιτιοῦ τούτου τὴς ζωῆς, συνειδητά ἡ άσυνειδητά, είχε ὑπ' ὄψη του ὄλόκληρη τὴ ζωή τοῦ Μπωντλαίρ. “Αν έπρόκειτο για συνήθη βιογραφία καθοριζόμενη και περιοριζόμενη στα έξωτερικά γεγονότα, τὸ πράγμα δέ θάχε σημασία. Έχει, ὅμως, και μεγάλη, μάλιστα, γιατί άκριβῶς πρόκειται για μι' βιογραφία «ψυχολογική».

Ποιά ἦταν ἡ προσωπικότητα που είχε διαμορφώσει ὁ Μπωντλαίρ ὡς τὰ τριάντα του χρόνια; Πὸς είναι δυνατόν νά τὸ ξέρουμε, άφού δέν ξέρουμε καλά καλά ποιὰ ἦταν ἡ προσωπικότητα αὐτὴ και ὅταν με τὸ θάνατο πήρε, στα μάτια μας, μι' κάποια ὀριστική διαμόρφωση; Ἦταν ἤδη για τὸν Μπωντλαίρ τόσο μαρτυρική ἡ σκέψη ὅσο τὴν παριστάνει ὁ κ. Μπεράτης, τόσο μαρτυρική ἡ συνείδηση; (Και στή συνείδηση άκριβῶς είναι ὄλο τὸ δρῆμα και ἡ αξία και ἡ σημασία τοῦ Μπωντλαίρ.) Και ἦταν τόση ἡ δίψα τοῦ ἀπολύτου μέσα του, αὐτὸ που ὀνόμαζαν οί ρομαντικοί in-satisfaction (σήμερα τὸ λέμε «άνησυχία»), αὐτὴ «ἡ άσίγαστη φωνὴ που ὄλο έπιμένει για κάτι», ὅπως γράφει ὁ κ. Μπεράτης, και που είναι ἡ ἴδια ἡ οὐσία τοῦ ἰδεαλισμοῦ; Και ἦταν ἰδιόλα, ὡς τὰ τριάντα του χρόνια, τόση ἡ «ἡμιστροφή» τοῦ Μπωντλαίρ, ὅση τὴν εἰκονίζει (σ. 232, ἴδιως) ὁ βιογράφος του; Και τόσο έκδηλος και διαμορφωμένος ὁ «σατανισμός» του, και τόσο συνειδητὴ και άδιάκοπη ἡ προσπάθειά του ὄλα νά τὰ χρησιμοποιεῖ για τὴν τέχνη; Μι', προπάντων, ὡς τὴν ηλικία ὅπου σταματᾶ τὸ βιοψυχολογικὸν του ὁ κ. Μπεράτης, χίριοι άξονες τὴς έξωτερικῆς, τὴς πιὸ ένδόμυχης ζωῆς τοῦ Μπωντλαίρ, είχαν γίνει ἡ «αὐτοτιμωρία» και ἡ «αὐτοκαθαίρεσις»;

“Ὅπως και αν έχει τὸ πράγμα, στίς δυὸ τουτες τάσεις τὴς ψυχῆς και τοῦ πνεύματος, στην τάση για τὴν αὐτοτιμωρία και στην τάση για τὴν αὐτοκαθαίρεση, στηρίζει ὄλη σχεδόν τὴν έξωτερική ὕπαρξη τοῦ Μπωντλαίρ ὁ κ. Μπεράτης. Ἦ είναι ἡ αὐτοτιμωρία τούτη; Μι' λύσσα ἰδεαλιστὴ που ὅσο πιὸ άπρόσιτο νοιώθει τὸ ἰδανικό του, τόσο περισσότερο, από πείσμα, από άνημποριά, από ένα παιδαγωγικὸ αἰσθημα που στρέφεται κατὰ τοῦ ἴδιου εαυτοῦ μας, βυθίζεται στο βουρκο: «Et t' aime, d' autant plus, belle, que tu me fuís, et que tu me parais, ornement de mes nuits, plus ironiquement accumuler les lieues, qui séparent mes bras des immensités bleues». «Βουτιέμαι στή λάσπη, λέγει ὁ κ. Μπεράτης, παραφράζοντας ἴσως τους παραπάνω στίχους, μι' σ' αγαπάω, λευκὸ οὐρανέ, κι ὅσο σ' αγαπάω, βουτιέμαι περισσότερο για νά πνιγῶ, γιατί σέ ξέρω άφταστο, άσυγκίνητο και αἰώνιο.» “Ὅταν ένας ἰδεαλιστὴς «ἡτηθῆ», και τὸ νοιώσει αὐτὸ, και πεισθῆ γι' αὐτὸ, τότε ὄλος ὁ άγώνας του είναι νά μὴ θυμᾶται πι' ένα καλὸ που τὸχει άνέκκλητα χυμένο. Μι' ἡ μνήμη τούτη δέν ξερίζωνεται. Γιατί τίποτε δέ μὴνει τόσο άθεράπευτο ὅσο ὁ ἰδεαλισμός. “Ας βλέπει ὁ ἰδεαλιστὴς ὅτι πίσω και από τὰ πιὸ άγνά κρύβεται πάντα ἡ σάρκα. Ἡ λαχτάρια του για άγνότητα

δὲ σβίνει ποτέ. Καί ἡ λαχτάρα του αὐτὴ εἶναι τὸ πιὸ τρανὸ βάσανό του.

Ταύτη τὴν ἔννοια δίνει στὴν αὐτοτιμωρία ὁ κ. Μπεράτης, μὰ καὶ μιὰ ἄλλη, ἀπότοκη τούτης, καὶ καθαρὰ χριστιανική, τοῦ βασανισμοῦ τῆς σαρκός: Πρέπει νὰ βασανίζουμε τὴ σάρκα ἀφοῦ δὲ σταθίσαμε ἱκανοὶ νὰ τὴ νικήσουμε. Μὰ μαζὶ δὲ τὴ σάρκα, βασανίζουμε καὶ τὴν ψυχὴ. Τὴ βασανίζουμε «αὐτοκαθαιρούμενοι» ἀδιάκοπα, ἀνακαλύπτοντας — μὲ πόση ἡδονή! — σὲ κάθε ἰδανικὸ λευκὸ, ἄσπλο, ρίξες ρυπαρές, ξανοίγοντας πίσω ἀπὸ κάθε ἀγγελικὴ θεωρία, ἐκεῖ κάπου στὴ σκιά, μὲ τὴν ἴδια τοῦ ἀγγέλου μορφή, ἕνα δαίμονα νὰ σαρκάζη. Ἔτσι, «καθαίρωντας» διαρκῶς μέσα μας κι' ἔξω, ἡσυχάζουμε λίγο, ἀφοῦ βλέπουμε ὅτι δὲν ὑπάρχει ἰδανικὸ, καὶ ἂν τύχει τὸ ἰδανικὸ τοῦτο νὰ τὸ νοιώθουμε στὸ πλάσμα ποῦ ἀγαποῦμε, τοῦ ρίχνουμε τὸ βάθος του γιὰ νὰ ἐνωθοῦμε σφιχτότερα μὲ τὸ ἀγαπημένο πλάσμα, γιὰ νὰ τὸ κάνουμε «συγκατάδιζο» μὲς στὸν αἶμα μας.

Δὲν ὑπῆρχε ἀμφιβολία ὅτι πηγαίνοντας τόσο βαθειὰ θὰ εἴρηκε κάτι πολὺ οὐσιαστικὸ ὁ κ. Μπεράτης. Βέβαια, ἡ ἐρημνεῖα του δὲν εἶναι νέα, δὲν εἶναι ὁ πρῶτος ποῦ ἐξηγεῖ τὸν Μπωντλαίρ μὲ τὸν τραγικὸ διχασμὸ πνεύματος καὶ σαρκός. Μὰ θὰ εἶναι ἀπὸ τοὺς πρῶτους ἀσφαλῶς ποῦ κρατοῦν τόσο ἐπίμονα τὴν ἐρημνεῖα τοῦ μεγάλου ποιητοῦ σ' ἕνα τόσο καθαρὸ ἐσωτερικὸ κλίμα.

Σὲ τοῦτο τὸν βοηθοῦν, ἄλλωστε, ἐκτός ἀπὸ τὴν τέλεια κατανόηση τῆς προσωπικότητος τοῦ Μπωντλαίρ, καὶ ἀρετὲς ὅχι κοινές: μιὰ διαίσθησις, πρωτίστως, ποῦ ἀπορρέει ἀπὸ ἕνα ὀξὺ ποιητικὸ αἰσθητήριον, πείρα τῆς ζωῆς, παρατήρησις, στοχασμὸς προσωπικὸς πάνω στὰ μεγάλα ἀνθρώπινα προβλήματα, καὶ πολὺτιμα καλλιτεχνικὰ καὶ ἄλλα μέσα δύναμη καὶ θέρημ λυρική, ἕνας ρεαλισμὸς ὑπερβολικὰ ὀμρος, ἴσως, κάποτε, ἀλλὰ καὶ πολὺ ἐκφραστικὸς, κατ'ἀλλήλην χρησιμοποίηση τοῦ φροῦδισμοῦ («Οἰδιπόδειον σύμπλεγμα» σ. 94, καὶ ὅλη γενιὰ—μὰ ἡ παρατήρησις ἔγινε ἀπὸ καιρῶ, — ἡ σχέση τοῦ Μπωντλαίρ μὲ τὴ μητέρα του καὶ ἡ στάσις του ἀπέναντι τοῦ πατροῦ του Αὐρίσκ), ἕνα χιοῦμορ ποῦ θυμίζει Χάμσον (στὸ διαλογικὸ ἰδίως μέρος ποῦ γίνεται, ὅπως καὶ στὸν Χάμσον, στὸ τρίτο πρόσωπο), Λαφόργκ, ἀκόμα καὶ Καρλάιλ (σ. 179, ἐκεῖνη ἡ εἰρωνικὴ ματιὰ στὴ ματαιότητα τῶν ματαίων πραγμάτων), καὶ ποῦ στὸ σύνολο θὰ μποροῦσε νὰ χαρακτηρισθῆ ὡς χιοῦμορ ἀμλετικὸ, τέλος, ὁ ἐσωτερικὸς μονόλογος, ποῦ τὴν παραμεταχειρίζεται ὁ κ. Μπεράτης, ὅπως παρατηρεῖ καὶ ὁ κ. Δημαρᾶς, μὰ μ' ἐπιτυχία καὶ ἔτσι ποῦ ν' ἀποδίδει σύγχρονα τὸν ἐξωτερικὸ καὶ τὸν ἐσωτερικὸ ἀνθρώπο (σ. 95), τὸν πιὸ ἀπόκριφο ἦχο τῆς συνειδήσεως, καὶ αὐτὰ ἀκόμη τὰ ἐνδιάμεσα τῆς σκέψεως καὶ τῆς ἀποσιωπήσεως. Εἶναι ἀλήθεια ὅτι ὅπως παραμεταχειρίζεται τὸν ἐσωτερικὸ μονόλογο, ἔτσι καὶ ἐδῶ καὶ κεῖ ἔχει ἕνα βιασμένο καὶ εὐκολο λυρισμὸ ὁ κ. Μπεράτης, ἐπιμένει πάρα πολὺ σὲ ὀρισμένα σημεῖα, ὅπως στὴ σχέση τοῦ Μπωντλαίρ μὲ τὴ Μαρία Μερτιέ (τὴ Μαρ-

γαρίτα τοῦ περίφημου συννέτου: «ὁ ma si blanche, ὁ ma si froide Marguerite!»), τὴν ἄνευα-κρίσιμη, ἄλλωστε, κεντὰ πολλὰ ξόμπλια γύρω σὲ ὀρισμένα γεγονότα, ἔτσι ποῦ νὰ πέφτῃ στὸ βερμπαλισμὸ καὶ στὴ «φιλολογία», κάνει γλωσσικὰ ἀκαλαισθησίαι καὶ αὐθαιρέσιαι («φολογιστικὴ ζωὴ», «ἐπιγνωτικὲς πράξεις», «βενταλιζότανε», «ὄλος ὁ Πόε ξινακατεργάζεται—παθητικὸ—μὲς στὴν ψυχὴ τοῦ Κυρόλου», «μανίτσα μου»—ἀνυπόφορο καὶ στὰ χεῖλη μιᾶς Jeanne ἀκόμα), τέλος δὲν εἶναι πάντοτε στὰ γεγονότα (σ. 114) ἀκριβῆς. (Ὁ Μπωντλαίρ ὑπέφερε, καὶ φοβερὰ, μάλιστα, καὶ ἀπὸ τὴν πλήξη καὶ ἀπὸ τὴν ὀνηρία του.) Ἀλλὰ τὰ ἐλαττώματα τοῦτα εἶναι ἀσήμαντα καὶ μειώνουν πολὺ λίγο τὴν ἀξία τοῦ ἔργου τοῦ κ. Μπεράτη ἔργου ποῦ τὸ γράφει ἕνας ἀνθρώπος ποῦ στοχάζεται πραγματικὰ, ποῦ ἔχει τὴν ἰκανότητα νὰ σιωπῇ μὲ ἀγάπη μιὰ μεγάλη ψυχὴ, καὶ ποῦ μὲ δικὸ του προσωπικὸ τρόπο προσπαθεῖ καὶ κατορθώνει ὡς ἕνα σημεῖο νὰ αἰσθανθῆ καὶ ν' ἀποδώσῃ τὸ κάθε τί.

Ὁ «Αὐτοτιμωρούμενος» εἶναι, ἀσφαλῶς, ἀπὸ τὰ πιὸ ἀξιόλογα βιβλία ποῦ ἐκδόθησαν τὰ τελευταῖα αὐτὰ χρόνια στὸν τόπο μας.

Κ. ΠΑΡΑΣΧΟΣ

Α. Μάτσα: «Ποιήματα. 1930 - 1934».

Δὲ θυμοῦμαι ποιά ἀκριβῶς ἐντύπωση μοῦ εἶχαν κάνει κάτι γαλλικὰ ποιήματα ποῦ εἶχε ἐδώσει ἐδῶ καὶ κάμποσα χρόνια ὁ κ. Μάτσα. Μοῦ φαίνεται ὅτι τὸ κῆριο γνώρισμά τους ἦταν ἕνας τόνος κοσμικὸς καὶ διλητταντικὸς, ὅτι ἦσαν στίχοι κομποῖ, «καλοφκιαγμένοι», ἀλλὰ καὶ γεμάτοι ἐπιτήδευση. Πάντως, στίχοι ὅχι ποιητοῦ, ἀλλὰ ἐπιδέξιου, καὶ, ἀρκετὰ σοφοῦ γιὰ τὴν ἡλιζία του, στιχοῦργου.

Τὰ νέα ποιήματα τοῦ κ. Μάτσα, ἑλληνικὰ αὐτὰ, λιγοστὰ ἀναλόγως τῆς χρονικῆς περιόδου κατὰ τὴν ὁποίαν ἐγράφηκαν — δεκαπέντε μόλις σὲ μιὰν ὀλόκληρη τετραετία — καὶ πολὺ καλαισθητὰ τυπωμένα, φανεροῦνται ποιητῆ. Ὁ κ. Μάτσα μᾶς προσφέρει, ἀδιάφορο ἂν κάπως περισσότερο ἀπὸ ὅ,τι πρέπει περίτεχνα καὶ φιλολογικὰ, κάτι προσωπικὸ, δικό του, τόσο προσωπικὸ, ὥστε καὶ αὐτὴ ἀκόμα ἡ ἐπιτήδευσις του νὰ μεταβάλλεται σὲ ἀγνὸ στοιχεῖο ποιητικὸ, σχεδὸν νὰ ἐξαφανίζεται καὶ ν' ἀποκτᾷ, μάλιστα, κάποιον, θὰ ἔλεγε, ἰδιαιτέρου θέλγητρο. Οἱ λέξεις — καὶ ὀμηρικῆς ἀκόμη —, τὰ ἐπίθετα, — μελάντειος, μελάνθρονος, νυχτίπολος, πότνια, χθόνιος, — οἱ γλωσσικοὶ του τύποι, οἱ τρόποι του οἱ φραστικοί, ποῦ θὰ ἦσαν ἀνυπόφοροι, ἴσως, σὲ ἕναν ἄλλον, ἢ τουλάχιστον ποῦ δὲ θὰ κατόρθωναν νὰ διατηρήσουν κανένα στοιχεῖο αἰσθητικὸ, στὴν ποίησι τοῦ κ. Μάτσα ὅχι μόνο κρατιοῦνται, ἐπιβάλλονται, ἀλλὰ καὶ ἀποκτοῦν κάποια χάρη. Εἶναι ἡ χάρη ἐκεῖνη ποῦ δίνει, σὲ ὅ,τι ἀγγίσῃ, τὸ πνεῦμα τῆς ποιήσεως, ὅταν εἶναι γνήσιο καὶ βαθύ.

Δὲν ξέρω γιατί, ὅσο διάβαζα τὰ ποιήματα τοῦ κ. Μάτσα, μέσα μου, σὰ μιὰ μυστικὴ ὑπόκρουσι,

ἄκουα νὰ κελαιδῆ ἀδιάκοπα ὁ ἀρχαῖος στίχος: «διὰ λαμπροτάτου βαινόντες ἀβρῶς αἰθέρος». Στὰ ποιήματά του εἴρισκα τὴν ἴδια διαίθεσι, τὸν ἴδιο τόνο, τὴν ἴδια ποιότητα τῆς ποιητικῆς συγκινήσεως, ποῦ βρῖσκω στὸ στίχο αὐτό. Συγκινήσεως πνευματικῆς περισσότερο παρὰ ψυχικῆς. Ὑπάρχει στὸς στίχους τοῦ κ. Μάτσα μιὰ εὐφροσύνη, μιὰ γαλήνη, ἕνα φαιδρὸ διαυγῆς φῶς ποῦ μόνο στὸς ἀρχαῖους ἔλληνες λυρικοὺς καὶ σὲ μερικοὺς ἄγγλους — τὸν Keats, λ. χ. — ἐλληνοφρεμεμένους τὰ συναντοῦμε, καὶ ποῦ φανεροῦνται καὶ πλοῦτο ψυχικὸ βέβαια, μὰ προπάντων τὴν ἐπιβολὴ καὶ τὴν κυριαχία ἐνὸς πνεύματος ἰσθεροῦ, πειθαρχημένου, φιλοσοφημένου ἐπάνω στὰ ἄταχτα πάντα καὶ ἀτίθασα κήματα τῆς ψυχῆς. Ὁ κ. Μάτσα, γυμνωμένος ἀπὸ κάθε βάρος ὕλικό, μὲ ματιὰ ἀληθινὰ μυστική, ἀντικρύζει τὴν «μακρῶν ἰδεάν», καὶ μᾶς κάνει θιαπὰ καὶ φευγαλέα καὶ γιὰ λίγες στιγμὲς νὰ τὴν ἀντικρύσουμε καὶ μεῖς, λαμπρῆ, ἄταχτη, «μακρὰν ἀπ' τὴν ἀλλοίωσι καὶ τὴ φθορά».

Ὁ πνευματικὸς αὐτὸς πλοῦτος, γνήσιος καὶ βαθύς, ὄθει ὀργανισμὸν καὶ ἀβίαστα τὸν κ. Μάτσα, πρὸς τὴ λιτὴ ἔκφρασι. Κανέναν στόμφορ, κομμιὰ ρητορεία, κανέναν φῶτος στὴν ποίησί του. Ἡ φυσικὴ του ἔκφρασι εἶναι πυκνὴ καὶ μαζεμένη, ἐπιγραμματικὴ. Τὶ θυμίζει, ὅμως, καὶ τὸ ἀντιοβόλημα αἰσθημάτων κάτω ἀπὸ τὴν ξηρότητα αὐτῆ, καὶ τὴ παρουσία ἀληθινῆς ἐσωτερικῆς ζωῆς! Θὰ τὸν ἔλεγα κλασσικὸ, ἂν ἦταν ἀπαλλαγμένος ἀπὸ τὴν ἐπιτήδευση, τόσο πίσω ἀπὸ τῆς λέξεως τοῦ ὑπάρχει πάντα περισσότερο καὶ ὅχι λιγότερο (ὅπως συμβαίνει μὲ τοὺς ῥήτορες καὶ τοὺς κακοὺς ρομαντικοὺς) ἀπὸ ὅ,τι λέγουν. Τὴν ψυχικὴν του πείρα, καὶ τὴ βαθύτερη, καὶ τὴν πιὸ μυστικὴν, τὴν ὑποβάλλει μὲ μιὰ ρευστότητα πλαστικὴ ποῦ διατηρεῖ ὅμως καὶ ἅλη τὴ μουσικὴ δόνησι. Ἀπὸ τὴν ἀποψη αὐτῆ, τὰ δυὸ ποιήματα τοῦ «Ὑπνου» εἶναι ἀληθινὰ ὑποδειγματικά. Ὑποδειγματικά ὅχι μόνο γιὰ τὴν ἰσορροπία τοῦ πλαστικοῦ καὶ τοῦ μουσικοῦ στοιχείου, ἀλλὰ καὶ γιὰ τὸ ὅτι μᾶς δείχνουν πῶς ἡ «ἰσοδύναμις» πρὸς τὸ ἐκφραζόμενον μορφή ποῦ γυροῦνται οἱ ὑπερρεαλισταὶ γιὰ νὰ ἐκφράσουν τὴ βαθύτερή μας πραγματικότητα, δὲν πρέπει κατ' ἀνάγκην νὰ εἶναι πέρα ἀπὸ κάθε σχῆμα νοητικὸ:

«Ἀνέδυσες ἀπ' τὸ βυθὸ τοῦ ὕπνου
μ' ἀστερία καὶ κοχύλια μὲς' στὰ χέρια,
καὶ μὲς' στὰ μάτια σου, τὴ σκοτεινὴ δροσιὰ
τῶν θαλασσῶν.

Καθὼς τάνοιγεις, θέλω πρῶτος νὰ δεχθῶ
τὸ βλέμμα των· μήπως συλλάβω, πρωτοῦ σβύσῃ,
τὸ νόημα τοῦ κόσμου ποῦ σ' ἐκράτησεν
ὀλονυκτίς.»

Τὸ ποίημα τοῦτο εἶναι—δὲ διστάζω νὰ τὸ πῶ— ἀριστουργηματικὸ. Μὰ καὶ τὰ περισσότερα ἄλλα ποιήματα τῆς συλλογῆς τοῦ κ. Μάτσα μᾶς δίνουν μιὰ λεπτότατη συγκίνηση, μιὰν ἀληθινὴν πνευματικὴν χαρὰ, βρῖσκουν τὸν πιὸ ἀγνὸ χῶρο τῆς ψυχῆς μᾶς, τὸν πιὸ καθάριο, καὶ στὰ-

ζουν ἐκεῖ μέσα ἀργὰ καὶ σιωπηλά. Τὶ λιτὸς τρόπος ὑποβολῆς, τὶ ἀβρῶς καὶ εὐγενικὸς τόνος, τὶ ὄραμα εὐφρόσυνου ὀλόκληρης ζωῆς, μὲ τὴν αἰχμὴν στὸ κέντρο, μᾶς ἀδιόρατης νοσταλγίας—regret—τὸ «Christ Church, Oxford»! Καὶ τί «ἐνατένιση» μυστικὴ, τὸ «Ἠνιόχῳ Γέλονος», καὶ τὸ «Ταξίδιον», καὶ τὸ «Ὀναρ», καὶ οἱ δυὸ ὁδὲς στὴν Ἐκάτη, καὶ πόση χάρη — στὴν καλύτερη ἔννοια τῆς λέξεως—καὶ πόσο πάθος στὸ «Εἰδύλλιον»!

«Νυμφίος ἐρχομαι, κηγῆ,
νυμφίος! — Κ' οἱ θεοὶ
ποῦ μ' ἐπλασαν γιὰ σένα
ὅς ποῦν ἂν ἄλλος νέος στὰ κάλλος μ' ὑπερβάλλη·
ὅς πῃ τὸ κάτοπτρό σου
ἂν στὸν αἰθέρα δώρησεν εἰδωλο πειὸ χαρίεν,
ὅς παῦν, ὕδωρ, οἱ κρίνοι
κ' οἱ ὑάκινθοι τοῦ κόλπου σου ἂν ἐθαλλαν ποτέ
σὲ μάτια πειὸ γλυκά!»

Βέβαια, ὁ «Ὑλας» θυμίζει λίγο τὸ «Νάρκισσο» τοῦ Βαλερό, ὅπως καὶ τέσσερα πέντε ἄλλα ποιήματα, («Πόθος», «Ἡρογονία», «Γῆρας», «Ἐπιτόμβιον» — αὐτὸ πρὸ πάντων) θυμίζουν — σὲ πολὺ μεγαλειότερο βαθμὸ — Καβάφη. Ἀδιόφορο ὅμως παρὰ τῆς ὀληχρήσεως αὐτῆς, καὶ μ' ὅλη τὴν ἐπιτήδευση, καὶ μ' ὅλες τῆς τομέες τῶν λέξεων, τῆς ὅχι πάντοτε ἀναγκαῖες, καὶ μ' ὅλα τὰ ὀμηρικὰ του ἐπίθετα (δὲν εἶμαι ἐντελῶς βέβαιος ἂν ὄχι, ἴσα-ἴσα, καὶ ἐξ αἰτίας αὐτῶν) ὁ κ. Μάτσα διατηρεῖ τὴν προσωπικότητά του. Εἶναι ποιητῆς.

Βλέπει καὶ μᾶς κάνει νὰ βλέπουμε καὶ μεῖς μορφῆς ποῦ ἄρχουν, καθὼς τόσο ὄρατα λέγει, «στὸν ἕναστρο βυθὸ τοῦ ὕπνου» «μακρὰν ἀπ' τὴν ἀλλοίωσι καὶ τὴ φθορά — μὲς' στὲς βαθεῖες μορφῆς καὶ μὲς' στ' ἀπλᾶ νοήματα».

Κ. ΠΑΡΑΣΧΟΣ

ΝΕΑ ΒΙΒΛΙΑ

- Λουκῆ Ἀκρίτα: «Νέος μὲ καλὰς συστάσεις...» Μυθιστόρημα. Δρ. 30.
- Διον. Α. Τροβᾶ: «Κυκλάμια». Ποιήματα. Δρ. 30.
- Μ. Καραγάτσι: «Τὸ συναξάρι τῶν ἀμαρτωλῶν». Μυθιστόρημα. Ἐκδόσεις Γκοβόστη.
- Μαν. Ἀλεξίου: «Τοκία δίχως οὐρανὸν». Ποιήματα.
- Ἄδωνη Βερνάλη: «Ἀνθολογία τῶν Κυπρίων ποιητῶν, 1878 — 1934». Πρῶτη ἐκδοσις. Δρ. 60.
- Παύλου Μαντεγκάντσα: «Ἡ φυσιολογία τοῦ ἐρωτος». Λογοτεχνικὴ διασκευὴ Μαρτίεττας Μινώτου. Ἐκδόσεις «Ἀνεξαρτήτου».
- Βασίλη Ρῶτα: «Ὁ Καρδούλας». Σκηνικὰ παιχνίδια. Ἐκδοτ. οἶκος Δημητράκου Α. Ε. Δρ. 15.

ΠΕΡΙΟΔΙΚΑ ΚΙ' ΕΦΗΜΕΡΙΔΕΣ

Εἰς τὴν «Πρωτῶν», τὴν «Βραδυνὴν» καὶ τὸν «Ἐπίπνον» (10, 15, 16, 20 καὶ 21 Φεβρ.), ἐξ ἀφορμῆς τῆς τελευταίας κινήσεως περὶ τὸ Ἑθνικὸν Θεάτρον (βλ. «Νέα Ἐστία» τεύχος 195 καὶ 196), συζητήσεως μεταξὺ τῶν κ. κ. Σωτ. Σκίπη, Στρ. Μυριβήλη καὶ Γ. Πράτσικα διὰ τὴν ἐργασίαν τοῦ Φώτου Πολίτη, τῆς ὁποίας ὁ ἐριστικὸς τόνος δὲν ἐπέτρεψε τὴν διατύπωσιν συμπερασμάτων γενικοῦ ἐνδιαφέροντος.

— Είς αρκετάς αθηναϊκάς εφημερίδας ήρχισε τακτική κριτική παρακολούθησις τῶν νέων βιβλίων: εἰς τὸ «Ἐλεύθερον Βῆμα» ἀπὸ τὸν κ. Μιχ. Ραδάν, εἰς τὴν «Ἔστίαν» ἀπὸ τὸν Α. Α. Κύρου, εἰς τὴν «Βραδυνήν» ἀπὸ τὸν κ. Σ. Σκίπην, εἰς τὴν «Καθημερινήν» ἀπὸ τὸν κ. Λίμ. Χουρμούζιον καὶ εἰς τὸν «Ἀνεξάρτητον» ἀπὸ τὸν κ. Γ. Τσουκαλάν.

— Εἰς τὸ «Ἐλεύθερον Βῆμα» (11 Φεβρ.) ὁ κ. Ζαχ. Παπαντωνίου, γράφων διὰ τὴν ἀναδρομικὴν ἐκθεσιν τοῦ Κ. Μαλέα, καταλήγει εἰς τὸ συμπέρασμα ὅτι ἐνδιαφέρει κάθε φιλότεχνον, ἀλλὰ καὶ κάθε μελετητὴν τῆς καλλιτεχνικῆς μας ἱστορίας καὶ κάθε καλλιτέχνην, καὶ ὅτι «μέσα στὸ σοβαρὸ καὶ πλαταιδῆς κροῆς ἔργον του δὲν ὑπάρχει τετριμμένο θέμα καὶ φθηνὸ εἰδύλλιον».

— Εἰς τὸν «Νέον Κόσμον» (17 Φεβρ.) σημείωμα τοῦ κ. Γ. Ἀθάνα διὰ τὸ ἔργον τοῦ Κ. Χατζοπούλου, ἐπ' εὐκαιρίᾳ τοῦ ἀναγγελθέντος φιλολογικοῦ μνημοσίου του, καὶ χροναγράφημα τοῦ κ. Σ. Σκίπη εἰς τὴν «Βραδυνήν» (19 Φεβρ.)

— Εἰς τὴν ἴδιαν εφημερίδα («Νέος Κόσμος», 24 καὶ 25 Φεβρ.) ἡ διάλεξις τοῦ κ. Γ. Ἀθάνα περὶ τοῦ ἔργου τοῦ Γιάννη Βλαχογιάννη, τετάρτη τῆς σειρᾶς τῶν ὁμιλιῶν τοῦ Ἑλληνικοῦ Ὄδειου διὰ τοὺς πεζογράφους μας.

— Εἰς τὸν «Ἀνεξάρτητον» (ἀπὸ 17 Φεβρ.) ὑπὸ τὸν τίτλον «Τριάντα χρόνια ἑλληνικῆς ζωῆς» τὰ φιλολογικὰ ἀπομνημονεύματα τοῦ κ. Βάρναλη.

— Εἰς τὴν «Ἀθηναϊκὰ Νέα» (16 Φεβρ.) ὁ κ. Σπ. Μελάς ἀπενθυμίζει ὅτι πλησιάζουν νὰ συμπληρωθοῦν πενήντα ἔτη ἀπὸ τοῦ θανάτου τοῦ Βίκτωρος Οὐγκώ καὶ ὀρθῶς ὑποδεικνύει ὅτι ἀπὸ τὸν προετοιμαζόμενον ἑορτασμόν δὲν πρέπει ν' ἀπουσιάσῃ ἡ Ἑλλάς, ἢ ὅποια δὲν ὀφείλει ὀλίγα εἰς τὸν ποιητὴν τῶν «Ἀνατολικῶν».

— Εἰς τὴν ἴδιαν εφημερίδα (ἀπὸ 16 Φεβρ.) τὸ νέον ἀθηναϊκὸν μυθιστόρημα τοῦ κ. Γρ. Ξενοπούλου «Ἡ παροῦσα ὥρα».

— Εἰς τὰς περισσότεράς εφημερίδας (24 καὶ 25 Φεβρ.) εὐμενεῖς κρίσεις διὰ τὸ σατυρικὸ εὐθυμογράφημα «Μούβιτον» τοῦ κ. Δ. Γιαννουκάκη, τὸ ὅποιον παίζεται με ἐπιτυχίαν ἀπὸ τὸν θίασον Ἀλίκης—Λογοθετίδη—Μουσοῦρη. Ἀπὸ τὰς διατυπωθείσας ἐπιφυλάξεις περισσότερον δικαιολογημένη εἶναι ἡ ἀναφερομένη εἰς τὴν προσωπικὴν οὐρανίαν, περὶ τῆς ὁποίας γίνεται λόγος καὶ εἰς ἄλλην σελίδα.

— Εἰς τὴν «Βραδυνήν» (6 Φεβρ.) ἰδιαιτέρως ἐνδιαφέρον ἀρθρον τοῦ Καθηγητοῦ τοῦ Πανεπιστημίου κ. Γ. Ἀναγνωστοπούλου περὶ τοῦ ὀρθογραφικοῦ μας ζητήματος. Ἐπίσης, χροναγράφημα («Βραδυνή», 19 Φεβρ.) τοῦ κ. Π. Χόρν περὶ Ἀκαδημίας, εἰς τὸ ὅποιον διατυπώνεται ἡ γνώμη ὅτι οἱ λογοτέχνη δὲν ἔχουν θέσιν εἰς τὸ μέγαρον τοῦ Σίνα, ἔπου κυρίως στεγάζεται ἡ ἐπιστήμη, καὶ με χαριτωμένον τρόπον ὑποστηρίζεται ὅτι οἱ ποιηταὶ καὶ οἱ συγγραφεῖς ἔπρεπε νὰ συναντῶνται καὶ νὰ ἀνταλλάσσον τὰς σκέψεις καὶ τὰ δειρὰ των εἰς τὸ ὑπαιθρον, «μακριὰ ἀπὸ κάθε ἐπιστήμονα, μόνον τοὺς, τίς ὠραίους ἀνοιξιᾶτικες καὶ καλοκαιρινῆς ἡμέρας».

— Εἰς τὴν «Καθημερινήν» (ἀπὸ 27 Ἰαν.) ἐντυπώσεις τῆς κ. Ἐλένης Ἰ. Ἀρβανιτιδῆ ἀπὸ τὴν Ἄνω Ἀνατολήν.

Ἐλάβομεν, ἀκόμη, «Φιλολογικὸν Νέον Κόσμον», εἰς τὸν ὅποιον (τεύχος Φεβρ.) δημοσιεύεται, ἐκτός τῶν ἄλλων, ἡ ἐξαιρετικῶς ἐνδιαφέρουσα διάλεξις τοῦ κ. Ἀχ. Τζαριζάνου περὶ «Δημοτικῆς καὶ Νεοδημοτικῆς», «Γλαῦκα», «Μακεδονικῆς ἡμέρας», τὴν διεύθυνσιν τῶν ὁποίων (τεύχος Φεβρ.) ἀνέλαβε ὁ κ. Στέλιος Ξεφλαῦδας καὶ τὴν ἐπιμέλειαν τῆς ὕλης ὁ κ. Γ. Δέλιος, «Δελτίον Ὀμοσπονδίας Λειτουργῶν Μέσης Ἐκπαιδεύσεως», «Διδασκαλικὴ ζωὴ», «Ἐκκλησιᾶν» «Ἐπαρχίαν» καὶ «Τύπον» Βόλου, «Γενικήν Ἑλληνικὴν Βιβλιογραφίαν», «Θεοσοφικὸν Δελτίον», «Νέους Καιρούς» Πειραιῶς, εἰς τοὺς ὁποίους (φύλλον 13 Φεβρ.) εὗρισκομεν ἀρθρον τοῦ κ. Β. Δ. Καστριώτη περὶ «Συγγραφέων καὶ ἐκδοτῶν πρὸ τῆς ἀναγνωρίσεως τῆς πνευματικῆς ἰδιοκτησίας», «Κορινθίαν», «Κερκυραϊκὸν Βῆμα», «Κυνουριαν», «Πρόσδον», «Μούσας» καὶ «Κοινωνικὴν Ζακύνθου», «Φωνὴν Μυκόνου», «Ἐπτάνησον», «Μολάους», «Ἄγ. Ἰάσονα καὶ Σωσίπατρον», «Ἀρκαδικὸν Τύπον», «Νεανική ψυχὴ» «Δελτίον Ἐνώσεως δημοσιογράφων ἡμερησίου καὶ περιοδικοῦ Τύπου τῆς Ἑλλάδος», κλπ.

Ω.

Η ΑΚΑΔΗΜΙΑ

20α Συνεδρία τῆς Ὀλομελείας τῆς 14ης Φεβρουαρίου 1935. Κατὰ ταύτην, ἐν ἀρχῇ, ὁ Πρόεδρος τῆς Ἀκαδημίας κ. Μιχαὴλ Κατσαράς ἀνεκοίνωσεν εἰς τὸ Σῶμα τὸν θάνατον τοῦ Γραμματέως τῶν Δημοσιευμάτων Κωνσταντίνου Κτενά. Μετὰ ταῦτα, ἐγένοντο αἱ ἐξῆς ἐπιστημονικαὶ ἀνακοινώσεις: Α') Ὑπὸ τοῦ κ. Κωνστ. Ἀμάντου: Πολύτιμον προσφυγικὸν βεράτιον τοῦ Μουσείου Μικενάκη. Β') Ὑπὸ τοῦ κ. Κωνστ. Ζέγγελη: Ἀνακοίνωσις τοῦ κ. Π. Κοκκόρου. Σχετικὴ συχνότης ἐμφανίσεως τῶν ἐναντιοστροφῶν μορφῶν τοῦ χαλαζίου ἐντὸς γρανιτικοῦ κοιτάσματος. Γ') Ὑπὸ τοῦ κ. Κωνστ. Μαλτέζου: Ἀνακοίνωσις τοῦ κ. Στ. Πλακίδου: Φωτοηλεκτρικαὶ ἔρευναι ἐπὶ τῆς μεταβολῆς τῆς ἐντάσεως τοῦ ὑποφωτός συναρτῆσαι τοῦ βιθίου τοῦ Ἡλίου. Δ') Ὑπὸ τοῦ κ. Σπυρ. Δοντά: Ἀνακοίνωσις τῆς Δίδος Ἑλληνικῆς Μαλασσίνας: Περὶ τοῦ χρόνου τῆς ἐνάρξεως τῆς γενετηρίου ζωῆς ἐπὶ τῶν Ἑλληνίδων.

ΕΙΔΗΣΕΙΣ

— Εἰς τὸ Ἐθνικὸν Θέατρον διωρίσθη καὶ δευτέρως σκηνοθέτης ὁ κ. Ν. Παπαγεωργίου, ἀπουρηθεὶς τοῦ θιάσου.

— Ἀπέθανε εἰς Παρισίους ὁ ὄνομαστός ἑλληνοστὴς Μωρίς Κρουαζέ.

— Τὸ Ἑρακικὸν Κέντρον (Βουλῆς 20, Ἀθήναι), ἀθλοθετοῦντος τοῦ κ. Ἰωακείμ Λάγια, προκηρύσσει διαγώνισμα διὰ τὴν ἐξιστόρησιν τῶν τελευταίων χρόνων (1900—1922) τῆς Ἀνατολικῆς Θράκης, τῶν σχετιζομένων μετὰ τὸ ἐκεῖ ἑλληνικὸν στοιχεῖον. Ὡς ἐπαθλοῦν ὀρίσθη τὸ ποσὸν τῶν 10.000 δρχ.

— Τὴν 22αν Μαΐου θὰ τελεσθῇ ἐν Ἀγρινίῳ φιλολογικὸν μνημόσυνον τοῦ Κώστα Χατζοπούλου, κατὰ τὸ ὁποῖον θὰ ὁμιλήσουν περὶ τῆς ζωῆς καὶ τοῦ ἔργου του ὁ κ. Σ. Σκίπης καὶ μέλη τῆς Ἐπιτροπῆς ὑπὲρ ἀνεγέρσεως κροτομῆς εἰς τὸν Ἀγρινιώτην ποιητὴν Κ. Χατζόπουλον.

ΑΛΛΗΛΟΓΡΑΦΙΑ

25 Φεβρουαρίου

κ. Εὐάγ. Πιπ. Πάτρας, Διεβιβάσθη ἀμέσως εἰς τὸν κ. Ο. Διὰ τὰς ἐνεργείας εὐχαριστοῦμεν. — δ. Χρ. Καλ. Βόλον. Ἐλήφθη. Θὰ κριθῇ μετὰ τὴν σειρὰν του. — δ. Τ. Παπ. Πάτραν. Καὶ σεῖς καὶ ἡ φίλη σας θὰ ἔχετε ἀπαντησιν εἰς τὰ προσεχές. — κ. Π. Μαρκ. Ἀπὸ τὰς διευθύνσεις ποῦ μᾶς ζητεῖτε γνωρίζομεν μόνον τοῦ κ. Α. Μιραμπέλ, ἡ ὁποία εἶνε: ο, rue Condorcet 13e, Paris. — κ. Ἀδαμ. Καρ. Ἐνταῦθα. Καλύματα τῆς «ἱστορίας τῆς Νέας Ἑλληνικῆς Λογοτεχνίας» θὰ ὑπάρχουν ἐντὸς ὀλίγου πρὸς 20 δρχ. ἕκαστον. — δ. Εὐγ. Ἀργ. Πειραιῶ. Ὁ κ. Χ. θὰ γράψῃ γιὰ τὸ βιβλίον αὐτό, ὅπως καὶ γιὰ ἀρκετὰ ἄλλα πεζογραφήματα ποῦ ἐξεδόθησαν τελευταίως. Διετέθησαν, βλέπετε, εἰς τὰ τεύχη Ἰανουαρίου καὶ Φεβρουαρίου πολλὰ καὶ σελίδες δι' ἐπίκαιρα ζητήματα καὶ ἔμεινε ἐλάχιστος χώρος καὶ γι' αὐτὴν ἀκόμη τὴν Ἀλληλογραφίαν, ἡ ὁποία θὰ ἔπρεπε νὰ ἔχη πολὺν περισσότερο διὰ νὰ ἰκανοποιῇ ταχύτερα δὲς τὰς ἀπαιτήσεις τῶν ἀναγνωστῶν μας. — κ. Ἰωάν. Φιλ. Θεσσαλονικην. Ἡ προκήρυξις τῆς Ἀκαδημίας ἐδημοσιεύθη βῆθ καὶ μπορεῖτε νὰ τῆς ἐμπιστευθῆτε τὸ ὄλικόν ποῦ κατέχετε. Δὲν γνωρίζομεν εἰς ποῖον ἢ εἰς ποῖους θὰ ἀνατεθῇ ἡ τακτοποίησις του, ἀλλ' ἔχομεν κάθε λόγον νὰ πιστεύομεν ὅτι ἡ ἐκδοσις τῶν Ἀπάντων τοῦ Σολωμοῦ θὰ εἶναι ἡ ἀναμενόμενη ἀπὸ τοὺς λογοτεχνικοὺς καὶ φιλολογικοὺς μας κύκλους. — δ. Ε. Τριχ. Ἐνταῦθα. Δεκτόν. Περιμένομε. — κ. Ἀγγ. Στ. Θεσσαλονικην. Ἐδισβάσαμε καὶ μεῖς τὰ «παράπονα» αὐτὰ καὶ θ' ἀπαντήσωμε στὸ ἐρχόμενο. Ἐλπίζομε ὅτι δὲν παρεξηγήσατε καὶ σεῖς τὴν λέξιν «ἐντυπα»! — κ. Ἄντ. Τρελ. Ἐνταῦθα. Δὲν ὑπάρχει εἴδημα. Μπορεῖτε ν' ἀπευθύνεσθε πάντοτε μετὰ τὸ «ἴδιο ὄαρρον».

Η «ΝΕΑ ΕΣΤΙΑ»